

Lastekaitseseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri

1. Sissejuhatus

1.1. Sisukokkuvõte

Eelnõuga tehakse muudatusi lastekaitseseaduses (LasteKS), sotsiaalhoolekande seaduses (SHS), psühhiaatrilise abi seaduses (PsAS), puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduses (PISTS) ja karistusregistri seaduses (KarRS). Muudatustega suurendatakse eri valdkondades lastega töötavate spetsialistide koostööd lastekaitsetöötajatega abivajavate laste märkamisel ja abistamisel. Selleks täpsustatakse kehtivat abivajavast lapsest teavitamise kohustust ning sätestatakse need lastega töötavad isikud, kellel on suurendatud kohustus lapse abivajadust märgata ja sellest kohaliku omavalitsuse üksuse (edaspidi KOV) lastekaitsetöötajat teavitada, edastades kohe ka vajalikud andmed lapse ja tema arvatava abivajaduse kohta. Lisaks täpsustatakse eelnõuga KOV-i ja Sotsiaalkindlustusameti (edaspidi SKA) seaduses sätestatud lastekaitseülesannete täitmiseks vajalike isikuandmete, sealhulgas terviseandmete töötlemise aluseid ja ulatust. Samuti tehakse eelnõuga väiksemaid muudatusi, mis puudutavad SKA ülesandeid lastekaitse korraldamisel ning järelevalve tegemisel lastekaitse seaduse ja sotsiaalhoolekande seaduse täitmise üle.

Muudatustega parandatakse ka tuge hooldus-, eestkostes- ja lapsendajaperedele, kes on võtnud enda perekonda kasvama teisest perest pärit lapse. Eelnõuga kehtestatakse perepõhise asendushoolduse tugiteenuste sisu, korraldus ja rahastamine. Tugiteenuste reguleerimine on oluline, et pakkuda vastutusrikka ülesande võtnud peredele täiendavat tuge ja kindlustada seeläbi peres kasvavate laste heaolu. Samuti toetab seni projektipõhiselt Euroopa Sotsiaalfondi (edaspidi ESF) vahenditest rahastatud tugiteenuste reguleerimine riigi laiemat suunda, et vanemlikust hoolest ilma jäänud lapsed saaksid kasvada asutuse asemel uues peres.

Eelnõuga luuakse ka võimalus varajaseks märkamiseks ja info liikumiseks, kui lapse andmed terviseseisundist tingitud püsiva toevajaduse kohta on kantud tervise infosüsteemi (edaspidi TIS). Sellisel juhul liigub info abivajaduse kohta otse KOV-ile, et peredele proaktiivset tuge pakkuda. Lisaks võib SKA algatada sellise info saamisel proaktiivselt puude raskusastme tuvastamise.

1.2. Eelnõu ettevalmistaja

Eelnõu on ette valmistanud Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna nõunikud Maarja Kärson (tel 5915 7795, maarja.karson@sm.ee), Elmet Puhm (tel 58872105, elmet.puhm@sm.ee) ja Marge Hindriks (tel 5915 8158, marge.hindriks@sm.ee) ning sama osakonna lastekaitsepoliitika juht Helen Jõks (tel 5913 6865, helen.joks@sm.ee).

Eelnõu mõjude hindamise osa on teinud Sotsiaalministeeriumi analüüsi ja statistika osakonna pere- ja pensionipoliitika analüüsijuht Mari Sarv (tel: 626 9363, e-post: mari.sarv@sm.ee).

Eelnõu juriidilist kvaliteeti on kontrollinud Sotsiaalministeeriumi õigusosakonna õigusloome- ja isikuandmete kaitse nõunik Alice Sündema (tel: 626 9271, e-post alice.sundema@sm.ee).

1.3. Märkused

Eelnõuga muudetakse järgmisi seaduste redaktsioone:

- 1) lastekaitseseadus (LasteKS) avaldamismärkega RT I, 06.01.2023, 15;
- 2) karistusregistri seadus (KarRS) avaldamismärkega RT I, 14.03.2023, 27;
- 3) psühhiaatrilise abi seadus (PsAS) avaldamismärkega RT I, 11.03.2023, 73;
- 4) puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus (PISTS) avaldamismärkega RT I, 30.06.2023, 59;
- 5) sotsiaalhoolekande seadus (SHS) avaldamismärgetega RT I, 14.12.2023, 4 (kehtib alates 01.01.2025) ja RT I, 14.12.2023, 5 (kehtib alates 01.07.2025).

Eelnõu seadusena vastuvõtmiseks on vajalik Riigikogu poolthäälteenamus.

Eelnõu on seotud isikuandmete töötlemisega isikuandmete kaitse üldmääruse tähenduses ning selle kohta on koostatud täpsem mõjuanalüüs käesoleva seletuskirja 6. punktis.

Eelnõu on seotud Vabariigi Valitsuse 18. mai 2023. a korralduse nr 131 „Vabariigi Valitsuse tegevusprogramm 2023-2027“ punktiga 9.1.20.

2. Seaduse eesmärk

Eelnõu eesmärk on parandada lastekaitseüsteemi pakutavat abi vajavate laste märkamist, nende abini jõudmist ja abistamist, täpsustada lastekaitsetöös vajaliku andmevahetuse aluseid ja korda ning pakkuda riigipoolset stabiilset tuge hooldus-, eestkost- ja lapsendajaperedele.

Lastekaitseüsteemi puudutavate muudatuste kohta valmis 2023. aasta suvel [lastekaitseseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsus laste heaolu suurendamiseks](#) (edaspidi *lastekaitse VTK*). Lastekaitse VTK-s esitatud muudatusettepanekud viiakse ellu mitmes etapis. Käesolevas ehk esimeses eelnõus reguleeritakse kõige kiiremat muutmist vajavaid küsimusi, teine eelnõu valmib 2025. aasta kevadel ja hõlmab mahukamat osa lastekaitse VTK-s esitatud muudatustest. Ühe olulisema muudatusena sätestatakse lastega töötavate isikute kohustus teavitada abivajavast lapsest ja edastada koos sellega vajalikus ulatuses andmeid lapse ja last kasvatava isiku kohta. Seaduses nimetatakse need spetsialistid, kes mängivad lastekaitseüsteemis võtmerolli, et abivajavad lapsed jõuaksid õigel ajal lastekaitsetöötaja vaatevälja ja seeläbi vajaliku abini. Teine oluline osa eelnõust puudutab lastekaitsevaldkonnas isikuandmete töötlemist, mis on praegu õigusaktides selgelt reguleerimata. Selleks lisatakse LasteKS-i uus peatükk isikuandmete töötlemise kohta, milles sätestatakse KOV-is ja SKA-s isikuandmete töötlemise eesmärgid ja ulatus. Eelnõus tehakse veel täpsustavaid ja selgitavaid muudatusi, mis puudutavad SKA lastekaitse- ja järelevalveülesannete täitmist.

Eelnõuga reguleeritakse ka perepõhise asendushoolduse tugiteenuste korraldamine, et pakkuda hooldus-, eestkost- ja lapsendajaperedele suuremat tuge teisest vanemast sündinud laste kasvatamisel ning kindlustada seeläbi rohkemate perede lisandumine süsteemi ja laste jõudmine asutuse asemel uude perekonda. Seni on riigi poolt pakutud tugiteenuseid rahastatud projektipõhiselt ESF-i vahenditest, kuid projektipõhine tegevus ei taga kindlust peredele ega võimalda ka tugiteenuste süsteemi enda piisavat arengut. Perepõhise asendushoolduse edendamiseks valmis 2023. aasta kevadel [sotsiaalhoolekande seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsus](#) (edaspidi *asendushoolduse VTK*), mis muu hulgas käsitles ka asendushoolduse perepõhiste tugiteenuste reguleerimist.

Eelnõuga luuakse ka võimalus varajaseks märkamiseks ja info liikumiseks, kui lapse andmed terviseseisundist tingitud püsiva toevajaduse kohta on kantud TIS-i. Sellisel juhul liigub info

abivajaduse kohta otse KOV-ile, et peredele proaktiivset tuge pakkuda. Lisaks võib SKA algatada sellise info saamisel proaktiivselt puude raskusastme tuvastamise.

Eelnõu põhiseaduslikkuse analüüs

Eelnõu § 1 punkti 12 eesmärk on hoida ära lapse tervises seisundist tingitud abivajadusest ja sotsiaalsete riskide realiseerumisel tekkida võivat kahju, leevendada tekkinud kahju tagajärgi ja ennetada abivajaduse süvenemist. Lähtutakse printsiibist, et abivajav inimene peab terviklikult saama abi riigilt ja KOV-ilt ning abi saamine ei tohiks olla inimesele ebanõistlikult keeruline. Tuge pakutakse nii ennetaval eesmärgil kui ka neile lastele ja peredele, kes abi juba vajavad.

KOV-idel ei ole võimalik saada muul moel ülevaadet enda piirkonnas elavatest lastest, kellel on TIS-is diagnoos sellise tervises seisundi kohta, mis muudab lapse ja tema pere potentsiaalselt abivajavaks, mistõttu pole võimalik neile ka abi pakkuda. Selleks luuakse KOV-ile võimalus selgitada oma algatusel välja nende 0–17-aastaste laste, kellel on TIS-is diagnoos raske tervises seisundi kohta, ja nende perede võimalik abivajadus, võimaldades seda teha andmetöötluse tulemusena tekkinud info alusel.

Põhiseaduse (PS) §-st 26 tulenev eraelu puutumatuse riive on vajalik, põhjendatud ja proportsionaalne laste ja nende vanemate tervise kaitse aspektist lähtuvalt. Igaühel, sealhulgas raske tervises seisundiga lastel, on õigus ise otsustada oma elukorralduse üle. Vaba valik tuleneb PS §-st 19, milles sätestatakse igaühe õigus vabale eneseteostusele.

Kui lapsel on TIS-is märge raske tervises seisundi kohta, on alust arvata, et tegu on potentsiaalselt abivajava lapse ja perega selles tähenduses, et lisaks tervisevaldkonna toele võib inimene vajada ka KOV-i ja SKA tuge, kuid ta ei pruugi olla oma võimalustest teadlik või sel hetkel võimeline ise pöörduma. LasteKS § 26 alusel on selline laps käsitatav abivajava lapsena. Võimalike abivajavate lastega ennetavalt tegelemine on oluline, sest lapsel endal või tema perekonnal võib olla keeruline olukorrast välja tulla ja on suur oht, et õigel ajal toeta jäädes kasvab lapse abivajadus ja lähedaste hoolduskoormus veelgi suuremaks.

1. Põhiõiguse kaitseala

Isikul on mitu põhiõigust, mida riivab meede, mille puhul on KOV-il ja riigil õigus töödelda ja talletada isikuandmeid ning pöörduda tema perekonnaliikme poole abipakkumisega, olenemata isiku enda aktiivsest sooviavaldusest.

Esmatähtis neist on PS § 26, milles sätestatakse: „Igaühel on õigus perekonna- ja eraelu puutumatusele. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna- ega eraellu sekkuda muidu, kui seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks.“.

Käesoleval juhul riivab plaanitav eelnõu isikute õigust eraelu puutumatusele, arvestades seaduseelnõuga seatud eesmarke ja valitud vahendeid. Eelkõige puudutab eelnõu selliste üksikute osaõigustega esemelist kaitseala nagu õigus perekonnaelu puutumatusele, eraelu puutumatusele, isikuandmete kaitsele ja enesemääramisele.

2. Põhiõiguse kaitseala riive

Eelnõuga nähakse ette KOV-i õigus ja kohustus omal algatusel välja selgitada lapse ja pere abivajadus, kui lapsel on TIS-i kantud diagnoos raske tervise seisundi kohta. KOV võib abivajaduse väljaselgitamise eesmärgil töödelda sotsiaalteenuste ja -toetuste andmeregistris (edaspidi STAR) selliste laste andmeid, kellele on PISTS § 2⁶ lõike 2 alusel sisestatud TIS-i diagnoos raske tervise seisundi kohta. Muudatuse tulemusel on lastele ja peredele paremini ja terviklikumalt tagatud vajalik abi nii riigi kui KOV-i poolt.

Seega, kuna PS § 26 esimese lause kaitseala võib riivata iga sellega kaitstud isiku õigusliku positsiooni ebasoodne mõjutamine riigi poolt, aga ka riigi kaitsekohustuse täitmata jätmine, sekkutakse eelnõuga isikute põhiõigusesse eraelu ja perekonna puutumatusele.

3. Formaalne põhiseaduspärasus

Formaalne kooskõla PS-iga tähendab, et põhiõigusi piirav õigust loov akt peab vastama PS-i pädevus-, menetlus- ja vorminõuetele ning määratuse ja seadusreservatsiooni põhimõtetele. Eelnõu vastab seadusreservatsiooni põhimõttele. Samuti täidab eelnõu PS-i pädevus-, menetlus- ja vorminõuded ning vastab määratuse põhimõttele. PS-is ette nähtud pädevus- ja vorminõuete eesmärk on tagada PS-i kandvate printsiipide (nt õigusselgus, õiguskindlus, võimude lahusus ja tasakaalustatus) järgimine ja tõhusam põhiõiguste kaitse.¹

4. Materiaalne põhiseaduspärasus

Käesoleva analüüsi raames on eelkõige oluline pöörata tähelepanu materiaalsele põhiseaduspärasusele, mille analüüsis arvestatakse järgmiste asjaoludega:

1) seaduse legitiimne eesmärk (kvalifitseeritud piiriklausli puhul):

- kvalifikatsiooni kataloogis sisalduv eesmärk või
- põhiõigus või mõni muu PS-ist tulenev õigusväärtus;

2) proportsionaalsuse põhimõte:

- vahendi sobivus;
- vahendi vajalikkus kitsamas tähenduses;
- vahendi proportsionaalsus kitsamas tähenduses (mõõdukus): mida intensiivsem on põhiõiguse riive, seda mõjuvamad peavad olema riivet õigustavad põhjused;

3) kvalifikatsiooni kataloogis sisalduv eesmärk: tervise kaitse ja teiste isikute õigused ja vabadused.

Õigus tervise kaitsele on sätestatud PS §-s 28, olles normis nimetatud esimene õigus. Õigus tervise kaitsele sisaldab lisaks tervisepõhiõigusele ka põhiõigust riigi abile tunnustatud sotsiaalsete riskide korral. Põhiõigus riigi abile tähendab normi kohaselt seda, et õigus kätkeb endas Eesti kodaniku õigust riigi abile nii tervist puudutavas kui ka vanaduse, töövõimetuse, toitjakaotuse ja puuduse korral. Abi liigid ja ulatuse ning abi saamise tingimused ja korra sätestab seadus. PS § 28 lõikes 3 sätestatakse, et riik soodustab vabatahtlikku ja omavalitsuse hoolekannet. Sellest sättest tuleb riigile ühelt poolt kohustus hoiduda sellisele hoolekandele takistuste tegemisest. Teiselt poolt paneb see säte riigile tegutsemiskohustuse, et isikud ja KOV-id saaksid vabatahtlikult abivajajaid aidata.

See, et KOV pöördub ise inimese poole abi pakkumiseks, aitab kahtlemata eesmärgi saavutamisele kaasa. Lisaks on kohustus juba kehtivas õiguses olemas – näiteks kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse §-st 6 tulenevad ülesanded ja pädevus, mis ongi KOV-ile PS-i alusel täitmiseks pandud.

¹ Riigikohtu otsus nr 3-3-1-41-06.

Arvestades seda, et eelnõu üks eesmärk on tagada õigus abile puuduse korral, on riigil õigus otsustada kui ulatuslikult ja millist abi võimaldada. Ei ole asjakohatu rõhutada, et esmajärjekorras vastutab isik ise endale inimväärse elu kindlustamise eest; teises järjekorras peab isikut aitama temaga solidaarne pere ning alles kolmandas järgus tuleb kohustus riigile tagada puuduses olevate inimeste inimväärne elu. Selle kohustuse täitmiseks on riik vaba valima vahendeid. Eelnõu on ennetuse eesmärgist lähtuv, püüdes anda kohaliku tasandi spetsialistile infot võimaliku riski kohta enne selle realiseerumist. Eelnõu eesmärk on ära hoida sotsiaalsete riskide realiseerumisel tekkida võivat kahju ja leevendada tekkinud kahju tagajärgi.

Seega on tegemist riigi valitud vahendiga PS §-s 28 sätestatud õiguste kaitse tagamiseks ning see on legitiimne eesmärk perekonna- ja eraelu puutumatuse riivele (proportsionaalsusest vaata allpool).

5. Riive proportsionaalsus

Põhiõiguste riive puhul tuleb arvestada PS §-ga 11, mille kohaselt tohib õigusi ja vabadusi piirata vaid kooskõlas PS-iga. Piirangud peavad olema ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratavate õiguste ja vabaduste olemust. Põhiõiguse iga riive peab olema PS-iga kooskõlas. Seaduses saab sätestada vaid neid põhiõigusi riivavaid meetmeid, mis on proportsionaalsed riivatud õiguse suhtes. Õigus töödelda andmeid, et saada teada kas tervises seisundist tuleneva püsiva abivajadusega laps vajab abi või mitte, riivab PS §-s 19 nimetatud põhiõigust ehk õigust vabale eneseteostusele ja PS §-s 26 nimetatud põhiõigust ehk õigust perekonna- ja eraelu puutumatusele.

Riive proportsionaalsuseks kontrollitakse järgmisi aspekte:

- **vahendi sobivus** – meede ehk teavitamine rahvastikuregistri järgi KOV-i piirkonnas elavatest tervises seisundist tuleneva püsiva abivajadusega lastest STAR-i kaudu ennetavaks abi pakkumiseks saavutab eesmärgi. Kui andmevahetus hoiab ära kasvõi ühe lapse abivajaduse süvenemise ja perekonna suuremasse hädta sattumise, on tegemist sobiva meetmega. Ennetav pöördumine aitab tagada õigeaegse ja kvaliteetse abi. On tõenäoline, et pere, kus kasvab püsiva abivajadusega laps, kes tegelikult abi vajab ja on sellekohase diagnoosi äsja saanud, ei pöördu ise riigi või KOV-i poole esimese poole aasta jooksul. Tegu on olukorraga harjumise perioodiga. See, et KOV pöördub ise inimese poole abi pakkumiseks, aitab kahtlemata eesmärgi saavutamisele kaasa;
- **vahendi vajalikkus** – püstitatud eesmärki ei ole võimalik saavutada mõnel muul üksikisikut vähem rõhuval viisil vähemalt sama hästi. Ei ole teist alternatiivset abinõu, mis on eesmärgi saavutamiseks vähemalt sama efektiivne kui kõnealune abinõu. Abivajadusega laste peresid on teavitatud KOV-i teenustest erinevate kanalite kaudu, kuid uuringud ja analüüsid^{2, 3, 4} toovad endiselt aastati välja, et inimesed ei jõua endale vajaliku abini ja tuntakse puudust asjaajamise lihtsustamisest.

Teavitamine KOV-i teenustest

Abivajaval inimesel on õigus pöörduda abi saamiseks KOV-i poole ja sellesisulist teavitust teevad KOV-id nii vallalehtede kui ka kodulehekülgede kaudu. Samuti teavitavad sihtrühma KOV-i teenuste võimalustest EPIKoda (nt kodulehe ja ajakiri Sinuga kaudu) ja SKA kliendiga suhtlemisel,

² Elanikkonna tegevuspiirangute ja hooldusvajaduse uuring, Turu-uuringute AS, 2020 –

https://www.sm.ee/sites/default/files/contenteditors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/hoidusvajaduse_uuring_som.pdf.

³ Puuetega inimeste ja nende pereliikmete hoolduskoormuse uuring. Saar Poll OÜ ja Tartu Ülikool, 2009 – https://www.sm.ee/sites/default/files/contenteditors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/pju2009_loppraport.pdf.

⁴ Erivajadusega laste tugiteenuste reform (SOM, 2021) ja teenusdisaini raport (Meliorad OÜ, 2022) – <https://sm.ee/erivajadusega-laste-tugisusteemi-reform-0#item-1>.

kui nähakse, et KOV-i pöördumine võiks inimest aidata. Lisaks sätestab LasteKS § 27, et kohustus abivajavast lapsest teavitada on kõigil isikutel, kellel on olemas teave abivajavast lapsest. LasteKS §-le 27 tuginedes on SKA üksikjuhtumite puhul teavitanud KOV-i, kui pöördumise käigus on ilmnenu, et tegu on abivajava lapsega.

Ometi näitavad tehtud uuringud ja analüüsid, et inimesed ei pöördu ise piisavalt abi saamiseks KOV-i poole ja KOV-il ei ole võimalik ka endal andmete puudumise tõttu ennetavalt abi pakkuda. 2020. aastal Turu-uuringute AS-i tehtud „Elanikkonna tegevuspiirangute ja hooldusvajaduse uuring“ toob välja, et vajadus ametlike teenuste järele on laialdasem kui nende praegune kasutamine ning kõrvalabi ja teenuste kasutamine on seda suurem, mida vanema vanuserühmaga on tegu. Ühtlasi toob uuring välja, et täiendavaid teenuseid vajatakse kõige sagedamini igapäevaste toimingute tegemisel, mis on eelkõige KOV-i teenused. Lisaks selgub samast uuringust, et täiendavalt mõnda abivahendit või teenust vajavatest inimestest 62% pole abivahendite või teenuste saamiseks viimase 30 päeva jooksul kuhugi pöördunud. Ühe põhilise probleemina abivahendite ja teenuste taotlemisel ilmnes muu hulgas ka infopuudus: teadmatus, millise asutuse poole pöörduda. Seega on asjakohane, et kui pere on juba abi saamiseks tervishoiusüsteemi poole pöördunud ja lapsel on diagnoosiga kinnitatud püsiv abivajadus, on ka KOV-il võimalik ennetavalt nende andmete alusel perega ühendust võtta. KOV-i lastekaitsetöötajal, kes STAR-is andmeid näeb, on kohustus järgida sotsiaalvaldkonda reguleerivaid õigusakte ja konfidentsiaalsusnõudeid ning kaitsta isikuandmeid seadusega ettenähtud korras.

Praxise 2021. aasta analüüsi lõppraport „Täiskasvanud erivajadusega inimeste abivajaduste hindamine ning toetavate teenuste pakkumine“ toob välja, et KOV-i töötaja näeb infot vaid väga piiratult ning see ei aita kuidagi kaasa abivajaja paremale suunamisele või aitamisele. Analüüs toob riigi tasandi soovitusena välja, et õigusakte tuleks muuta selliselt, et KOV-i töötajatel oleks parem ülevaade abivajaja vajadustest, vajalikest teenustest ja muust asjakohasest infost. See tagaks, et abivajaja ei pea erinevatest süsteemidest abi otsima ja väldib sattumist mitme süsteemi vahele.

Eeltoodust tulenevalt võib järeldada, et sama eesmärk ei ole saavutatav seeläbi, et isikut teavitatakse võimalusest pöörduda KOV-i poole järgmiste teenuste saamiseks või antakse brošüür KOV-i pakutavate teenustega. Niisamuti ei ole küsimus vaid inimeste teadlikkuse suurendamises, vaid inimese jaoks abi saamise lihtsustamises.

Heaks näiteks proaktiivse teenuse tulemuslikkusest on puudega inimeste andmevahetus ja noortegarantii tugisüsteem (NGTS), mille kaudu on KOV-il võimalik omal algatusel välja selgitada kõige haavatavamasse gruppi kuuluvate (NEET) noorte abivajadus, kes vastavad registriandmete kohaselt teatud tingimustele ja kes ise olemasolevate teenusteni ei jõua.

2021. aastal tehtud Balti Uuringute Instituudi ja LevelLabi Noortegarantii Tugisüsteemi analüüsi tulemusena nähtus I–IV seire andmete põhjal, et abivajaduseta noorte hõivemäär oli alguses kõrgem peamiselt seetõttu, et noored, kes abist keeldusid, olid juba endale töö- või õppimiskoha leidnud, kuid abi vajanud noorte hõivemäär hakkas peale kolmandat kuud tõusma, ületades seejuures ka kontrollgrupi hõivemäära. Pikema perioodi hõivemäära muutust oli võimalik näha I–III seire andmete põhjal. Neist nähtus, et 12 kuud peale tugisüsteemis osalemist jõudis abi vajanud noorte hõivemäär samale tasemele võrreldes abivajaduseta noorte hõivemääraga, mis kinnitab, et NGTS on aidanud abi vajanud noori töö- või õppimiskoha leidmisel. Samast analüüsist leiab andmeid ka brutopalgala muutuse kohta ja selle kohta, millised KOV-id on millistes seiretes osalenud. Kvantitatiivanalüüsi tulemusel on kuus kuud pärast NGTS-is osalemist hõives 35% abivajanutest (partner-KOV-ide puhul 40%) ja 12 kuud pärast NGTS-is osalemist hõives 50%.

• **Mõõdukus** – sekkumine eraellu ja eneseteostusvabaduse piiramine ei ole liiga intensiivne või ulatuslik, kuna KOV-i töötaja, kes leiab objektiivsete andmete alusel abivajava pere, abistab teda vaid siis, kui isik ise on abipakkumisega nõus või soovib tuge. Enamgi veel, juhtumikorraldaja teavitab perekonda kontakti võtmise alguses võimalusest ja õigusest keelata tulevikus tema andmete töötlemine meetme raames ning isikul on selle õiguse teostamine lihtne, selleks ei ole vaja esitada põhjendusi ega selgitusi. Seadus on mõõdukas, kui kasutatud vahendid on soovitud eesmärgi suhtes proportsionaalsed. Piirangud ei tohi kahjustada kaitstud huvi või õigust rohkem, kui see on normi legitiimse eesmärgiga põhjendatav. Seega kaaluvad meetme põhjused üles riivatud põhiõiguse ja meetmega saavutatav legitiimne kasu kaalub üles riivist tingitud kahju.

Opt-out põhimõtte võimaldamine

Sotsiaalvaldkonna abi peab olema korraldatud inimesele terviklikuna ja lihtsalt KOV-i ja riigi koostöös ning kui lapsevanem abi saamiseks lapsega tervisevaldkonna poole pöördub ja lapsel diagnoositakse terviseseisund, mis põhjustab püsiva abivajaduse, on sellega pere oma abivajadusest märku andnud ning ei ole põhjust arvata, et KOV ei tohiks saada lapse kohta teavitust, mis on vajalik lapse ja pere abistamiseks. KOV-i lastekaitsetöötajal, kes STAR-is andmeid näeb, on konfidentsiaalsuse nõue. Arvestades, et diagnoosi saamine on pere jaoks emotsionaalne protsess ja pere ei pea olema ise juhtumikorraldaja ega teadma, millised oleksid KOV-i või riigi pakutavad võimalused, on põhjendatud, et andmed liiguvad STAR-i ja lapsevanemal on võimalik edasisest andmetöötlustest keelduda siis, kui KOV inimesega ühendust võtab ja selgitab ühenduse võtmise põhjust ning võimalikku KOV-i ja riigi pakutavat tuge.

Kui laps juba on KOV-i vaateväljas või abivajadust ei tuvastata, selekteeritakse info ning perega täiendavalt ühendust ei võeta. Kui pere abi ei vaja, tehakse vastav märge STAR-i.

3. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

Eelnõu §-ga 1 muudetakse lastekaitseadust (LasteKS).

Eelnõu § 1 punktiga 1 tunnistatakse kehtetuks LasteKS § 14 lõike 1 punkt 7, mille kohaselt on Sotsiaalministeeriumi ülesanne korraldada lastekaitsetöötajate täienduskoolitusi. Samuti tunnistatakse kehtetuks sama paragrahvi lõige 2, mis volitab valdkonna eest vastutavat ministrit kehtestama lastekaitsetöötajate täienduskoolituse tingimused ja korra, see volitusnorm viiakse SKA ülesandeid reguleerivasse LasteKS §-i 15 (vt eelnõu § 1 p 7). Kuni 2022. aastani korraldas Sotsiaalministeerium täienduskoolitusi riigi teadus- ja arendusasutuse Tervise Arengu Instituudi kaudu. Alates 2023. aastast on lastekaitsetöötajate täienduskoolituse korraldamise ülesanne antud SKA-le. Selleks muudeti alates 01.01.2023 sotsiaalkaitseministri määruse „Lastekaitsetöötajate täienduskoolituse tingimused ja kord“ § 3 lõiget 1, mille kohaselt korraldab koolitust Sotsiaalministeerium SKA või eraõigusliku juriidilise isiku kaudu. SKA täidab valdkonna rakendusasutusena mitmeid olulisi riigi ülesandeid lastekaitse korraldamisel. Seetõttu antakse täienduskoolituste korraldamise ülesanne eelnõuga täies ulatuses rakendusasutusele ja kaob Sotsiaalministeeriumi korraldav roll, mis tegelikult on ka praegu vähene. Ministeerium kehtestab ülesande täitmise täpsemad tingimused täienduskoolituse tingimusi ja korda reguleerivas sotsiaalkaitseministri määruses. Seoses nimetatud muudatusega tuleb muuta ka viidatud määrust, kustutades selle §-st 3 viite Sotsiaalministeeriumi korraldavale rollile (vt eelnõule lisatud rakendusaktide kavandid).

Eelnõu § 1 punktiga 2 tehtav muudatus on seotud eelnõu § 1 punktiga 1 tehtava muudatusega: edaspidi viidatakse LasteKS § 14 lõikes 3 üksnes sama paragrahvi lõike 1 punktidele 5 ja 6, kuivõrd lõike 1 punkt 7 tunnistatakse kehtetuks.

Eelnõu § 1 punktiga 3 muudetakse LasteKS § 15 lõike 3 punkti 1¹ ja lisatakse SKA ülesandena ka hooldusperede leidmine. Kehtivas seaduses on SKA ülesannetena nimetatud hooldusperede sobivuse hindamine ja hooldusperede ettevalmistamisega seotud toimingute tegemine. Samas on SKA viimastel aastatel planeerinud ja teinud ka uute hooldusperede leidmiseks vajalikke tegevusi teavituste, üleskutsete ja meediakampaaniate kaudu, kuid kohustusena ei ole seda siiani seaduses reguleeritud. Käesolevas eelnõus nähakse hooldusperede leidmist jagatud ülesandena. Lisaks SKA-le, kelle peamiseks rolliks hooldusperede leidmisel on üleriigiliste tegevuste elluviimine, on hooldusperede leidmisele kaasaaitamise ülesanne käesoleva eelnõud SHS muudatusega pandud ka KOV-idele (SHS § 459 lõikesse 4 lisatakse punkt 7). Samuti antakse perepõhise asendushoolduse tugiteenuste osutajatele uute perede ligitõmbamise roll.

Eelnõu § 1 punktiga 4 täpsustatakse LasteKS § 15 lõike 3 punkti 3 SKA ülesandeid puudutavas. Lõike 3 punkti 3 lisatakse, et abivajava ja hädaohus oleva lapse abistamiseks nõustab SKA lisaks ametiasutustele ja juriidilistele isikutele ka füüsilisi isikuid. Seda ülesannet täidab SKA lasteabitelefoni 116 111 kaudu, mille peamine eesmärk on võimaldada lastel, noortel ja täiskasvanutel nõu küsida, abi saada ja abivajavast või hädaohus olevast lapsest teatada.⁵ Lastebi poole pöördumiste arv on aasta-aastalt kasvanud, sealhulgas tänu SKA arendus- ja teavitustööle. 2023. aastal tehti kokku 16 918 pöördumist, mida oli veidi rohkem kui 2022. aastal (16 133 pöördumist) ja ligi ¼ võrra rohkem kui 2021. aastal (12 855 pöördumist). Seejuures tegid 2023. aastal ca 40% pöördumistest lapsed ja lapsevanemad.⁶ Seega on füüsiliste isikute – nii laste, lapsevanemate kui ka teiste lastega kokkupuutuvate inimeste – nõustamine samuti üks SKA olulisi ülesandeid, mis praegu seaduses selgelt kirjas ei ole. Juriidiliste isikute puhul kustutatakse sättest laiend „avalik-õiguslike ja eraõiguslike“, sest juriidilise isiku mõiste juba hõlmab neid kahte liiki.

Eelnõu § 1 punktiga 5 täiendatakse LasteKS § 15 lõiget 3 punktiga 4¹, milles antakse SKA-le lastekaitsetöötajate täienduskoolituste korraldamise ülesanne. Muudatuse põhjuseid on täpsemalt selgitatud eespool LasteKS § 14 muutmise juures (vt eelnõu § 1 p 1). Täienduskoolituste eesmärk on hoida ja tõsta lastekaitsetöötajate pädevust, koolitused on rahastatud riigieelarvest. Täienduskoolitused on mõeldud kõigile KOV-ide ja SKA lastekaitsetöötajatele, sh lapse heaolu spetsialistidele jt ametnikele, kes on ka seaduse mõistes lastekaitsetöötajad (vt LasteKS § 18 lg 1).

Eelnõu § 1 punktiga 6 täiendatakse LasteKS § 15 lõike 3 punkti 6 eesmärgiga täpsustada SKA lasteabitelefoni pidamise ülesannet, millega on funktsionaalselt seotud mitu muud SKA lastekaitseülesannet. Sätte kehtivas sõnastuses on SKA ülesanne lasteabitelefoni 116 111 pidamine. LasteKS § 27 lõike 2 kohaselt saab lasteabitelefoni teatada abivajavast lapsest (viide sellele sisaldub ka LasteKS § 29¹ lõikes 2) ning LasteKS § 27 lõike 3 alusel võib lasteabitelefoni rolli mõista üksnes teabe vahendajana pöörduja ja KOV-i vahel. Tegelikult on SKA lastebi roll lastekaitseüsteemis palju mitmekülgsem ega piirdu vaid teadete vahendamisega. Lastebile telefoni, veebivestluse või e-kirja teel saabunud pöördumise puhul peab SKA ametnik esmalt välja selgitama lapse abivajaduse, et valida sobiv edasine tegevuskäik. Osa pöördujaid vajavad lihtsalt ärakuulamist või nõuannet, pöördumises ei anta teavet LasteKS § 26 tähenduses abivajavast lapsest. Sellisel juhul ei ole vaja teavet KOV-ile edastada ega haldusmenetlust alustada. Kui pöördumine puudutab abivajavat last, tuleb SKA-l hinnata, kas tegemist on abivajava lapsega, kelle kohta tuleb teade tavapärasel korras edastada tegelemiseks KOV-ile, või hädaohus oleva lapsega LasteKS § 30

⁵ www.lastebi.ee.

⁶ <https://lastebi.ee/et/statistika>.

tähenduses, kelle abistamiseks tuleb kohe teavitada Häirekeskust ning kelle tervise või elu kaitseks võib olla vajalik lastekaitsetöötaja otsusega laps ajutiselt perekonnast eraldada LasteKS § 33 alusel. Töövälisel ajal (öhtul, öösel, nädalavahetusel) teeb otsuse lapse ajutiseks perekonnast eraldamiseks üldjuhul SKA. Kokkuvõttes ei kajasta praegu seaduses nimetatud ülesanne „lasteabitelefoni 116 111 pidamine“ piisavalt täpselt SKA tegevust lasteabitelefoni ja muude suhtluskanalite kaudu lasteabile saabunud pöördumiste vastuvõtmisel ja neile reageerimisel. Seetõttu sätestatakse eelnõus SKA ülesandena lisaks lasteabitelefoni 116 111 pidamisele lasteabile saabunud teabe vastuvõtmine, lapse abivajaduse väljaselgitamine ja hädaohus oleva lapse ajutine perekonnast eraldamine LasteKS § 33 alusel. Lisaks sellele pakub SKA lasteabi nii telefoni kui teiste suhtluskanalite kaudu kõigile asutustele ja isikutele ööpäevaringset nõustamist abivajava või hädaohus oleva lapse abistamiseks, mis on seaduses eraldi välja toodud (vt LasteKS § 15 lg 3 p 3 ja eelnõu § 1 p 4).

Eelnõu § 1 punktiga 7 täiendatakse LasteKS § 15 lõikega 3¹, mis volitab valdkonna eest vastutavat ministrit kehtestama määrusega lastekaitsetöötajate täienduskoolituse tingimused ja korra. Kehtivas seaduses sisaldub samasisuline volitusnorm LasteKS § 14 lõikes 2, aga seoses täienduskoolituste ülesande andmisega SKA-le tuuakse volitusnorm SKA ülesannete juurde.

Eelnõu § 1 punktiga 8 muudetakse LasteKS § 15 lõikes 4 sätestatud ülesannete loetelu, mille täitmist on SKA-l lubatud eraõiguslikule isikule halduslepinguga üle anda – loetelust jäetakse välja lõike 3 punktis 6 nimetatud lasteabitelefoni pidamise ülesanne (täiendatud eelnõu § 1 punktiga 6). Lasteabitelefoni 116 111 on täies mahus riiklikult rahastatud teenusena toiminud alates 2009. aastast. Kuni 2015. aastani korraldas teenuse pakkumist Sotsiaalministeerium koostöös eraõiguslike teenusepakkujatega. LasteKS-i jõustumisega 2016. aastal anti lasteabitelefoni pidamise ülesanne SKA-le. Praegu osutab SKA lasteabitelefoni teenust ise, hankides lepinguga vaid pöördumiste vastuvõtmiseks, haldamiseks ja salvestamiseks vajalikku tehnilist kõnekeskuse teenust. Lasteabi on kujunenud üheks SKA keskseks teenuseks abivajavate ja hädaohus olevate laste abistamisel, mille raames pakutakse nii laiapõhjalist nõustamist lastega seotud küsimustes kui ka konkreetset sekkumist ja abi hädaohus oleva lapse kaitseks. Lasteabi konsultandid on ühtlasi lastekaitsetöötajad LasteKS § 19 lõike 1 tähenduses, kes täidavad seaduses ette nähtud ülesandeid lapse õiguste ja heaolu tagamisel, sealhulgas võivad teha LasteKS §-s 33 nimetatud haldusotsuseid lapse ajutiseks perest eraldamiseks. Kui võrd eelnõuga täiendatakse SKA ülesannet pidada lasteabitelefoni, tuues välja ka lasteabitelefoni funktsionaalselt seotud SKA ülesanded, ei tule edaspidi kõne alla nende ülesannete üleandmine täitmiseks eraõiguslikule isikule. Seetõttu tuleb LasteKS § 15 lõikest 4 seda võimaldavat viidet eemaldada. Samuti ei nähta eelnõus ette võimalust SKA-l halduslepinguga üle anda lastekaitsetöötajate täienduskoolituste korraldamise ülesannet (lisatav LasteKS § 15 lg 3 p 4¹). Selle ülesande täitmiseks on SKA-l võimalik kaasata partnereid, näiteks ülikoole või muid täienduskoolitusasutusi, ilma ülesannet tervikuna delegerimata.

Eelnõu § 1 punktiga 9 muudetakse LasteKS § 20 lõiget 4, milles kasutatud sõna „keeld“ asendatakse sõnaga „piirang“. Kuna LasteKS § 20 pealkirjas ja lõigetes 1–3 kasutatakse mõistet „lapsega töötamise piirang“, on täpsem ka lõikes 4 rääkida piirangu ümberhindamisest.

Eelnõu § 1 punktiga 10 täiendatakse LasteKS § 20 lõigetega 5–7, milles täpsustatakse lapsega töötamise piirangu ümberhindamise taotluse menetlemise korda ja tähtaega SKA-s, et tagada suurem õigusselgus. Sellist taotlust saab SKA-le esitada väga erandlikel juhtudel LasteKS § 20 lõikes 4 sätestatud tingimustel. Lõikes 5 sätestatakse, et sama paragrahvi lõikes 4 nimetatud taotluses tuleb esitada põhjendused piirangu ümberhindamise aluse ja vajaduse kohta ning lisada isiku suhtes jõustunud süüdimõistva kohtuotsuse koopia. Lõikes 6 sätestatakse, et SKA lahendab taotluse 60 päeva jooksul ning tunnistab isikule kehtiva lapsega töötamise piirangu kehtetuks, kui on täidetud § 20 lõikes 4 sätestatud tingimused – kohtuotsuse kohaselt toime pandud tegu ei ole taotluse esitamise

ajal kehtiva õiguse alusel karistatav või tegu oleks karistatav § 20 lõikes 2 nimetatud süüteona (mis piirab lapsega töötamise õigust ajutiselt karistuse kehtivuse ajal) ning isiku karistusandmed on karistusregistrist kustutatud ja kantud karistusregistri arhiivi. Kui SKA leiab, et isiku tegu tooks kehtiva õiguse alusel kaasa ajutise (mitte enam alalise) lapsega töötamise piirangu, kontrollib SKA, kas isikule määratud karistus on ära kantud ja karistusandmed registrist kustutatud. Sel puhul ei saa SKA arvesse võtta seda, et kehtiva õiguse ja teise süüteokoosseisu alusel oleks isik võib-olla saanud teistsuguse (kergeima) karistuse, SKA saab otsuse tegemisel arvestada üksnes isikule tegelikult määratud karistuse kehtivust. Lõike 7 kohaselt edastab SKA otsuse lapsega töötamise piirangu kehtetuks tunnistamise kohta karistusregistri volitatud töötlejale, kes eemaldab isiku karistusandmed KarRS § 20 lõike 1 punkti 9 alusel tehtava päringu vastusest. Sellega seoses täiendatakse ka KarRS § 20 lõiget 2¹, mis reguleerib Lasteks-i tähenduses lapsega töötava isiku või vastavale kohale kandideeriva isiku seadusega sätestatud nõuetele vastavuse kontrollimiseks tehtava päringu vastuse kuvamist: vastuses ei kajastata sellise isiku karistusandmeid, kelle kohta on SKA teinud lapsega töötamise piirangu ümberhindamise otsuse (vt täpsemalt eelnõu § 2).

Eelnõu § 1 punktis 11 sätestatakse, et kehtiv Lasteks § 27¹ loetakse §-ks 27² ja seadust täiendatakse uue §-ga 27¹, mille pealkiri on „Lapsega töötava isiku teade abivajavast lapsest“. Lisatav paragrahv on sisuliselt § 27 jätk, mistõttu tuleb sätete loogiliseks järgnevuseks olemasolevat numeratsiooni muuta.

Lisatav § 27¹ täiendab kehtivat § 27 abivajavast lapsest teatamise kohta. Selle eesmärk on rõhutada lastega sageli kokku puutuvate spetsialistide kohustust lapse abivajadust märgata ja sellele reageerida, samuti täpsustada, milliseid andmeid peavad ja võivad spetsialistid koos abivajava lapse teatega edastada ning millist infot on neil õigus saada lapse olukorra kohta pärast teatamist. Tegemist ei ole olemuslikult uue kohustusega, sest Lasteks § 27 lõige 1 juba kohustab kõiki isikuid, kellel on olemas teave abivajavast lapsest, sellest lastekaitsele teada andma. Paraku näitavad andmed ja mõönavad ka spetsialistid, et lapse abivajadusele ei reageerita alati õigel ajal. Uuringu kohaselt leiavad lastekaitsetöötajad, et juhtumid jõuavad lastekaitse vaatevälja liiga hilja, kui lapse ja pere probleemid on juba suured ja sedavõrd keerukad, et vajavad sekkumisi ja teenuseid, mis ei ole kiiresti kättesaadavad.⁷ Tõenäolisemalt teavitatakse lastekaitsetöötajat juba suuremate probleemidega lapsest ja perest. Lastega töötavate spetsialistide seas 2019. aastal korraldatud küsitlus⁸ kinnitas, et spetsialistide tegevus abivajava lapse märkamise korral on erinev ja seda mitmesugustel põhjustel. Küsimusele, kas abivajavast lapsest märkamisel teavitati lastekaitset, vastas 41%, et on seda iga juhtumi puhul teinud, 19% oli mõnikord teavitanud ja 25% ei olnud lastekaitset teavitanud. Üsna paljud vastasid, et teavitamine polnud vajalik, kuna spetsialist lahendas olukorra ise. Samas oli koguni 52% vastanutest jätnud teavitamata seetõttu, et nad ei olnud teavitamise vajalikkuses kindlad või arvasid, et teavitamine pole nende ametist tulenevalt lubatud. Vastati ka seda, et abivajavast lapsest ei teavitatud, kuna asutuses ei ole selget juhust, kuidas peaks sellises olukorras käituma. Osa vastajaid ei teadnud, kuhu või kellele peaks abivajavast lapsest teada andma. Kokkuvõttes näitas küsitlus, et arvestatav osa spetsialiste ei ole teatamiskohustusest teadlik (sh et teatamist ei takista erialane konfidentsiaalsuskohustus) või ei oska hästi eristada juhtumeid, millega nad võiksid ise toime tulla või mis nõuaks juba lastekaitsetöötaja sekkumist.

Seaduses sõnaselgelt sätestatud kohustus aitab spetsialistidel teadvustada oma erilist rolli lapse heaolu tagamisel ning vähendada neid olukordi, kus abivajavast lapsest ei teavitata seetõttu, et ei

⁷ Civitta. [Tänapäevase lastekaitse juhtumikorralduse, andmevahetuse ja e-teenuste analüüs](#), 2022, lk 11.

⁸ Küsitluse korraldas 2019. aastal Sotsiaalministeerium eesmärgiga aru saada, kes on lastega töötavate spetsialistide hinnangul abivajav ja hädaohus olev laps, kas ja millistel juhtudel teavitavad spetsialistid abivajavast lapsest lastekaitset ja mida on spetsialistidel vaja, et lapse abivajadust paremini märgata ja sellele reageerida. Küsitlusele vastas 301 eri valdkondade spetsialisti.

olda kindlad selle vajalikkuses või lubatavuses (konfidentsiaalsuskohustusega elualadel), abivajadus ei näi piisavalt suur või soovitakse vältida konflikti lapse vanematega. Seadusest tulenevale kohustusele viitamine aitab põhjendada lastekaitse kaasamist ka suhtluses lapse ja lapsevanematega. Lapse abivajadusest teatamisel tuleb lähtuda lapse huvidest (LasteKS § 21), mille üks osa on ka otsuse selgitamine lapsele, kui see on võimalik abivajaduse olemust, lapse vanust jms asjaolusid arvestades. Võimalikult avatud suhtlus lapse ja vanematega aitab hoida nendega usalduslikku koostööd. Eeldatavasti on lapse huvides, et ta saaks abivajaduse korral vajaliku abi. Muudatuste rakendamise toetamiseks luuakse spetsialistidele abistavad töövahendid (vormid ja juhendid), mille abil hinnata lapse heaolu ja otsustada, kas olukord nõuab lastekaitse teavitamist. SKA pakub juba praegu erineva mahuga täienduskoolitusi lastega kokku puutuvatele spetsialistidele teemal „[Abivajava lapse ja noore märkamine ning abistamine](#)“.⁹ Lisaks töötab SKA 2024. a jooksul välja e-koolituse mooduli, milles käsitletakse abivajava lapse märkamise ja abistamise teematikat, et lapsega töötavatel spetsialistidel oleks veel paremad võimalused oma teadmisi täiendada. Muudatuste osas on juba alustatud ning jätkatakse teavitustööd koostöös puudutatud valdkondadega.

Paragrahvi 27¹ lõikes 1 nimetatakse lastega töötavad isikud (LasteKS § 18 lg 2), kellel oma kutse- või erialast ja tööülesannetest tulenevalt on võimalus ning ka professionaalsed oskused märgata lapse võimalikku abivajadust. Seetõttu võib nendelt spetsialistidelt oodata tavapärasest suuremat tähelepanelikkust abivajava lapse märkamisel ja talle vajaliku abi kindlustamisel. Erilise hoolsuskohustusega spetsialistid on: alus-, põhi-, kesk-, kutse- ja huvihariduse ning lastehoiu õpetajad ja tugispetsialistid, lastehoius töötavad lapsehoidjad, laste hoolekandeesutuse töötajad, noorsootöötajad (sh kes töötavad KOV-is, noortekeskuses, noortelaagris või -malevas), treenerid, huviringi juhendajad (sh spordi- või muus valdkonnas), tervishoiutöötajad¹⁰, politseiametnikud ja ohvriabitöötajad, kes puutuvad töös või kutsetegevuses vahetult lapsega kokku. Kui haridus- ja noorsootöö valdkonna spetsialistide igapäevatöö ongi seotud laste ja noortega (neil on ka vastav erialane ettevalmistus), siis treenerite, huviringi juhendajate, tervishoiutöötajate, politseiametnike ja ohvriabitöötajate puhul laieneb eriline hoolsuskohustus neile isikutele, kes vahetult just lapsega (lastega) töötavad. Seejuures võivad kokkupuuted olla igapäevased (nt lastearst, lastega seotud juhtumeid lahendav politseiametnik) või harvemad (nt perearst, patrullpolitseinik, ohvriabitöötaja), kuid nende spetsialistide eriline hoolsuskohustus on seotud nende töö iseloomuga, milleks on inimeste tervise, heaolu või turvalisuse eest hoolitsemine oma erialases pädevuses. Abivajavast lapsest teavitamise kohustus on jätkuvalt ka kõigil teistel lastega kokku puutuvatel isikutel ja spetsialistidel (LasteKS § 27 alusel), ka neil, keda antud sättes nimetatud ei ole. Eelnõu koostamise ja kooskõlastamise ajal tehti ettepanekuid lisada loetellu veel ka nt päästeametnik, noortegarantii tugisüsteemi juhtumikorraldaja, noorte heaolu spetsialist, karjäärispetsialist, noortelaagri kasvataja ja juhataja, sportliku treeningu protsessis lapsi juhendavad tugiisikud nagu koreograafid, füsioterapeudid, konsultandid. Kõigi nende spetsialistide teadlikkus ja hoolsus lapse võimaliku abivajaduse märkamisel on samuti väga oluline, kuid eelnõus jääd praegu piiratuma spetsialistide loetelu juurde, mis hõlmab sagedamini lastekaitsetöösse kaasatud nn võtmespetsialiste. Välistatud ei ole antud loetelu täiendamine tulevikus.

Lõikes 1 loetletud spetsialistid on nn võtmespetsialistid, kellel on oluline roll lapsele abi osutavas lastekaitsevõrgustikus (LasteKS § 29 lg 2). Võrgustikutöö algab juba abivajaduse märkamisest ja sellele asjakohasest reageerimisest. Lastekaitse juhtumikorralduse uuringus toodi välja, et

⁹ Vt ka <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/asutus-uudised-ja-kontakt/asutuse-info/taienduskoolitused#koolitusportfell>

¹⁰ Tervishoiutöötaja mõiste on toodud tervishoiuteenuste korraldamise seaduse §-s 3. Käesolevas eelnõus on arvestatud ka võimalusega, et see mõiste ja seotud terminoloogia võib edaspidi muutuda, et hõlmata laiemat spetsialistide ringi (vt Sotsiaalministeeriumis 2023.a koostatud [tervishoiuteenuste korraldamise seaduse muutmise seaduseelnõu väljatöötamise kavatsus](#)).

lastekaitsetöö võrgustikku kuuluvad vastavalt juhtumile kooli/lasteaija õpetaja või sotsiaalpedagoog, politsei, perearst, prokuratuur, kohus, peretöötaja, psühholoog, noorsootöötaja. Olenevalt piirkonnast on lastekaitse koostöövõrgustik mõnevõrra erinev, samuti võib võrgustik ühe juhtumi puhul juhtumi edenedes vastavalt lapse abivajaduse ja probleemide lahenemisele muutuda.¹¹ Lastekaitsetöötajate hinnangul peaksid eelkõige tervishoiutöötajad ja haridustöötajad rohkem abivajavatest lastest teavitama, aga nimetati ka teisi koostööpartnereid nagu noortekeskused, haiglate erakorralise meditsiini osakonnad, muud tervishoiuasutused ja terapeudid/psühholoogid.¹²

Lõike 1 esimeses lauses nimetatud spetsialistidel tuleb teatada abivajavast lapsest LasteKS § 27 kohaselt KOV-ile või lasteabitelefoni ning edastada koos teatega kohe ka vajalikus ulatuses neile teadaolevad LasteKS § 34² lõigetes 3 ja 4 nimetatud andmed (s.o vajalikud andmed lapse ning lapsevanema ja last kasvatava isiku kohta). Lastekaitsetöötajateni jõuab praegu väga erineva sisuga teateid abivajavatest lastest. Kehtiv LasteKS § 27 kohustab isikuid lapse abivajadusest teatama, kuid ei täpsusta teate sisu ega isikuandmete, eriti tundlike eriliiki isikuandmete avaldamise ulatust. See tekitab praktikas segadust nii lastekaitsetöötajate kui ka lastekaitsevõrgustikku kuuluvate spetsialistide jaoks. Pärast teate saamist on lastekaitsetöötajal tavaliselt vaja koguda täiendavat infot lapse olukorra kohta, et planeerida edasisi tegevusi. Sageli peab lastekaitsetöötaja pöörduma lisainfo saamiseks ka lapsest teatanud asutuse või spetsialisti poole. Kuivõrd abivajavast lapsest teate saamisel on vaja kiiresti otsustada, kuidas juhtumiga edasi tegeleda (sh kas laps vajab kohest abi), peaks lastekaitsetöötajani jõudev info olema kohe piisavalt põhjalik ja võimaldama otsuse tegemise ilma täiendava päringuta. Päringu tegemine ja sellele vastuse ootamine võtab aega, mis võib lapsele vajaliku abi osutamist edasi lükata. Seega on mõistlik, et kui abivajavast lapsest annab teada seaduses nimetatud spetsialist, edastab ta kohe koos teatega ka vajalikud talle teadaolevad asjaolud ja andmed, mis viitavad lapse abivajadusele ja ajendasid lastekaitset kaasama. Andmete edastamisel tuleb piirduda lapse abivajadust kirjeldava vähima vajaliku andmekoosseisuga, lähtudes andmete töötlemise põhimõtetest. Reeglina ei pea spetsialist edastama kogu temal olemasolevat andmehulka ja kindlasti ei pea spetsialist teatamiseks eraldi lisaandmeid koguma, see on lastekaitsetöötaja ülesanne, kes vajadusel teatajalt täpsustusi küsib. Ühtse praktika loomiseks töötatakse elnõu jõustumise ajaks välja ja võetakse kasutusele valdkonnapõhised vormid, mis lihtsustavad spetsialisti teatamiskohustuse täitmist ja tagavad selle, et lastekaitsetöötajani jõuab lapse kohta piisavas ulatuses võimalikult sisukas info, mille põhjal hinnata olukorra tõsidust ja kavandada edasisi tegevusi. Vormid tehakse kasutatavaks ka veebiplatvormil (arvatavasti lasteabi.ee veebilehel) ning tagatakse võimalus nende kaudu turvaliselt andmeid edastada. Vormidega kaasnevad ka vajalikud juhendmaterjalid. Mõnedel spetsialistidel, nt politseil, on juba olemas võimalus edastada abivajava lapse teateid STAR-i andmebaaside vahelise ühenduse kaudu. Pikemas perspektiivis tuleb selline võimalus luua rohkematele spetsialistidele.

Lõike 1 esimene lause viitab LasteKS § 34² lõigetes 3 ja 4 nimetatud andmete edastamisele, seega võib ja tuleb abivajavast lapsest teatamisel edastada vajalikus ulatuses andmed lapse, lapsevanema ja last kasvatava isiku kohta. LasteKS § 34² alusel on KOV-il ja SKA-l lubatud lastekaitsetöö tegemiseks töödelda ka lapse pereliikmete andmeid, kuid need ei ole üldjuhul esmatähtsad lapse abivajaduse kirjeldamiseks lastekaitsetöötajale teatamisel. Seetõttu on abivajavast lapsest teatamisel edastatavate andmete hulk piiratud üksnes lapse enda ja lapsevanema või muu last kasvatava isiku andmetega. Lisaks sellele tuleb abivajavast lapsest teatamisel edastada vaid asjassepuutuvad, olulised ja vajalikud andmed, mida nõuab isikuandmete töötlemisel võimalikult väheste andmete kogumise põhimõte (vt IKÜM art 5 lg 1c). Millised andmed on asjassepuutuvad, oleneb konkreetsest olukorrast. Selles osas peab spetsialist tuginema oma professionaalsele hinnangule, kasutades abistava vahendina riiklikult väljatöötatud vorme ja juhendeid.

¹¹ Civitta. Tänapäevase lastekaitse juhtumikorralduse, andmevahetuse ja e-teenuste analüüs, 2022, lk 21.

¹² Civitta. Tänapäevase lastekaitse juhtumikorralduse, andmevahetuse ja e-teenuste analüüs, 2022, lk 11.

Teavitamiskohustuse täitmist jääb tagama spetsialisti ametieetika ja professionaalne (mitte karistusõiguslik) vastutus, seega täiendavaid sanktsioone praegu eelnõuga ei kehtestata. Tulevikus peaks selle kohustuse täitmist aga toetama kavandamisel olevad seadusemuudatused, millega täpsustatakse lasteasutuste kohustusi lapse õiguste ja heaolu tagamisel, eelkõige asjakohaste tegevusjuhiste ja protsesside kehtestamine lapse huve kahjustavate juhtumite ärahoidmiseks ja lahendamiseks ning valdkondliku järelevalve tugevdamine lasteasutuste üle.¹³

Paragrahvi 27¹ lõike 1 teise lause kohaselt võib teavitamiskohustuse täita ka asutuses selleks määratud kontaktisiku kaudu. See tähendab, et kui asutuse sisekorras vms dokumendis on määratud laste heaolu või lastekaitse küsimuste eest vastutav isik, kelle ülesanne on näiteks hinnata, koondada ja edastada infot abivajavate laste kohta, võib teavitamine toimuda ka selle isiku vahendusel. Siiski peab spetsialist sellisel juhul veenduma, et teade lapsest edasi antakse, ning talle jääb alati võimalus lastekaitsega otse suhelda.

Paragrahvi 27¹ lõikes 2 sätestatakse lastekaitsetöötaja õigus avaldada abivajavast lapsest teatanud spetsialistile teavet juhtumimenetluse alustamise kohta, kui see on vajalik lapse heaolu toetamiseks. Sätte eesmärk on luua õiguslik alus haldusmenetluse tähenduses kolmandale isikule teabe väljastamiseks haldusmenetluse käigu ja juhtumimenetluse alustamise kohta, juhul kui lastekaitsetöötaja peab seda lapse heaolu toetamiseks vajalikuks. Teavet väljastatakse eelkõige siis, kui spetsialist seda küsib, kuid vajalikul juhul võib lastekaitsetöötaja ka ise spetsialistiga ühendust võtta. Sama paragrahvi lõikes 1 nimetatud spetsialistid võivad lapsega kokku puutuda regulaarselt või ka iga päev ning spetsialistil võib olla oluline teada, mis sai tema edastatud teatest edasi ja millise hinnangu on sellele andnud lastekaitsetöötaja, st kas lapse suhtes on alustatud juhtumimenetlust või mitte. Kui lapse suhtes juhtumimenetlust ei alustatud, ei leidnud spetsialisti kahtlus lapse abivajaduse kohta kinnitust, mis annab spetsialistile südamerahu ja teadmise, et lapse heaolu on tagatud. Vajadusele saada lastekaitsele edastatud teadete käigu kohta tagasisidet on aruteludes juhtinud tähelepanu ka lastega töötavad spetsialistid ja nende esindusorganisatsioonid. Arutelu all on olnud ka võimalus anda ja saada tagasisidet kõigi lastekaitsele tehtud teavituste kohta, aga see ei ole mõeldav ilma automaatlahendusteta, vastasel juhul koormaks see ülemääraselt nii lastekaitsetöötajaid kui spetsialiste. Eelnõus valitud lahendus hoiab ära lastekaitsetöötajate koormuse olulise kasvu ja väldib ka spetsialistide koormamist teabega juhul, kui nad seda ei soovi ega vaja.

Pärast juhtumimenetluse alustamist toimub teabevahetus spetsialistide vahel teistel õiguslikel alustel: lastekaitsetöötajal on õigus kaasata asjaomaseid spetsialiste lapse abivajaduse hindamisse (LasteKS § 28 lg 1) ning lapse abistamisse võrgustikutöö põhimõttel (LasteKS § 29 lg 2). Eelnõuga täiendatakse LasteKS-i ka § 34² lõikega 8, mis annab selgema aluse nende kaasatud spetsialistidega vajaliku teabe ja andmete jagamiseks (vt eelnõu § 1 p 15). Seega ei reguleeri pärast juhtumimenetluse alustamist lapsest teatanud spetsialistile teabe andmist enam kõnealune § 27¹ lõige 2, vaid eelnevalt viidatud võrgustikutööd puudutavad sätted.

Eelnõu § 1 punktiga 12 muudetakse LasteKS § 27² teksti ning lisatakse täiendav alus rahvastikuregistrisse kantud elukoha järgsele KOV-ile saada abivajavate laste andmeid.

Paragrahvi 27² lõikes 1 sätestatakse lisaks olemasolevale puudega laste andmevahetusele rahvastikuregistrisse kantud elukoha järgse KOV-i õigus abivajavate laste väljaselgitamise eesmärgil töödelda STAR-is selliste laste andmeid, kellel on PISTS § 2⁶ lõike 2 alusel kehtestatud

¹³ Sotsiaalministeerium. [Laste heaolu reformi väljatöötamiskavatsus](#), 2023, lk 24.

määruses sätestatud tervises seisundist tingitud püsiva toevajadusega seisund, mille kohta on kantud andmed TIS-i, samuti selliste laste andmeid, kelle puhul on SKA-le LasteKS § 27² lõike 4 alusel edastatud andmed puude raskusastme tuvastamiseks PISTS-i kohaselt.

Muudatuse eesmärk on võimaldada KOV-idel saada kiire ülevaade enda piirkonnas elavatest lastest, kes võivad vajada KOV-i korraldatavat abi. Muudatuse tulemusena on võimalik pakkuda peredele proaktiivset tuge, ennetada probleemide süvenemist ja vähendada vanemate vajadust taotleda erinevatest asutustest korduvalt abi. Tervikliku info saamine potentsiaalsetest abivajavatest lastest võimaldab KOV-il ka paremini oma tegevusi ja eelarvet planeerida.

Paragrahvi 27² lõike 1 punktiga 1 täiendatakse rahvastikuregistrisse kantud elukoha järgse KOV-i õigust andmetöötluse tulemusena saada ülevaade enda piirkonnas elavatest puude raskusastet taotlenud lastest ja nendest lastest, kelle kohta on SKA-le § 27² lõike 4 alusel edastatud andmed puude raskusastme tuvastamiseks PISTS-i kohaselt, et selgitada välja nende laste ja pere täiendav abivajadus.

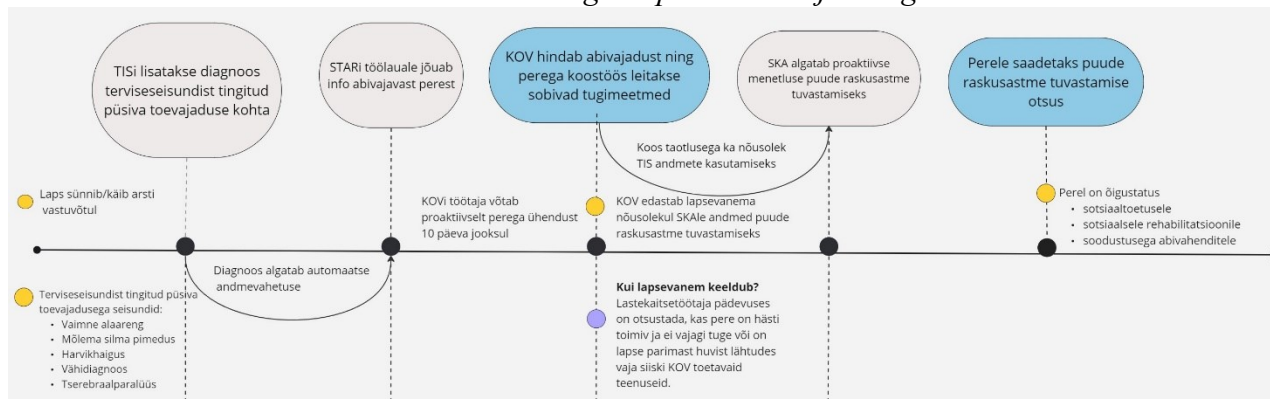
Andmetöötluse tulemusena liiguvad KOV-i lisaks varasemale puudega laste andmevahetusele ka andmed nende laste kohta, kelle puhul ei ole SKA-le esitatud lapsevanema poolt eraldi avaldust puude raskusastme tuvastamiseks, vaid SKA on saanud taotluse KOV-i kaudu, kes lapsevanema nõusolekul edastab andmevahetuse toel SKA-le taotluse puude raskusastme tuvastamise menetluse algatamiseks. Tegu on automatiseeritud protsessiga, mis lihtsustab mõlema osapooli tööd ja vähendab märkimisväärselt lapsevanema halduskoormust. Puuet taotlevaid lapsi käsitletakse LasteKS § 26 alusel abivajavate lastena. Seda lähenemist toetab LasteKS-i seletuskiri, milles tuuakse välja, et abivajav on selline laps, kelle heaolu on sattunud riski ning kelle abivajadus võib tuleneda ka tema sotsiaalsest või hariduslikust erivajadusest. Samuti täpsustatakse, et abivajavaks lapseks loetakse iga last, kes ise või kelle perekond vajab tuge igapäevasel toimetulekul, lapse kasvatamisel või tema eest hoolitsemisel, samuti last ja peret, kes vajavad muid toetavaid teenuseid lapse emotsionaalse ja füüsilise heaolu parandamiseks.

Paragrahvi 27² lõike 1 punktiga 2 luuakse alus, et automatiseeritud andmevahetuse toel liigub TIS-ist STAR-i info tervises seisundist tingitud püsiva toetvajadusega lapse üldandmete, lapsevanema või eestkostja üldandmete ja lapse surmakuupäeva kohta. Tervises seisundist tingitud püsiva toevajadusega seisundid on PISTS § 2⁶ lõike 2 alusel kehtestatud määruses nimetatud seisundid, mille diagnoos on kantud TIS-i.

Andmetöötluse tulemusena jõuab KOV-ini automaatne teavitust lastest, kellele on PISTS § 2⁶ lõike 2 alusel kehtestatud määruses sätestatud tervises seisundist tingitud püsiva toevajaduse seisund, mille diagnoos on kantud TIS-i. Diagnoosikood käivitab automaatse teate väljasaatmise, misjärel ilmub teade uue abivajava lapse teatena KOV-i töölaualle. Seega luuakse võimalus KOV-is abivajadust märgata ja tõhusalt sekkuda sammu võrra varasemaks võrreldes kehtiva regulatsiooniga. Lisakoormust see endaga kaasa ei too, kuna seisundid on sellised, mille puhul jõuab 95% lastest taotleda puude raskusastet. Tervises seisundist tingitud püsiva toevajaduse seisundite hulka kuuluvad määruse alusel: vaimne alaareng, mõlema silma pimedus, harvikaigused, vähidiagnoos ja tserebraalparalüüs.

Tervises seisundist tingitud püsiva toevajadusega lapsi käsitletakse LasteKS § 26 alusel abivajavate lastena, kes vajavad üldjuhul kas tervise-, sotsiaal- või haridusvaldkonnast täiendavat tuge. Seega on oluline, et KOV-ideni jõuaks info neist lastest ja peredest võimalikult varakult, et vajaduse korral olla toeks ning tagada pere teiste laste heaolu ja turvalisus.

Joonis 1. Andmevahetus tervise seisundist tingitud püsiva toevajadusega laste abistamiseks.

Andmetest teadlikuks saades on rahvastikuregistri järgse elukoha KOV-i ülesanne hinnata lapse abivajadust ja pakkuda lapse abistamiseks vajalikke meetmeid (LasteKS § 17 lg 1 p 3), juhindudes seejuures LasteKS §-s 28 sätestatud abivajaduse hindamise ja §-s 29 sätestatud abi osutamise põhimõtetest. Kui täiendavat abivajadust ei tuvastata või kui laps on juba KOV-i vaateväljas, puudub paralleelse juhtumikorralduse algatamise vajadus. Andmevahetust kirjeldab joonis 1.

Paragrahvi 27² lõikes 2 sätestatakse, milliseid andmeid LasteKS § 27² lõike 1 punktis 1 nimetatud eesmärgi saavutamiseks STAR-is töödeldakse. Andmed saadakse teistest riiklikest andmekogudest. Registrate päringute tulemusena tekib STAR-i § 27² lõike 1 punktis 1 nimetatud isikutest nimekiri, mis uueneb igal ööl. Andmetöötamise tulemusena kuvatakse KOV-i töötaja töölaualle STAR-is nimekiri rahvastikuregistri andmetel KOV-i piirkonnas elavatest lastest (0–18a), kelle puhul on taotletud puude raskusastme tuvastamist. Andmetöötamise tulemusel kuvatavale nimekirjale pääsevad ligi ainult STAR-ile ligipääsu saanud KOV-i töötajad, kes peavad sisenema STAR-i enda isikliku kasutajakontoga.

Paragrahvi 27² lõike 1 punktis 1 nimetatud laste abivajaduse väljaselgitamise eesmärgil töödeldakse STAR-is järgmisi isikuandmeid (koos registri, registri pidaja ja põhjendusega andmete töötlemiseks):

1) lapse üldandmed: ees- ja perekonnanimi – rahvastikuregister (Siseministeeriumi infotehnoloogia- ja arenduskeskus). Nimi annab KOV-i töötajale info rahvastikuregistri järgi KOV-i piirkonnas elavast lapsest, kellele on taotletud puude raskusastme tuvastamist, mis on vajalik isikuga ühenduse võtmiseks; lapse elukoht ja viibimiskoht – rahvastikuregister (Siseministeeriumi infotehnoloogia- ja arenduskeskus). Elukohaandmed on vajalikud selleks, et KOV-i töötaja saaks teada enda piirkonnas rahvastikuregistri järgi elavast lapsest, kelle puhul on taotletud puude raskusastme tuvastamist. Viibimiskoha aadress on vajalik, et KOV-i töötaja saaks enne ühenduse võtmist esmase info selle kohta, kas laps/vanem elab tegelikult rahvastikuregistrijärgses KOV-is või mitte; lapse isikukood – rahvastikuregister (Siseministeeriumi infotehnoloogia- ja arenduskeskus). Isikukood annab KOV-i töötajale info rahvastikuregistri järgi KOV-i piirkonnas elavast lapsest, kellele on taotletud puude raskusastme tuvastamist, mis on vajalik isikuga ühenduse võtmiseks;

2) info puude raskusastme tuvastamise või mittetuvastamise kohta – sotsiaalkaitse infosüsteem (edaspidi SKAIS). Info puude raskusastme tuvastamise või mittetuvastamise kohta näitab KOV-ile, millist tuge on pere juba taotlenud ning millistele riigi poolt pakutavatele teenustele on lapsel juurdepääs. Sellest lähtuvalt saab KOV lapsele vajalikke teenuseid paremini planeerida, toetada erinevate tugimeetmete koostmõju ja vältida dubleerimist;

3) info harvikaigusega lapsele puudega lapse sotsiaaltoetuse määramise kohta – SKAIS. Info harvikaigusega lapsele puudega lapse sotsiaaltoetuse määramise kohta annab KOV-ile võimaluse

paremini valmistuda lapse toetamiseks haridusvaldkonnas ja annab teadmise, millist täiendavat abi võiks perel vaja olla. Lapsed, kes saavad harvikaigusega lastele mõeldud sotsiaaltoetust, on enamasti spetsiifilisi ainevahetushaigusi põdevad lapsed, kellel võib tüsistusena tekkida oluline vaimse arengu mahajäämus ja/või eluea lühenemine;

4) puude raskusastme tuvastamise korral puude raskusaste, kestus ja funktsiooni kõrvalekalle – SKAIS. Puudega seotud andmed annavad KOV-ile esialgse info lapse abivajaduse sisu ja ulatuse kohta ning väldivad lapsevanemalt andmete mitmekordset küsimist. Tuvastatud puude raskusaste annab KOV-ile infot lapse abivajaduse tõsiduse ja reageerimise akuutsuse kohta. Funktsiooni kõrvalekalde andmed annavad KOV-i töötajale esmase info lapse ja pere olukorra ning vajalike tugimeetmete kohta, võimaldades teha enne perega ühenduse võtmist eeltööd. Näiteks on sellisel juhul KOV-i töötajal võimalik arvestada, kas ta võtab ühendust vanemaga, kes kasvatab sügava vaimupuudega last või normintellektiga liikumispuudega last. Sellisel kujul on võimalik juba esimesel suhtlemisel perele adekvaatset nõu ja tugimeetmeid pakkuda. Puude raskusastme kestus annab KOV-ile info selle kohta, kui pikalt on lapsele tagatud näiteks rehabilitatsiooniteenuste osutamine ning KOV saab seda arvestada lapsele juhtumiplaani koostamisel. Lastel võib puude raskusastme tuvastada üldjuhul kuni kolmeks aastaks, kuid teatud juhtudel (muutumatu või progresseeruva seisundi tuvastamisel) kuni 16-aastaseks saamiseni;

5) vanema või eestkostja nimi ja isikukood või juriidilise isiku registrikood ja kontaktandmed – rahvastikuregister (Siseministeeriumi infotehnoloogia- ja arenduskeskus). Lapsevanema ja eestkostja andmed annavad KOV-i töötajale võimaluse võtta ühendust lapse kasvataja ja tema heaolu eest vastutajaga. Tegemist on üldjuhul ka isikutega, kes on lapsele puude raskusastme tuvastamist taotlenud;

6) vanema või eestkostja rahvastikuregistrijärgne elukoht ja viibimiskoht – rahvastikuregister (Siseministeeriumi infotehnoloogia- ja arenduskeskus). Elukohaandmed on vajalikud, et KOV-i töötaja saaks enne ühenduse võtmist teada, kas lapsevanem, kes on lapsele puude raskusastme tuvastamist taotlenud, elab samas KOV-is. Viibimiskoha aadress on vajalik, et KOV-i töötaja saaks enne ühenduse võtmist esmase info selle kohta, kas vanem elab tegelikult rahvastikuregistrijärgses KOV-is või mitte. SHS-i ja LasteKS-i kohaselt on üldjuhul kohustatud lapsele ja perele abi pakkuma rahvastikuregistrijärgne KOV. Kui ilmneb, et pere elab tegelikult teises KOV-is, võib tekkida vajadus rahvastikuregistri andmeid uuendada või KOV-idel abi korraldamiseks koostööd teha;

7) lapse surmakuupäev – rahvastikuregister (Siseministeeriumi infotehnoloogia- ja arenduskeskus). Surmakuupäeva töötlemine välistab võimaluse, et KOV-i töötaja võtaks ühendust lapsevanemaga, kelle laps on surnud. Arvestades, et andmeid edastatakse ka selliste laste kohta, kellel on tõsised terviseprobleemid, võib olla tõenäoline, et andmetöötamise ajal mõni laps sureb.

Kõiki eelnimetatud andmeid (v.a harvikaigusega lapsele puudega lapse toetuse määramine) töödeldakse STAR-is juba praegu, juhul kui lapsevanem ise KOV-i pöördub või kui KOV saab muul moel võimalikust abivajavast lapsest teadlikuks. Andmete töötlemise õigus on ainult volitatud töötlejal ning andmepäringud realiseeritakse X-tee kaudu, mis vähendab isikute koormust erinevatest ametiasutustest dokumentide kogumisel. Andmete töötlemise aluseks on LasteKS § 17 lõike 1 punkt 3, mis sätestab abivajaduse hindamise ja abistamiseks vajalike meetmete pakkumise kohustuse, ja LasteKS § 28 lõike 1 punkt 1, mille kohaselt peab lastekaitsetöötaja või lapsega töötav isik andma lapse abivajadust hinnates hinnangu lapse füüsilisele, tervislikule, psühholoogilisele, emotsionaalsele, sotsiaalsele, kognitiivsele, hariduslikule ja majanduslikule seisundile. Käesolev paragrahv loob õiguse automaatseks andmetöötluks. SHS § 142¹ sätestab, milliseid andmeid töödeldakse STAR-is, ja andmevahetus teiste andmekogudega on välja toodud STAR-i põhimääruse §-s 13, mis sätestab, milliste andmekogude andmeid STAR andmeallikana kasutab. Kui inimene on pöördunud abi saamiseks KOV-i, võib KOV-i töötaja teha päringuid teistesse andmekogudesse, lähtudes minimaalsuse printsiibist, st pärida võib üksnes neid andmeid, mida kliendiga seotud otsuse tegemiseks on vältimatult vaja teada.

Kehtiv STAR-i põhimäärus sätestab andmevahetuse teiste andmekogudega. STAR-i põhimääruse kohaselt kasutab register ühe andmeallikana Eesti rahvastikuregistri andmeid: isiku üld- ja elukohaandmed, vanema hooldusõiguse, eestkoste ja seoste andmed ning esitlusinfona on õigus saada dokumentide andmeid. Samuti kasutab register STAR-i põhimääruse kohaselt andmeallikana SKAIS-i andmeid: puude ja töövõimetuse ning isikule makstavate toetuste, hüvitiste ja pensionide andmed. Esitlusinfona on õigus saada erihoolekandeteenuse saamise ja rehabilitatsiooniplaani olemasolu andmeid. Samade andmekogudega hakkab toimuma andmevahetus ka Lasteks-i lisanduva § 27² lõikes 1 nimetatud eesmärgi saavutamiseks lõigetes 3 ja 4 sätestatud andmekoosseisude alusel.

Paragrahvi 27² lõikes 3 sätestatakse, milliseid andmeid Lasteks § 27² lõike 1 punktis 2 nimetatud eesmärgi saavutamiseks STAR-is töödeldakse. Andmed saadakse teistest riiklikest andmekogudest. Registrite päringute tulemusena tekib STAR-i § 27² lõike 1 punktis 2 nimetatud isikutest nimekiri, mis uueneb igal ööl. Andmetöötluse tulemusena kuvatakse KOV-i töötaja töölauale STAR-is nimekiri rahvastikuregistri andmetel KOV-i piirkonnas elavatest lastest (0–18a), kelle puhul on TIS-i sisestatud diagnoos tervises seisundist tingitud püsivatoevajadusega seisundite kohta. Andmetöötluse tulemusel kuvatavale nimekirjale pääsevad ligi ainult STAR-ile ligipääsu saanud KOV-i töötajad, kes peavad sisenema STAR-i enda isikliku kasutajakontoga.

Paragrahvi 27² lõike 1 punktis 2 nimetatud laste abivajaduse väljaselgitamise eesmärgil töödeldakse STAR-is järgmisi isikuandmeid (koos registri, registri pidaja ja põhjendusega andmete töötlemiseks):

1) lapse üldandmed: ees- ja perekonnanimi – rahvastikuregister (Siseministeeriumi infotehnoloogia- ja arenduskeskus). Nimi annab KOV-i töötajale info rahvastikuregistri järgi KOV-i piirkonnas elavast lapsest, kellele on taotletud puude raskusastme tuvastamist, mis on vajalik isikuga ühenduse võtmiseks; lapse elukoht ja viibimiskoht – rahvastikuregister (Siseministeeriumi infotehnoloogia- ja arenduskeskus). Elukohaandmed on vajalikud selleks, et KOV-i töötaja saaks teada enda piirkonnas rahvastikuregistri järgi elavast lapsest, kelle puhul on taotletud puude raskusastme tuvastamist. Viibimiskoha aadress on vajalik, et KOV-i töötaja saaks enne ühenduse võtmist esmase info selle kohta, kas laps/vanem elab tegelikult rahvastikuregistrijärgses KOV-is või mitte; lapse isikukood – rahvastikuregister (Siseministeeriumi infotehnoloogia- ja arenduskeskus). Isikukood annab KOV-i töötajale info rahvastikuregistri järgi KOV-i piirkonnas elavast lapsest, kellele on taotletud puude raskusastme tuvastamist, mis on vajalik isikuga ühenduse võtmiseks;

2) vanema või eestkostja nimi ja isikukood või juriidilise isiku registrikood ja kontaktandmed – rahvastikuregister (Siseministeeriumi infotehnoloogia- ja arenduskeskus). Lapsevanema ja eestkostja andmed annavad KOV-i töötajale võimaluse võtta ühendust lapse kasvataja ja tema heaolu eest vastutajaga. Tegemist on üldjuhul ka isikutega, kes on lapsele puude raskusastme tuvastamist taotlenud;

3) vanema või eestkostja rahvastikuregistrijärgne elukoht ja viibimiskoht – rahvastikuregister (Siseministeeriumi infotehnoloogia- ja arenduskeskus). Elukohaandmed on vajalikud, et KOV-i töötaja saaks enne ühenduse võtmist teada, kas lapsevanem, kes on lapsele puude raskusastme tuvastamist taotlenud, elab samas KOV-is. Viibimiskoha aadress on vajalik, et KOV-i töötaja saaks enne ühenduse võtmist esmase info selle kohta, kas vanem elab tegelikult rahvastikuregistrijärgses KOV-is või mitte. SHS-i ja Lasteks-i kohaselt on üldjuhul lapsele ja perele abi kohustatud pakkuma rahvastikuregistrijärgne KOV. Kui ilmneb, et pere elab tegelikult teises KOV-is, võib tekkida vajadus rahvastikuregistri andmeid uuendada või KOV-idel abi korraldamiseks koostööd teha;

4) lapse surmakuupäev – rahvastikuregister (Siseministeeriumi infotehnoloogia- ja arenduskeskus). Surmakuupäeva töötlemine välistab võimaluse, et KOV-i töötaja võtaks ühendust lapsevanemaga,

kelle laps on surnud. Arvestades, et andmeid edastatakse ka selliste laste kohta, kellel on tõsised terviseprobleemid, võib olla tõenäoline, et andmetöötluse ajal mõni laps sureb.

Andmevahetuse eesmärk ei ole saavutatav ilma isikustatud andmete töötlemiseta. Isikuandmete töötlemine toimub STAR-i keskkonnas, mida reguleerib STAR-i põhimäärus. Muudatusega töödeldavad andmed on samad, mis tulevad STAR-i riigi infosüsteemide andmevahetuskäsi kaudu teistest andmekogudest ja mis on reguleeritud STAR-i põhimääruse §-s 13. Nimetatud muudatuse raames täiendatakse ka STAR-i põhimäärust, millega luuakse alus X-tee kaudu turvaliselt edastada ka TIS-is oleva info alusel KOV-ile teade potentsiaalsest abivajavast lapsest. Andmetele ligipääsud on piiratud. Andmete töötlemiseks kavandatud valikud on eesmärgi saavutamiseks vajalikud, sest ilma isikuandmete töötlemiseta ei ole KOV-il võimalik saada infot nende laste kohta, kelle puhul on taotletud puude raskusastme tuvastamist või kellel on tervise seisundist tingitud püsiv toevajadus. Lapsed ei pruugi KOV-i vaatevälja ja seega ka vajaliku abini jõuda ning see omakorda süvendab laste probleeme, mis oleks kiire sekkumisega ennetatavad või leevendatavad.

Paragrahvi 27² lõikes 4 sätestatakse KOV-i võimalus edastada lapsevanema või eestkostja nõusolekul andmetöötluse teel automaatne taotlus SKA-le puude raskusastme tuvastamiseks lapse puhul, kellel on tervise seisundist tingitud püsiv toevajadus.

Andmevahetuse tulemusena liiguvad STAR-i ja SKAIS-i vahel andmed lapsevanema või eestkostja nõusolekul. STAR-i luuakse võimalus X-tee kaudu esitada SKAIS-i taotlus puude raskusastme tuvastamiseks. Lapsevanema või eestkostja kooskõlastusel liiguvad üldandmed ja igapäevakeskkonnas toimetulekut kirjeldavad andmed SKA ekspertarsti töölauale, et alata proaktiivne puude raskusastme tuvastamise menetlus. Järgmise etapina (analüüs alates 2025. a II pool) on soov proaktiivselt pakkuda ka rehabilitatsiooni-, abivahendi- ja haridustugiteenuseid. Seeläbi on võimalik vähendada olukordi, kus tervisevaldkonnas kinnitatud seisundi alusel on teada, et tegu on abivajava perega, kuid riik küsib korduvalt lapsevanemalt üht ja sama sisendit erinevate teenuste ja toe pakkimiseks. Lapsevanemate tagasisidest selgub, et kohati käiakse lapsega aasta jooksul kümnel erineval hindamisel ja esitatakse pea sama palju taotlusi, et teenuseid ja tuge saada. Andmete liigutamisel lähtutakse minimaalsuse printsiibist. Kuna tegemist on andmetega, mida KOV-i töötaja igal juhul lapse ja pere abivajaduse hindamise käigus täidab, ei tekita see KOV-ile lisakoormust. Automaatne andmevahetus muudab protsessi lihtsamaks ja kiiremaks nii KOV-i kui pere jaoks.

Eelnõu § 1 punktiga 13 täiendatakse LasteKS § 33 lõikega 2¹, mille kohaselt edastatakse lapse ajutise perest eraldamise kohta tehtud otsuse resolutiivosa ka teenuseosutajale või muule isikule, kelle juurde perekonnast eraldatud laps ajutiselt paigutatakse. Muudatus on vajalik selleks, et anda selge õiguslik alus isikuandmeid sisaldava teabe edastamiseks isikutele, kelle juurde perest eraldatud laps paigutatakse. Need isikud peavad olema teadlikud lapse perekonnast eraldamise otsuse õigusliku tähendusega sisust, sealhulgas näiteks lapsevanema hooldusõiguse piiramise ulatusest ning lapse ja vanema suhtlemise korrast. Haldusmenetluse seadustiku (HMS) § 60 lõike 2 kohaselt on haldusakti resolutiivosa haldusaktiga kindlaksmääratavaid õigusi ja kohustusi sisaldav osa, millel on õiguslik tähendus ja mis on kohustuslik igapäevale. Otsuse resolutiivosa edastamiseks teenuseosutajale või muule isikule on seega vaja teha väljavõtte otsusest.

Eelnõu § 1 punktiga 14 täiendatakse LasteKS § 33 lõikega 3¹, mille kohaselt isik ja asutus, kellel on hädaohus oleva lapse olukorra ja abivajaduse hindamiseks või sama paragrahvi lõikes 1 nimetatud otsuse tegemiseks vajaliku teavet ja andmeid, vastab viivitamata lastekaitsetöötaja nõudele asjakohasele teabele ja andmete saamiseks. Sätte eesmärk on tagada võimalikult kiire andmete kogumine hädaohus oleva lapse abistamiseks. Säte kohaldub juhul, kui KOV-i või SKA

lastekaitsetöötaja tegeleb hädaohus oleva lapse juhtumiga ning peab LasteKS-i § 33 kohaselt otsustama, kas esinevad alus ja vajadus lapse perest eraldamiseks, kuhu turvalisse kohta laps ajutiselt paigutada (määrata lapse viibimiskoht), kas tuleks ajutiselt piirata lapse ja vanema suhtlust (määrata lapse ja vanema suhtluskord) ja/või pöörduda lapse kaitseks kohtusse. Kuivõrd need otsused tuleb teha väga kiiresti lapse turvalisuse ja heaolu tagamiseks, on oluline, et lastekaitsetöötaja saaks vajaliku taustainfo ja andmed võimalikult kiiresti. Isikule või asutusele tehtavas päringus tulekski täpsustada päringu alust, viidates ka käesolevale sättele, ning andmete saamise soovitatav tähtaeg. Sättes ei ole võimalik andmete edastamise tähtaega täpselt tundides või päevades määratleda, sellel võib olla sätte eesmärgile vastupidine mõju. Juhtumid on erinevad ja teatud määral sõltub päringule vastamise kiirus ka päringu tegemise ajast, sisust jm asjaoludest. Seega on mõistlik säilitada paindlikkus, samas rõhutades selliste päringute prioriteetsust.

Eelnõu § 1 punktiga 15 täiendatakse LasteKS-i 8¹. peatükiga, mis reguleerib isikuandmete töötlemist lapse õiguste ja heaolu tagamiseks. Peatükis on neli paragrahvi, mis reguleerivad esiteks isikuandmete töötlemist LasteKS-is sätestatud ülesannete täitmiseks KOV-is ja SKA-s, teiseks lastekaitsevõrgustikus osalevate spetsialistide konfidentsiaalsuskohustust, kolmandaks terviseandmete töötlemist ja neljandaks lasteabitelefoni tehtud kõnede salvestamisega seonduvat.

Kehtiv LasteKS ei sisalda lastekaitsevaldkonnas isikuandmete töötlemist reguleerivaid erinorme. Lastekaitsetöötajad on SKA või KOV-i ametnikud (LasteKS § 18 lg 1), kelle tegevus andmete kogumisel ja töötlemisel põhineb eelkõige HMS § 7 lõigetes 3 ja 4 sätestatud üldnormidel. Nende kohaselt tuleb isikuandmete töötlemisel järgida EL-i isikuandmete kaitse üldmäärusest (IKÜM) tulenevat isikuandmete töötlemise korda ning haldusorgan võib isikuandmeid haldusmenetluses töödelda menetletavas asjas vajalike asjaolude kohta, kui seaduses või selle alusel kehtestatud õigusaktides ei ole ette nähtud teisiti. Mõnel juhul tegutseb KOV ja selle lastekaitsetöötaja korrakaitseorganina lapse elu või tervist ähvardava ohu väljaselgitamisel ja tõrjumisel, milliste ülesannete täitmisel kohaldub ka korrakaitseseadus (KorS). Ka KorS § 1 lõike 1¹ kohaselt on isikuandmete töötlemise aluseks IKÜM koos KorS-is kehtestatud piirangutega, lisaks on sätestatud isikuandmete töötlemisega seonduvate riikliku järelevalve erimeetmete kohaldamine. IKÜM artikli 6 lõike 1 punkti e kohaselt on isikuandmete töötlemine seaduslik, kui see on vajalik avalikes huvides oleva ülesande täitmiseks või vastutava töötleja avaliku võimu teostamiseks. LasteKS-is on sätestatud KOV-i ja SKA ülesanded laste heaolu ja kaitse tagamisel. Valla- või linnavalitsusel ja SKA-l on lubatud isikuandmeid töödelda seaduses ette nähtud avalike ülesannete ja kohustuste täitmiseks ka üldvolituse alusel, kui selline töötlemine on haldusorganile seadusega pandud kohustuse täitmiseks hädavajalik.¹⁴ Isikuandmeid võib töödelda ulatuses, milles see on vajalik asutuse või isiku pädevuses oleva avaliku ülesande täitmiseks, järgides IKÜM artiklis 5 sätestatud isikuandmete töötlemise põhimõtteid.

Lastekaitsevaldkonnas töödeldakse sageli ja märkimisväärses ulatuses isikuandmeid nii abivajava lapse kui tema lähedaste isikute kohta. Seejuures töödeldakse ka eriliiki andmeid, eelkõige terviseandmeid. See on hädavajalik, et hinnata lapse abivajadust ja planeerida temale sobiva abi osutamist. Lastekaitse VTK-s toodi välja, et abi osutamisel on vajalik kõigi lastekaitsevõrgustikku kuuluvate osapoolte koordineeritud tegutsemine ning eesmärk on tagada võrgustikus kiire ja asjakohane teabevahetus ja koostöö, mis võimaldab luua tervikpildi lapse ja pere olukorrast ning tagada igakülgne vajalik abi, hoida fookuses lapse heaolu ja jälgida juhtumiplaani (vahe)eesmärkide täitmist.¹⁵ Seetõttu on oluline luua suurem õigusselgus lastekaitsetöös toimuva andmetöötluse eesmärkide, aluste ja ulatuse kohta nii lastekaitsevõrgustiku osapooltele kui ka lastekaitsejuhtumite menetlemisega seotud andmesubjektidele.

¹⁴ Õiguskantsleri ja Andmekaitse Inspektsiooni juhend „[Abivajavast lapsest teatamine ja andmekaitse](#)“, lk 14.

¹⁵ Sotsiaalministeerium. [Laste heaolu reformi väljatöötamiskavatsus](#), 2023, lk 8.

Lisatava peatüki esimene paragrahv, LasteKS § 34² reguleerib isikuandmete töötlemist lapse õiguste ja heaolu tagamiseks KOV-is ja SKA-s. Sättes selgitatakse, milliste ülesannete täitmiseks ja millises ulatuses võivad nimetatud asutused isikuandmeid töödelda. Samuti rõhutatakse isikuandmete töötlemise keskseid põhimõtteid – eesmärgipärasus, vajalikkus ja minimaalsus. Antud säte ei piira isikuandmete töötlemist KOV-is ja SKA-s muudest seadustest tulenevatel õiguslikel alustel ja eesmärkidel (nt perekonnaseadus, kohtumenetluse seadustikud).

Paragrahvi 34² lõike 1 esimeses lauses sätestatakse, et KOV-il on LasteKS § 17 lõike 1 punktis 3 nimetatud ülesande täitmiseks õigus töödelda lapse, lapsevanema ja last kasvatava isiku ning lapse pereliikme isikuandmeid, sealhulgas eriliiki isikuandmeid, samuti lapse sotsiaalsesse võrgustikku kuuluva isiku isikuandmeid, mis on vajalikud lapse abivajaduse hindamiseks ja sobiva abi osutamiseks. Sellega piiritletakse isikute ring, kelle isikuandmeid on lubatud töödelda.

LasteKS-iga on suurem osa vahetult lapse õigusi ja heaolu tagavaid tegevusi antud KOV-ide ülesandeks. KOV-i ülesanded on loetletud LasteKS § 17 lõikes 1 ning selle punktis 3 on sätestatud kohustus abivajavast lapsest teada saamisel viivitamata lapse abivajadust hinnata ja lapse abistamiseks meetmeid pakkuda. Selle ülesande täitmist täpsustavad muud LasteKS-i sätted, eelkõige seaduse 5.–8. peatükis. LasteKS § 28 lõigete 1 ja 2 kohaselt tuleb enne abivajavale lapsele sobiva meetme kohaldamist hinnata lapse abivajadust ning selleks peab lastekaitsetöötaja või lapsega töötav isik andma hinnangu lapse füüsilisele, tervislikule, psühholoogilisele, emotsionaalsele, sotsiaalsele, kognitiivsele, hariduslikule ja majanduslikule seisundile, samuti last kasvatava isiku vanemlikele oskustele. Vajaduse korral kaasatakse abivajaduse hindamisse asjaomane spetsialist. Selliseks laiapõhjaliseks lapse heaolu hindamiseks tuleb koguda ja analüüsida vajalikke andmeid eelkõige lapse enda, aga ka lapsevanema või muu last kasvatava isiku kohta, kes kannab esmast vastutust lapse õiguste ja heaolu tagamise eest (LasteKS § 7 lg 1). Kuivõrd seaduse alusel tuleb muu hulgas hinnata lapse füüsilist, tervislikku, psühholoogilist ja emotsionaalset seisundit, on mõõdapääsmatu selleks koguda ja töödelda vajalikus ulatuses terviseandmeid, vahel ka muid eriliiki andmeid. Lapse heaolu võivad oluliselt mõjutada ka teised tema lähedased, eelkõige lähimad pereliikmed ja teised lapsega koos elavad isikud, kelle isikuandmete töötlemine võib samuti olla vajalik ja mõõdapääsmatu lapse abivajaduse iseloomu ja ulatuse hindamiseks ning abimeetmete planeerimiseks. Töödelda võib üksnes neid andmeid, mis on vajalikud konkreetse lapse abivajaduse hindamiseks ja sobiva abi osutamiseks.

Kõigi § 34² lõikes 1 viidatud andmete töötlemisel tuleb lähtuda isikuandmete töötlemise põhimõtetest, millest olulisemad on üle korratud lõike 1 teises lauses – isikuandmeid töödeldakse menetluse eesmärgi saavutamiseks vajalikul määral ja viisil, lähtudes esmajoonel lapse huvidest. Need ja mitmed teised üldpõhimõtted tulenevad IKÜM artiklist 5 ja kohalduvad igasugusele isikuandmete töötlemisele. Eesmärgipärasuse põhimõte tähendab, et isikuandmeid kogutakse täpselt ja selgelt kindlaks määratud ja õiguspärastel eesmärkidel ning neid ei töödelda hiljem viisil, mis on nende eesmärkidega vastuolus. Minimaalsuse põhimõte tähendab, et töödeldavad isikuandmed on asjakohased, olulised ja piiratud sellega, mis on vajalik nende töötlemise eesmärgi seisukohalt. Teisisõnu tuleb ametnikul alati järele mõelda, millised andmed on asja lahendamiseks päriselt vajalikud, ja hoiduda ülemäärasest andmete kogumisest. Seda, millised andmed on konkreetsetes asjades olulised ja vajalikud, hinnatakse menetluse eesmärgi arvestades. Kindlasti ei ole igas lastekaitsejuhtumi menetluses vajadust töödelda kõiki §-s 34² loetletud andmeid, vaid andmete koosseis sõltub juhtumi asjaoludest. Lisaks sellele tuleb isikuandmete kogumisel ja töötlemisel järgida proportsionaalsuse põhimõtet ning valida isikuandmete kogumiseks kõige asjakohasem ja isiku õigusi vähim riivav viis. See tähendab muu hulgas seda, et vajalikke andmeid küsitakse esmajoonel isikult endalt ja päringuid teistele andmevaldajatele tehakse üksnes vajaduse korral, kui

vajalikke andmeid ei ole isikult saadud või neid on vaja täiendada või täpsustada. Lisaks eelnimetatud põhimõtetele tuleb isikuandmete töötlemise ulatuse ja viisi valimisel lähtuda esmajoonelapse huvidest, kooskõlas LasteKS §-ga 21. Andmete kogumise ja töötlemise osas on vajalik nii lastekaitsetöötajaid kui teisi spetsialiste jätkuvalt koolitada, sh planeerida valdkondadeüleseid koolitusi, et tagada spetsialistidele ühine informatsioon ja võimalus kujundada ühtseid praktikaid. Lastekaitsetöötajate jaoks on andmete kogumise teema integreeritud SKA täienduskoolituse õppekavasse [Juhtumikorraldus ja lapse heaolu hindamine](#). 2024. a jooksul planeeritakse Sotsiaalministeeriumi ja SKA eestvedamisel ka täiendavaid valdkonnaüleseid koolitusi kõnealuste muudatustega seoses.

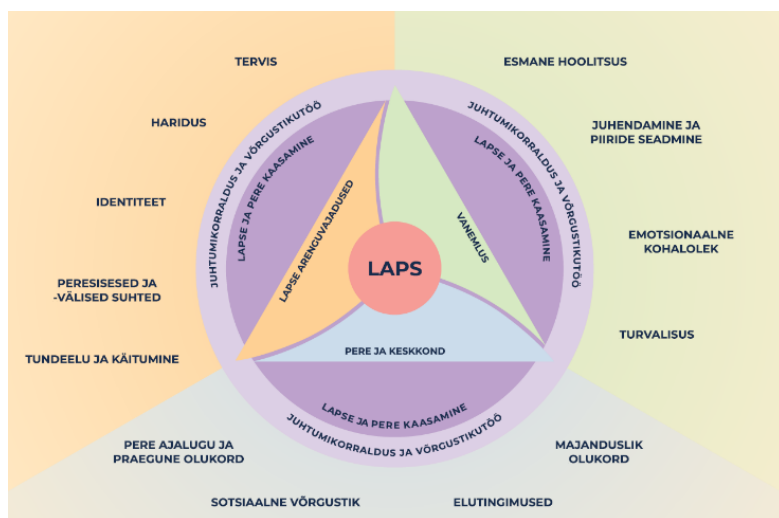
Lapse abivajaduse hindamine ja lapse abistamine toimub võimaluse korral alati koostöös lapse ja tema vanemate või muude last kasvatavate isikutega. Muutusi oma elus saavad eeskätt teha vaid inimene ise ja tema lähikondsed, mistõttu on lapse ja pere abistamiseks oluline usalduslik kontakt ja suhtlus lastekaitsetöötajaga, mis eeldab lapse ja pere kaasatust partnerina algusest peale. Seda on rõhutatud ka LasteKS §-s 7, mille kohaselt on esmane vastutus lapse õiguste ja heaolu tagamise eest lapsevanemal või last kasvataval isikul (lõige 1) ning riigi ja KOV-i ülesanne on neid vastavalt oma pädevusele lapse õiguste ja heaolu tagamisel toetada (lõige 2). Samuti nõuab LasteKS § 28 lõige 3, et lapse abivajaduse hindamisse tuleb alati kaasata laps ja last kasvatav isik või lasteasutus, kus laps viibib. Kui koostöö perega toimib, hõlmab see ka andmete kogumist ja töötlemist – sel juhul saab lastekaitsetöötaja suure osa andmeid lapse ja lapsevanema käest ning vajadus pöörduda andmete saamiseks võrgustikuliikmete poole väheneb või tehakse päringuid lapsevanemaga kokkuleppel. Samas tegelevad lastekaitsetöötajad sageli ka juhtumitega, kus lapse heaolu ohustab kas tegevuse või tegevusetusega lapsevanem või last kasvatav isik, kes ei pruugi ise lapse abivajadust näha ega nõustuda lastekaitsetöötaja sekkumisega pere ellu. On ka peresid, kes raskuste ilmnemisel kolivad ühest KOV-ist teise, et lastekaitse sekkumisest hoiduda. Neil juhtudel ei saa lapse abistamine ja tema heaolu ja turvalisuse tagamine sõltuda lapsevanema koostöövalmidusest ja -võimest. Lisaks võib mõnel juhul oht lapse heaolule olla niivõrd suur, et vajab kohest tegutsemist, mistõttu lapsevanema kaasamine enne andmete kogumist ja meetmete võtmist ei ole ajaliselt võimalik. Seetõttu võimaldab § 34² lõige 1 andmeid töödelda sõltumata andmesubjektide nõusolekust.

Paragrahvi 34² lõikes 2 määratletakse isikuandmete töötlemise kontekstis lapse pereliikme mõiste. Paragrahvi 34² lõike 1 tähenduses loetakse pereliikmeteks, kelle isikuandmeid võib last puudutavas menetluses töödelda, lapse õdesid ja vendi, poolõdesid ja poolvendi, vanavanemaid ning muid lapsega ajutiselt või püsivalt koos elavaid isikuid. Pereliige ei hõlma selles sättes kõiki lapse sugulasi. Samuti ei hõlma see mõiste lapsevanemaid ega last tegelikult kasvatavaid isikuid – nemad on lapse peamised hooldajad ja seaduse kohaselt vastutavad lapse heaolu tagamise eest (LasteKS § 7 lg 1), mistõttu mõjutavad nad lapse heaolu eriti suurel määral ja on lõikes 1 eraldi andmesubjektidena nimetatud. Vanemate kõrval mängivad lapse elus enamasti suurimat rolli lapse (pool)õed-vennad ja vanavanemad. Neid puudutav info võib olla oluline ka siis, kui nad pidevalt lapsega koos ei ela, sealhulgas kui õed-vennad on juba täiskasvanud. Lapse heaolu mõjutavad oluliselt ka teised lapsega koos elavad isikud, isegi kui nad ei ole lapse sugulased, näiteks vanema uus abikaasa, elukaaslane, sõber või üüriline. Igas menetluses ei ole kindlasti vaja töödelda kõigi nimetatud isikute andmeid või teha seda seaduses kirjeldatud maksimaalses ulatuses; andmete kogumise vajaduse ja ulatuse otsustab menetluse läbiviija muu hulgas lõikes 1 nimetatud põhimõtete alusel. Samuti ei pruugi lastekaitsetöötaja alati aktiivselt koguda andmeid kõigi lapse pereliikmete kohta, kuid andmed võivad saada teatavaks lapse ja vanematega vesteldes ning lapse olukorra, pere ajaloo ja suhete kohta infot kogudes.

Paragrahvi 34² lõigetes 3–6 sätestatakse täpsemad andmekoosseisud, mida töödeldakse iga eespool nimetatud isikute kategooria puhul. Lapse abivajaduse hindamisel lähtub lastekaitsetöötaja LasteKS

§ 28 lõikes 2 nimetatud abivajaduse valdkondadest ja riiklikust juhendmaterjalist – lapse heaolu hindamise käsiraamatust.¹⁶ Aastal 2017 valminud käsiraamatut on hiljuti koostöös KOV-idega uuendatud. Ühe põhilise teemana kirjeldatakse käsiraamatus lapse abivajaduse hindamist ning kaitse- ja riskitegurite analüüsi, millele toetudes on võimalik rakendada lapsele ja tema perele vajaminevaid ja sobivaid kaitsemeetmeid. Käsiraamatuga koos on hindamisel abiks lapse heaolu kolmnurk (joonis 2), mille kolm külge kirjeldavad lapse heaolu aspekte: lapse arenguvajadused, vanemlus, pere ja keskkond.¹⁷

Joonis 2. Lapse heaolu kolmnurk

Kõige mahukamat andmekoosseisu võib töödelda abivajava lapse kohta (lõige 3), kelle vajaduste igakülgne hindamine on menetluse keskmes. Lapse vajadusi kirjeldab heaolu kolmnurgal eelkõige lapse arenguvajaduste külg. Lapse heaolu sõltub suurel määral ka lapsevanemast või last kasvatavast isikust, kes pakub lapsele esmast hoolitsust, kujundab tema kasvukeskkonna ja tagab paljude tema arenguvajaduste rahuldamise.

Neid lapse heaolu aspekte kirjeldab heaolu kolmnurgal vanemluse külg, osaliselt ka pere ja keskkonna külg. Lapsevanema ja last kasvatava isiku kohta võib töödelda lõikes 4 loetletud andmeid. Lisaks mõjutavad lapse heaolu tema lähimad pereliikmed, sealhulgas lapsega koos elavad inimesed, kelle kohta võib samuti olla vajadus teatud andmeid töödelda. Neid aspekte kajastab heaolu kolmnurgal pere ja keskkonna külg. Lapse pereliikmete kohta võib töödelda lõikes 5 nimetatud andmeid. Vähesel määral andmeid on lubatud töödelda ka lõike 6 alusel lapse sotsiaalsesse võrgustikku kuuluvate isikute kohta, kelleks on näiteks lapse sõbrad, kaugemad sugulased ja muud lapse elu mõjutavad inimesed. Lapse sotsiaalne võrgustik on üks uurimisvaldkondi abivajaduse kolmnurga pere ja keskkonna küljel.

Veelkord tuleb rõhutada, et igas lapsega seotud menetluses ei ole tingimata vajalik töödelda kõiki lõigetes 3–6 loetletud andmeid. Ülemäärane andmete kogumine ei ole lubatud. Menetluseks vajalik andmete hulk ja koosseis on erinev, sõltudes konkreetse lapse olukorrast ja vajadustest. Lastekaitsetöötaja peab iga juhtumi puhul hindama, milliste ja millises mahus andmete töötlemine (sh kogumine, dokumenteerimine, säilitamine, edastamine jne) on antud juhul vajalik lapse abivajaduse hindamiseks ja sobiva abi osutamiseks vastavalt kõnealuse paragrahvi lõikele 1. Samuti on oluline märkida, et lastekaitsetöötaja ei kogu alati aktiivselt kõiki lõigetes 3–6 sätestatud andmeid (st ei küsi andmeid andmevaldajatelt), vaid osa andmeid edastatakse talle abivajavast lapsest teatamisel või hiljem menetluse kestel (nt kui lapse olukord muutub, tema elus toimub mõni oluline sündmus) ja lastekaitsetöötaja saab otsustada üksnes saadud andmete edasise töötlemise üle, st kas andmeid dokumenteerida, säilitada, kasutada jne. Seega on andmete töötlemine lõigetes 3–6 sätestatud ulatuses lastekaitseasutuse õigus, mitte kohustus, ning kõigi andmete töötlemisel tuleb alati lähtuda eespool viidatud IKÜM artiklis 5 sätestatud aluspõhimõtetest, sealhulgas peab andmete

¹⁶ <https://lasteabi.ee/et/kasiraamat>.

¹⁷ <https://lasteabi.ee/sites/default/files/2023-11/lapse-heaolu-kolmnurk.pdf>.

töötlemine olema seaduslik, õiglane, läbipaistev, eesmärgipärane, usaldusväärne ja konfidentsiaalne ning eesmärki arvestades töödeldakse võimalikult väheseid andmeid.

Paragrahvi 34² lõikes 3 on välja toodud lapse isikuandmed, mida võib töödelda tema abivajaduse hindamiseks ja sobiva abi osutamiseks. Andmete töötlemine on vajalik, et hinnata lapse abivajadust vastavalt LasteKS § 28 lõikele 2 ja arvestades lapse heaolu kolmnurga kajastatud uurimisvaldkondi.

Lõike 3 punkt 1 sätestab õiguse töödelda lapse üldandmeid. Paragrahvist 34² tulenevate ülesannete täitmiseks on vajalikud järgmised üldandmed: lapse ees- ja perekonnanimi, sugu, isikukood või sünniaeg, kontaktandmed, elukoht ja viibimiskoht. Lapse abistamiseks on vaja ta kõigepealt identifitseerida. Kontaktandmed võimaldavad lapsega kontakteeruda, kui selleks ei ole võimalik või turvaline pöörduda lapsevanema poole. Elukoha andmed võimaldavad määrata lapse abistamise eest vastutava KOV-i (LasteKS § 27 lõiked 3 ja 4), samuti saada lapse ja perega kontakti muude kontaktandmete puudumise või mittetoimimise korral. Oluline on teada ka lapse viibimiskohta, mis ei pruugi langeda kokku registreeritud elukohaga.

Lõike 3 punkt 2 sätestab õiguse töödelda andmeid lapse perekonna ja leibkonna koosseisu, suhete ja sotsiaalse võrgustiku kohta. Lapse abivajaduse hindamiseks on vajalik kaardistada lapse perekonda kuuluvad ja temaga koos elavad isikud (leibkond). Lapse abivajaduse kolmnurga alusel abivajadust hinnates on „pere ja keskkonna“ küljel üks uurimisvaldkondi pere ajalugu ja praegune olukord. Seejuures tuleb tähelepanu pöörata olulistele muutustele perekonna/leibkonna koosseisus. Näiteks võib leibkonna või pere praegune koosseis avaldada mõju lapse käitumisele ja emotsionaalsele seisundile. Perekonna või iga üksiku pereliikme taust võib olla lapse arengut mõjutav oluline tegur.¹⁸ Pereliikme mõiste on määratletud § 34² lõikes 2 ja hõlmab lapse lähemaid sugulasi ning leibkonda. Kaugemad sugulased, kes lapse elus siiski rolli mängivad, kuuluvad lapse sotsiaalsesse võrgustikku.

Sotsiaalne võrgustik hõlmab last ümbritsevat laiemat võrgustikku.¹⁹ Lapse abivajaduse kolmnurga alusel abivajadust hinnates on see üks uurimisvaldkondi „pere ja keskkonna“ küljel. Oluline on keskenduda sellele, kes kuuluvad last ümbritsevasse sotsiaalsesse võrgustikku, mis on nende roll ja mõju lapse heaolule. Esmatähtsad on lapse perekond (sh ka kaugemad sugulased, kes ei ole pereliikmed § 34² lõike 2 tähenduses) ja lähemad sõbrad, kuid sotsiaalsesse võrgustikku võivad kuuluda ka eakaaslased või kogukonnas elavad inimesed, kellel on mõju konkreetse lapse abivajadusele ja heaolule. Sotsiaalsesse võrgustikku kuuluvad ka lapse ja perega kokku puutunud spetsialistid.²⁰ Kõnealune punkt võimaldab kaardistada lapse sotsiaalse võrgustiku, kuid sellesse võrgustikku kuuluvate isikute isikuandmete töötlemist (väga piiratud ulatuses) reguleerib täpsemalt § 34² lõige 6.

Lõike 3 punkt 3 nimetab andmed lapse elutingimuste ning majandusliku ja sotsiaalse toimetuleku kohta. Lapse abivajaduse kolmnurga alusel abivajadust hinnates on „pere ja keskkonna“ küljel uurimisvaldkondadena välja toodud ka elutingimused²¹ ja majanduslik olukord²². Lapse kasvukeskkond, elukoha stabiilsus ja tingimused elukohas mõjutavad nii lapse vaimset kui füüsilist arengut. Elutingimuste uurimine võimaldab hinnata, kas eluase ja elutingimused moodustavad lapse

¹⁸ Lapse heaolu hindamise käsiraamat, p 7.3.1.

¹⁹ Lapse heaolu hindamise käsiraamat, p 7.3.2.

²⁰ Samas.

²¹ Lapse heaolu hindamise käsiraamat, p 7.3.3.

²² Lapse heaolu hindamise käsiraamat, p 7.3.4.

jaoks sobiva kasvukeskkonna, kus lapsele on tagatud vajaminev areng ja turvalisus.²³ Majanduslik olukord hõlmab pere rahalisi võimalusi, tööhõivet ja saadavaid toetusi, mis aitavad kaasa lapse heaolu tagamisele.²⁴ Selles valdkonnas on vajalik keskenduda sellele, kas pere sissetulekud katavad ära igakuised kulud, milline on pere majanduslik toimetulek ja kas esineb võlgnevusi. Sellega on seotud nii vanemate tööhõive kui töökorraldus ja selle mõju lapsele.²⁵ Kuivõrd lapse majandusliku ja sotsiaalse toimetuleku hindamine eeldab ka lapsevanema või last kasvatava isiku andmete töötlemist, on need andmed nimetatud ka § 34² lõike 4 punktis 3.

Sotsiaalne toimetulek on osaliselt seotud majandusliku toimetulekuga, aga lisaks käivad sotsiaalse toimetuleku alla andmed lapse identiteedi ning peresiseste- ja väliste suhete kohta, mis on nimetatud uurimisvaldkondadena lapse abivajaduse kolmnurga „lapse arenguvajaduste“ küljel.²⁶ Lapse arenguks on olulised stabiilsed peresuhted, eakohaste sõprussuhete olemasolu, samuti turvalisus ja vägivalda puudumine nii lähi- kui sõprussuhetes. Probleemid ja puudujäägid mõnes neist dimensioonidest võivad põhjustada probleeme lapse sotsiaalses toimetulekus.

Lõike 3 punkt 4 sätestab õiguse töödelda lapse terviseandmeid, mis annavad teavet lapse võimaliku abivajaduse kohta, eelkõige andmeid lapse arengu, tervises seisundi ja -käitumise, traumade ja vigastuste, lapsele määratud ravi ja selle järgimise ning ambulatoorsetel vastuvõttudel käimise kohta. Lapse abivajaduse kolmnurga alusel abivajadust hinnates on „lapse arenguvajaduste“ küljel üks uurimisvaldkondi lapse tervis.²⁷ Tervis hõlmab lapse kasvamise, arenemise, füüsilise ja vaimse heaolu. Lapse tervise kohta infot kogudes loob lastekaitsetöötaja ülevaate sellest, missugune on lapse üldine tervises seisund ja kuidas tervise eest hoolitsetakse. Samuti on oluline koguda teavet tervisekontrollides käimise, vaksineerimise ja vajaduse korral vajaminevate ravimite võtmise kohta. Keskenduda tuleb ka lapse tervisekäitumisele, sealhulgas füüsiline aktiivsus, piisav uni, toitumine, sõltuvusainete tarvitamine jms.²⁸ Lapsele määratud ravi ja selle järgimise andmed võivad hõlmata infot nii ambulatoorse kui statsionaarse ravi kohta, sealhulgas krooniliste haiguste puhul lapse õigeaegne jõudmine vajalikele uuringutele ja protseduuridele. Lisaks sisulist ravi puudutavale teabele on eraldi nimetatud ka andmed ambulatoorsetel vastuvõttudel käimise kohta, mis rõhutab lapsega arsti vastuvõtul, eelkõige regulaarses tervisekontrollis käimise olulisust. Tervisekontrollle tehakse lapse tervise jälgimise juhendi alusel lapse hea tervise ja arengu huvides ning võimalike häirete varajaseks avastamiseks.²⁹ Lisaks on lapse abivajaduse hindamisel olulised andmed võimalike traumade ja vigastuste kohta, mille kohta võib teavet edastada nii perearst, eriarst, kiirabiarst kui ka erakorralise meditsiini spetsialist. Need andmed võimaldavad hinnata lapse võimalikku väärkohtlemist ja sellisel juhul last abistada. Lapse väärkohtlemine on üks tõsisemaid ohte lapse heaolule, mis LasteKS § 24 kohaselt hõlmab nii lapse hooletusse jätmist kui ka vaimset, emotsionaalset, kehalist ja seksuaalset väärkohtlemist. Enamasti kogevad lapsed vägivalda ja väärkohtlemist perekeskkonnas, mistõttu on eriti oluline, et tervishoiutöötajad, kes lapsega kokku puutudes väärkohtlemise märke tähele panevad, edastavad sellega seotud info ja andmed. Samuti võivad lapse sagedased traumad viidata ebaturvalisele kasvukeskkonnale või lapse hooletusse jätmisele, mille puhul laps ja pere vajavad kindlasti abi.

Lõike 3 punkt 5 sätestab õiguse töödelda andmeid lapsele osutatavate sotsiaal-, tervishoiu- ja ohvriabiteenuste kohta koos teenuse liigi, kestuse ja teenuseosutaja isikuga. Lapse abivajaduse

²³ Lapse heaolu hindamise käsiraamat, p 7.3.3.

²⁴ Lapse heaolu hindamise käsiraamat, p 7.3.4.

²⁵ Samas.

²⁶ Lapse heaolu hindamise käsiraamat, p-d 7.1.3 ja 7.1.4.

²⁷ Lapse heaolu hindamise käsiraamat, p 7.1.1.

²⁸ Samas.

²⁹ <https://www.tervisekassa.ee/inimesele/haiguste-ennetamine/laste-tervise-jalgimine>

hindamiseks on vajalik saada ülevaade sellest, milliseid teenuseid lapsele juba osutatakse. See võimaldab saada selgust, millises valdkonnas on lapse abivajadusega juba tegeletud ja kas lapsele on kõik vajalikud teenused kättesaadavad. Samuti võimaldab see kaasata teenuseosutajad võrgustikutöö tegemiseks lapse abivajaduse hindamisel ja abi osutamisel ning vajaduse korral teha kohandusi ja muudatusi juba osutatavates teenustes, et last veelgi paremini toetada.

Lõike 3 punkt 6 nimetab andmed hariduse omandamise, õpikeskkonnas toimetuleku, hariduslike erivajaduste ja tugiteenuste saamise kohta. Lapse abivajaduse kolmnurga alusel abivajadust hinnates on „lapse arenguvajaduste“ küljel üks uurimisvaldkondi haridus.³⁰ Haridusvaldkonna hindamise käigus tuleb saada ülevaade lapse toimetulekust lasteaias, koolis või huvihariduses – kuidas toetab last teda ümbritsev hariduslik keskkond ja kuidas on lapsele tagatud tema võimetele vastav mitmekülgne areng ja õppimine. Vajalik on kokku koguda info, mis toob välja lapse õpitulemused ja koolikohustuse täitmise, kuid ka lapse üldise toimetuleku koolis või lasteaias. Viimati nimetatul hulka kuuluvad ka suhted eakaaslastega, kooli või lasteaia personaliga ja koostöö lapsevanematega.³¹ Lapse abivajaduse hindamisel on oluline teada, kas lapsel esineb haridusvaldkonnas toe vajadus, sealhulgas hariduslik erivajadus (põhikooli ja gümnaasiumiseaduse § 46 lõiked 4 ja 6), ja milliseid hariduslikke tugiteenuseid talle pakutakse.

Lõike 3 punkt 7 nimetab huvihariduses ja -tegevuses osalemise andmed. Kuigi huvihariduse hõlmab osaliselt eelnevas punktis nimetatud haridusvaldkond, võivad lapsed osaleda spordis ja huviringides ka mujal kui haridusasutusena tegutsevas huvikoolis (huvikooli seaduse § 3). Lastele pakutakse mitmesuguseid treeninguid, ringe ja huvitegevusi nii haridusasutustes kui mujal, huvitegevusel ja selle juhendamisel võib olla lapsele oluline mõju. Huvitegevuses, sealhulgas spordis osalemise andmed aitavad samuti hinnata lapse haridusvaldkonna aspekte, näiteks kuidas on lapsele tagatud tema võimetele vastav mitmekülgne areng ja õppimine, milline on tema toimetulek ja suhted nendes keskkondades.³² Seetõttu on huvihariduse ja -tegevuse andmed toodud välja eraldi andmete liigina.

Lõike 3 punktis 8 on sätestatud õigus töödelda lapse puude raskusastet, liiki, kestust ja funktsiooni kõrvalekallet puudutavaid andmeid. Need andmed on seotud lapse tervises seisundi ja abivajaduse hindamisega (vt ka selgitusi eespool § 34² lõike 3 punkti 4 kohta). PISTS § 2 lõikes 1 on puue määratletud kui inimese anatoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotus või kõrvalekalle, mis koostoimes erinevate suhtumuslike ja keskkondlike takistustega tõkestab ühiskonnaelus osalemist teistega võrdsetel alustel. PISTS § 2 lõike 1¹ kohaselt tuvastatakse puue lähtuvalt kõrvalabi, juhendamise või järelevalve vajadusest. PISTS § 2 lõike 2 kohaselt on kõrvalabi või juhendamine abi osutamine inimesele, kes ei tule iseseisvalt toime söömise, hügieenitoimingute, riietumise, liikumise või suhtlemisega, ja järelevalve on ohutuse tagamine inimese suhtes, kes oma tegevuse või tegevusetusega võib tekitada kahju iseenda või teiste inimeste elule, tervisele või varale. Tuvastatud puude raskusastmega lapse puhul on seega tegemist lapsega, kes vajab üldjuhul kas tervise-, sotsiaal- või haridusvaldkonnast täiendavat tuge. Alates 01.01.2023 võimaldab LasteKS § 27¹ andmetöötlust, mille tulemusel jõuab KOV-ile info kõigist KOV-is elavatest lastest, kelle puhul taotletakse puude raskusastet. Puude määramise korral edastatakse KOV-ile muu hulgas andmed puude raskusastme, kestuse ja funktsiooni kõrvalekalde kohta (kehtiv LasteKS § 27¹ lg 2 p 6). Nimetatud andmete töötlemise õigus on kehtivas seaduses antud KOV-ile lapse abivajaduse väljaselgitamise eesmärgil ehk proaktiivseks abi pakkumiseks puudega lapse vanematele. Kui KOV lapsevanemaga ühendust võtab, tekib lapsevanemal võimalus keelduda pakutud abist ja edasisest andmete töötlemisest. Kui aga lastekaitsetöötajal tekib kahtlus, et puudega lapsel võib esineda abivajadus LasteKS § 26 tähenduses, tuleb alustada lapse suhtes juhtumimenetlust ja abivajaduse

³⁰ Lapse heaolu hindamise käsiraamat, p 7.1.2.

³¹ Samas.

³² Samas.

hindamist. Kõnealune punkt reguleerib lapse puude andmete töötlemist selle ülesande täitmise raames. Abivajava lapse suhtes alustatud menetluses ei ole lapsevanemal võimalik nende andmete töötlemisest keelduda, see oleks vastuolus lapse huvidega.

Lõike 3 punkt 9 nimetab andmed lapse töövõime ja tööga hõivatus kohta. Alaealise lapse töötamine ja töökogemuse mõju lapsele on ühelt poolt oluline teave lapse sotsiaalse ja majandusliku toimetuleku hindamiseks (vt eespool § 34² lg 3 p 3).³³ Teisalt on lapse vähenenud või puuduv töövõime oluline info lapse abivajaduse terviklikuks hindamiseks ja abistamise korraldamiseks. Töövõimet hindab töötukassa (töövõimetoetuse seaduse § 3), hindamisega tuvastatakse vähemalt 16-aastaselt pikaajalise tervisekahjustusega isikul töövõime ulatus (töövõimetoetuse seaduse § 2 lg 1, § 5 lg 1). Töövõime vähenemine või puudumine mõjutab suure tõenäosusega lapse majanduslikku ja sotsiaalsed toimetulekut praegu või tulevikus.

Lõike 3 punkt 10 sätestab õiguse töödelda andmeid lapse ennast või teisi kahjustava käitumise kohta. LasteKS § 26 kohaselt loetakse abivajavaks lapseks ka last, kelle käitumine ohustab tema enda või teiste isikute heaolu. Lapse abivajaduse kolmnurga alusel abivajadust hinnates on „lapse arenguvajaduste“ küljel üks uurimisvaldkondi lapse tundeelu ja käitumine.³⁴ Selles valdkonnas hinnatakse lapse tegevuste ja tunnete asjakohasust nii peresuhetes kui ka teiste inimeste suhtes väljaspool perekonda. Hindamisel tuleb arvestada näiteks seda, kas laps käitub ebaviisakalt, allub kehtivatele ühiskonnaelu reeglitele ja normidele, kas lapsel esineb riskikäitumist ja õigusrikkumisi.³⁵ Andmed lapse ennast kahjustava käitumise kohta võivad lastekaitsetöötajale teatavaks saada ka terviseandmete koosseisus (sh andmed lapse tervises seisundi, riskikäitumise ja endale tekitatud traumade või vigastuste kohta), kuid lapse enda heaolu kahjustav käitumine ei pruugi alati kaasa tuua tervisekahju. Selle punktiga on hõlmatud andmed igasuguse lapse ennast või teisi kahjustava käitumise kohta, mille põhjal võib kahtlustada lapsel abivajadust.

Lõike 3 punkt 11 sätestab õiguse töödelda karistusregistrisse kantud karistusandmeid lapse kohta. Laps, keda on karistatud õigusrikkumise eest, on LasteKS § 26 kohaselt abivajav laps – lapse käitumine ohustab teiste isikute heaolu. Alaealiste õigusrikkujate abistamine toimub õiguskaitse- ja sotsiaalsüsteemi koostöös. Andmed lapse poolt toime pandud õigusrikkumise ja määratud karistuse kohta on lastekaitsetöötajale oluline teave lapse abivajaduse hindamiseks ja lapse abistamiseks. Üldjuhul peaks teave sellisest lapsest ja tema toime pandud teost jõudma lastekaitsetöötajani juba enne, kui süüteomenetlus lapse suhtes on lõppenud ning karistus on jõustunud ja karistusregistrisse kantud, kuid igal juhul vajab lastekaitsetöötaja lapsele sobiva abi tagamiseks teavet lapse karistusandmete kohta. KarRS täiendamist ei vaja, sest selle § 15 lõike 1 alusel saab registrist andmeid küsida vastavale õiguslikule alusele või eesmärgile viitamisel. Lisaks on KarRS § 19 lõike 1 punkti 5 alusel juba praegu valitsusasutusel ja KOV-i asutusel seadusega või seaduse alusel antud õigusaktiga sätestatud ülesannete täitmiseks õigus saada registrist alaealise isiku karistusandmeid. Oluline on välja tuua, et kõnealune säte annab lastekaitsetöötajale õiguse saada registrist üksnes lapse kehtivaid karistusandmeid. Õigust saada andmeid registri arhiivist reguleerib KarRS § 20 ning see õigus on antud piiratud hulgale asutustele teatud erandjuhtudeks, kus inimese taust ja minevikus kantud karistused on olulised isiku usaldusväärsuse hindamisel. Lastekaitsejuhtumi menetluses ei ole registri arhiivi andmetele juurdepääs hädavajalik.

Lõike 3 punkt 12 annab õiguse töödelda lapse suhtes käimas oleva kriminaal- ja väärteomenetluse andmeid koos selle esemeks oleva süüte liigi ja toimepanemise asjaoludega ning lapse suhtes

³³ Lapse heaolu hindamise käsiraamat, p 7.3.4.

³⁴ Lapse heaolu hindamise käsiraamat, p 7.1.5.

³⁵ Samas.

kohaldatud tõkendi, karistuse, mõjutusvahendi ja kriminaalhoolduse andmetega. LasteKS § 26 kohaselt loetakse abivajavaks lapseks ka last, kelle käitumine ohustab tema enda või teiste isikute heaolu. Lapse abivajaduse kolmnurga alusel abivajadust hinnates on „lapse arenguvajaduste“ küljel üks uurimisvaldkondi lapse tundeelu ja käitumine.³⁶ Selles valdkonnas tuleb hinnata muu hulgas seda, kas laps käitub ebaviisakalt, allub kehtivatele ühiskonnaelu reeglitele ja normidele, kas lapsel esineb riskikäitumist ja õigusrikkumisi.³⁷ Lapse suhtes käimas oleva kriminaal- ja väärtusmenetluse andmete töötlemine lastekaitsetöös on vajalik eelkõige selleks, et lastekaitsetöötaja oleks kursis süüteo menetluse käigu ja asjaoludega (ulatuses, milles uurimisasutus teavet väljastada saab) ning saaks sellega arvestada lapse abivajaduse hindamisel ja abi osutamisel. Kriminaalmenetluse seadustiku §-s 201 on juba praegu reguleeritud alaealise toime pandud süüteo andmete edastamine KOV-ile – § 201 lõigete 1 ja 4 alusel võib uurimisasutus või prokuratuur alaealise kohta, keda saab mõjutada karistust või karistusseadustiku §-s 87 ette nähtud mõjutusvahendit kohaldamata, saata teavituse ja vajalikus mahus koopia kriminaalasja materjalidest alaealise elukoha järgsesse KOV-i. Eesmärk on tagada alaealisele õigusrikkujale sotsiaalsüsteemi abi. Kõnealuses punktis on mainitud ka kriminaalhoolduse andmed, mida lastekaitsetöötajal on vaja selleks, et teada, kas laps on kriminaalhooldusalune. Muude andmete avaldamist piirab kriminaalhooldaja ametisaladuse hoidmise kohustus (kriminaalhooldusseaduse § 15²).

Lõike 3 punkt 13 annab õiguse töödelda andmeid lapse suhtes toime pandud või lapsega seotud vägivallajuhtumi kohta koos vägivalla liigi, toimepanemise aja ja asjaolude ning lapse osalemise viisiga, samuti juhtumi uurimiseks kriminaalmenetluse alustamise ja lapse menetlusseisundi kohta. Lapse suhtes toime pandud või lapsega seotud vägivallajuhtum mõjutab alati lapse heaolu ja võib ohustada lapse turvalist arengut. Lapse abivajaduse kolmnurga alusel abivajadust hinnates on „vanemluse“ küljel üks uurimisvaldkondi turvalisus.³⁸ Turvalisuse tagamine tähendab seda, et laps on kahju või ohu eest piisavalt kaitstud, samuti mõeldakse selle all lapsevanemate võimekust kaitsta oma last erinevat liiki vägivalla, kuritarvitamise ja ärakasutamise eest.³⁹ Enamasti kogevad lapsed vägivalda ja väärkohtlemist perekeskonnas, olles otsesed või kaudsed ohvrid perevägivalda juhtumites. Samuti pannakse märkimisväärne hulk kõigist seksuaalvägivalda kuritegudest toime alaealiste suhtes (2022. a 530 kuritegu⁴⁰). Suur osa lastekaitse abi vajavatest lastest on ühel või teisel moel kogenud vägivalda ja sellest mõjutatud. Lapse suhtes toime pandud vägivallajuhtumi korral on kahtlemata tegemist abivajava lapsega LasteKS § 26 tähenduses (lapse väärkohtlemine). Väärkohtlemist kogeb ka laps, kes näeb vägivalda pealt või elab vägivaldses keskkonnas – ka see ohustab lapse vaimset, emotsionaalset ja füüsilist tervist. Politsei- ja Piirivalveamet käsitab reeglina perevägivalda pealt näinud last abivajava lapsena LasteKS-i tähenduses ning edastab sellise lapse andmed KOV-ile LasteKS § 27 alusel lapse abistamiseks. Teave lapsega seotud vägivallajuhtumi kohta võib lastekaitsetöötajani jõuda ka ohvriabi osutajalt. Ohvriabi seaduse § 8 lõige 2 sätestab, et kui alaealise ohvri abivajadust hinnates selgub, et tegemist on abivajava või hädaohus oleva lapsega, tuleb tagada tema abistamine LasteKS-is sätestatud korras. Selleks tuleb abivajavast lapsest teatada KOV-ile või lasteabitelefoni. Ohvriabi osutaja peaks üldjuhul ühendust võtma otse vastava KOV-i lastekaitsetöötajaga, et anda teada abivajavast lapsest, selgitada välja lastekaitse varasem puutumus ja leppida kokku edasised tegevused lapse ja vajaduse korral tema pere abistamiseks.⁴¹

³⁶ Lapse heaolu hindamise käsiraamat, p 7.1.5.

³⁷ Samas.

³⁸ Lapse heaolu hindamise käsiraamat, p 7.2.4.

³⁹ Samas.

⁴⁰ Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2022. <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2022/seksuaalkuriteod/>.

⁴¹ [Ohvriabi seaduse seletuskiri](#) eelnõu algteksti juurde, lk 24.

Lõike 3 punkt 14 nimetab andmed lapse kinnipidamise ja hädaohus oleva lapse ohutusesse tingimustesse toimetamise kohta seaduses sätestatud korrakaitseorgani poolt koos KorS § 46 lõike 6 kohaselt dokumenteeritud andmetega. Nimetatud andmed on lastekaitsetöötajale vajalikud, et hinnata hädaohus oleva (ka juba ohutusesse tingimustesse toimetatud) lapse abivajadust ja otsustada lapse ajutise perest eraldamise üle. Andmete edastamise lastekaitsetöötajale näeb juba praegu ette KorS § 46 lõige 3², mille kohaselt tuleb kinni peetud lapsest teavitada viivitamata lastekaitsetöötajat, kellele edastatakse esimesel võimalusel kinnipidamise protokoll koopia. Vabariigi Valitsuse määruse „Isiku kinnipidamise dokumenteerimise kord“⁴² § 3 lõige 3 sätestab samuti, et hädaohus oleva lapse ohutusesse tingimustesse toimetamise protokoll koopia edastatakse esimesel võimalusel KOV-i lastekaitsetöötajale.

Paragrahvi 34² lõikes 4 on välja toodud lapsevanema ja last kasvatava isiku isikuandmed, mida võib töödelda lapse abivajaduse hindamiseks ja sobiva abi osutamiseks. LasteKS § 7 lõike 1 järgi on esmane vastutus lapse õiguste ja heaolu tagamise eest lapsevanemal või last kasvataval isikul. Last kasvatav ja temale esmast hoolitsust pakkuv isik kujundab suurel määral lapse kasvukeskkonna ja arenguvõimalused ning mõjutab seega lapse heaolu. Last kasvatav isik võib olla ka last ajutiselt või teatud perioodil kasvatav ja tema eest hoolitsev isik. Järgnevates punktides nimetatud lapsevanema või last kasvatava isiku (edaspidi *lapsevanem*) andmete töötlemine võib olla vajalik, et hinnata lapse abivajadust vastavalt LasteKS § 28 lõikele 2 ja arvestades lapse heaolu kolmnurgal kajastatud uurimisvaldkondi.

Lõike 4 punkt 1 annab õiguse töödelda lapsevanema üldandmeid. Paragrahvi 34² lõikes 1 nimetatud ülesannete täitmiseks on vajalikud järgmised üldandmed: isiku ees- ja perekonnanimi, isikukood või sünniaeg, sugu, kontaktandmed, elu- ja viibimiskoht. Lapse suhtes menetluse läbiviimiseks on vaja kõigepealt identifitseerida lapse vanemad (seaduslikud esindajad) ja muud last kasvatavad isikud, kes esmaselt lapse õiguste ja heaolu tagamise eest vastutavad. Neil on oluline roll lapsega seotud menetluses ka lapse ja pere kohta teabe andmisel ning lapse abistamise planeerimisel. Lapsevanema kontaktandmed võimaldavad temaga kontakteeruda. Elukoha andmed annavad teavet selle kohta, kas lapsevanem elab koos lapsega ja kui ei ela, siis millises KOV-is on tema elukoht. Viimati nimetatud juhul võib olla vajalik kaasata menetlusse ka lapsevanema elukoha KOV, eriti juhul, kui laps vahel ka selle vanema juures viibib. Lapsevanema elu- ja viibimiskoha andmed võivad olla vajalikud ka temaga kontakti saamiseks juhul, kui muud kontaktandmed puuduvad või ei toimi.

Lõike 4 punkt 2 annab õiguse töödelda andmeid isiku vanemluse, hooldusõiguse ja eestkoste kohta. Lapse abistamiseks on vajalik teave lapsevanemate hooldusõiguse kuuluvuse ja piirangute kohta. Vanemluse andmed hõlmavad teavet kõigi lapsevanema laste kohta, sealhulgas nende kohta, kes temaga koos ei ela. Lapsevanemal võib olla nende ees kohustusi, mis mõjutavad abivajava lapse heaolu. Lapse (pool)õed-vennad on lapse pereliikmed, aga muu last kasvatava isiku lapsed ei pruugi kuuluda lapse pereliikmete hulka. Kui lapsevanem on eestkostjaks mõnele mitte-bioloogilisele lapsele või täisealisele isikule, võib see kohustus mõjutada lapse heaolu, seda ka juhul, kui eestkostetav ei ela lapsega samas leibkonnas. Samuti on oluline teave lapsevanema enda piiratud teovõime ja eestkoste vajaduse kohta, sest seegi mõjutab lapse heaolu.

Lõike 4 punkt 3 nimetab andmed isiku majandusliku ja sotsiaalse toimetuleku kohta. Majanduslik olukord on üks uurimisvaldkondi lapse abivajaduse kolmnurga „pere ja keskkonna“ küljel.⁴³ Majanduslik olukord hõlmab pere rahalisi võimalusi, tööhõivet ja saadavaid toetusi, mis aitavad

⁴² Vabariigi Valitsuse 19. juuni 2014. a määrus nr 85 „Isiku kinnipidamise dokumenteerimise kord“.

⁴³ Lapse heaolu hindamise käsiraamat, p 7.3.4.

kaasa lapse heaolu tagamisele.⁴⁴ Keskenduda tuleb sellele, kas pere sissetulekud katavad ära igakuised kulud, milline on pere majanduslik toimetulek ja kas esineb võlgnevusi. Sellega on seotud nii vanemate tööhõive kui töökorraldus ja selle mõju lapsele.⁴⁵ Lapsevanema majandusliku toimetulekuga on tihedalt seotud ka sotsiaalne toimetulek, mis hõlmab peresiseseid ja -väliseid suhteid, suhete stabiilsust ja turvalisust.

Lõike 4 punkt 4 annab õiguse töödelda vanemlike oskuste hindamiseks vajalikke andmeid. LasteKS § 28 lõike 2 punkti 2 kohaselt peab lastekaitsetöötaja lapse abivajaduse hindamisel andma hinnangu last kasvatava isiku vanemlikele oskustele. Vanemlus moodustab ühe kolmest lapse heaolu kolmnurga küljest, mille puhul hinnatakse vanemate suutlikkust tagada lapsele esmane hoolitsus, juhendamine ja piiride seadmine, emotsionaalne kohalolek ja turvalisus.⁴⁶ Lapse heaolu tagamise seisukohast on äärmiselt oluline tegur lapsevanemate võimekus vastutada asjakohaselt ja adekvaatselt lapse arenguvajaduste eest ning oskus tagada lapse arenguks ja heaoluks vajaminev turvaline füüsiline ja vaimne keskkond.⁴⁷ Vanemlike oskuste hindamiseks vajalikud andmed võivad hõlmata andmeid, mille töötlemise õigus tuleb teistest lõike 4 punktidest (sh nt koduvisiidil kogutud andmed, terviseandmed, andmed isiku toimetulekut ja vanemlikku suutlikkust toetavate teenuste kohta), kuid selle punktiga on hõlmatud teiste punktidega katmata isikuandmed, arvestades vanemluse äärmiselt olulist rolli lapse heaolu tagamisel ja abivajadusega tegelemisel. Selle punkti alusel on õigus töödelda ka andmeid vanemlike oskuste hindamise kohta, milleks kasutatakse nii sotsiaal- kui tervishoiutöös mitmesuguseid hindamisvahendeid.

Lõike 4 punkt 5 annab õiguse töödelda sotsiaal- või tervishoiutöötaja tehtud koduvisiidil kogutud andmeid lapsevanema seisundi, toimetuleku ja toetusvajaduse kohta. Koduvisiite lastega peresse võivad teha sotsiaaltöötajad SHS-i alusel tegutsedes, perearstid ja -õed lapse tervise jälgimisel ning ämmaemandad sünnituse järel. Koduvisiidil võib ilmneda, et lapsevanem ei tule lapse või iseenda eest hoolitsemisega toime kas füüsilise, vaimse või emotsionaalse seisundi tõttu. Sellisel juhul võib olla tegemist abivajava lapsega, väikelapse puhul ka potentsiaalselt hädaohus oleva lapsega. Visiidil võib ka selguda lapsevanema konkreetne toetusvajadus. Antud punkt võimaldab koduvisiidi läbi viinud tervishoiutöötajal edastada vajalikud andmed lastekaitsetöötajale (või lastekaitsetöötajal neid küsida), et pakkuda lapsevanemale vajalikku toetust ja abi. On väga oluline, et tervisesüsteemis olemasolev teave lapsevanema abivajaduse kohta jõuaks vajadusel sotsiaalsüsteemi. Eestis 2023/24.a läbi viidud uuringus leiti, et praegu ei jõua paljud tõenäoliselt abi vajavad (väikelaste) vanemad teenustele ka juhul, kui need on piirkonnas kättesaadavad.⁴⁸ Praegu ei pakuta kõigile sünnitanud naistele universaalset sünnitusjärgset koduvisiiti, kuid aastatel 2021–2023 ellu viidud Sotsiaalministeeriumi algatatud projektis „Ämmaemanda koduvisiidid esimestel eluaastatel“ töötati välja ja katsetati mudelit, kuidas ämmaemandate korduvate sünnitusjärgsete koduvisiitide kaudu toetada lapse saanud peresid ja ühtlasi hinnata võimalikke riske. Projekti üks järeldusi oli, et selline teenus peaks olema laiemalt kättesaadav.⁴⁹ Ämmaemandate hinnangul on sünnitusjärgne koduvisiit kvaliteetse ämmaemandusabi oluline osa ja peab olema kättesaadav Eesti igas piirkonnas. Koduvisiidil on võimalik parimal moel toetada sünnitanud naise tervist ja psühhosotsiaalset toimetulekut, samuti märgata tõsisemaid probleeme peres.

⁴⁴ Lapse heaolu hindamise käsiraamat, p 7.3.4.

⁴⁵ Samas.

⁴⁶ Lapse heaolu hindamise käsiraamat, p 7.2.

⁴⁷ Samas.

⁴⁸ [Lapseootel ja väikelaste vanematele suunatud ennetustegevuste võrdlev analüüs | Tervise Arengu Instituut \(tai.ee\)](#), lk 31.

⁴⁹ <https://www.tai.ee/et/sotsiaalto/markavad-ja-hoolivad-ammaemandad-kodudes>

Lõike 4 punkt 6 annab õiguse töödelda lapsevanema terviseandmeid, mis annavad teavet lapse heaolu ohustamise ja isiku vanemliku suutlikkuse kohta, eelkõige andmeid isiku tervises seisundi ja käitumise, raseduse, traumade ja vigastuste, isikule määratud ravi ja selle järgimise kohta. Lapsevanema tervises seisund võib mõjutada kõiki vanemluse aspekte – lapsele pakutavat esmast hoolitsust, juhendamist ja piiride seadmist, emotsionaalset kohalolekut ja turvalisust. Seetõttu on lapsevanema tervises seisundi andmed vajalikud ja asjakohased lapse (ja lapsevanema enda) abivajaduse hindamisel. Mõistagi peab tervishoiutöötaja iga kord hindama, milline teave on asjaolusid arvestades asjakohane ja vajab avaldamist. Lapsevanema rasedus võib mõjutada peres juba kasvavate laste heaolu, eriti kui sellega kaasneb naisele füüsilisi või emotsionaalseid raskusi. Ohustatud võib olla ka veel sündimata laps, millisel juhul samuti on lastekaitsetöötajal vajalik töödelda teatud andmeid lapsevanema raseduse kohta. Lapsevanema traumad ja vigastused võivad olla lastekaitsetöötajale oluline teave näiteks juhul, kui vigastuse tõttu satub ohtu lapsevanema suutlikkus lapse eest hoolitseda (nt lapsevanem peab viibima haiglaravil või vajab kodus kõrvalabi) või juhul, kui vigastused on põhjustatud vägivallast, mis mõjutab lapsevanema toimetulekut või annab tunnistust lapse ebaturvalisest kodukeskkonnast (perevägivalla puhul). Mõistagi ei ole lastekaitsetöötajal vajalik saada andmeid kõikvõimalike vigastuste või traumade kohta, mis lapse heaolu suure tõenäosusega ei mõjuta. Andmed lapsevanemale määratud ravi kohta on lastekaitsemenetluses olulised juhul, kui ravi saamine (nt peab lapsevanem käima regulaarselt ravil ja vajab sel ajal abi lapse eest hoolitsemisel) või ettenähtud ravi mittejärgmine (eriti oluline psüühikahäirete ravi korral, mis toetavad isiku toimetulekut) mõjutab mingil moel lapse heaolu. Seega on lapse abivajaduse hindamiseks ja lapse abistamiseks vajalik töödelda ka kõnealuses punktis nimetatud lapsevanema ja last kasvatava isiku terviseandmeid, mis annavad teavet lapse (ka veel sündimata lapse) heaolu ohustamise ja isiku vanemliku suutlikkuse kohta. Töödeldavate andmete ulatus ja detailsus sõltub konkreetsest juhtumist ja seda hindavad asjaga tegelevad spetsialistid – ühelt poolt lastekaitsetöötaja ja teiselt poolt tervishoiutöötaja. Samuti peab tervishoiutöötaja jälgima, et edastatavad andmed oleks arusaadavad ka meditsiinilise väljaõppeta lastekaitsetöötajale, seetõttu ei ole üldjuhul asjakohane edastada väljavõtteid haigusloost või uuringutest ilma täiendavate selgitusteta, vaid andmete avaldamine peaks pigem toimuma tervishoiutöötaja kokkuvõtte või hinnanguna isiku olukorrast ja abivajadusest. Lapse, sealhulgas veel sündimata lapse (loote) ohustamise korral on tervishoiutöötajal võimalik avaldada lapsevanema terviseandmeid ka kehtiva võlaõigusseaduse (VÕS) § 768 lõike 2 alusel, mis lubab saladuse hoidmise kohustusest mõistlikus ulatuses kõrvale kalduda, kui andmete avaldamata jätmise korral võib patsient oluliselt kahjustada ennast või teisi isikuid.

Lõike 4 punkt 7 annab õiguse töödelda andmeid isikule osutatavate isiku toimetulekut või vanemlikku suutlikkust toetavate sotsiaal-, tervishoiu- ja ohvriabi teenuste kohta, koos teenuse liigi, kestuse ja vajaduse korral teenuseosutaja isikuga. Lapse heaolu hindamiseks vanemluse aspektides on olulised vaid nende teenuste andmed, mida lapsevanem saab n-ö lapsevanema rollis ehk mis toetavad tema toimetulekut ja vanemlikku suutlikkust. Sellisteks teenusteks on enamik sotsiaal- ja ohvriabi teenuseid, mille eesmärk on toetada isiku toimetulekut teatud raskuste korral, aga ei ole kõik tervishoiuteenused (nt hambaravi). Lapse abivajaduse hindamiseks ja sobiva abi osutamiseks on vajalik saada ülevaade sellest, milliseid teenuseid lapsevanemale tema toimetuleku toetamiseks juba osutatakse. See võimaldab vajaduse korral kaasata teenuseosutajad võrgustikutöö tegemiseks lapse abivajaduse hindamisel ja abi osutamisel. Sellisel juhul on lastekaitsetöötajal vaja töödelda ka andmeid lapsevanemale teenust osutava isiku kohta, et temaga tema kaasamiseks kontakteeruda.

Lõike 4 punkt 8 nimetab andmed hariduse omandamise kohta. Asjaolu, milline on lapsevanema omandatud haridus ja kas ta parasjagu haridust omandab, võib omada tähtsust lapse abivajaduse hindamisel nii pere majandusliku kui ka sotsiaalse toimetuleku osas. Õppimise andmed on olulised, sealhulgas selleks, et anda tähendus lapsevanema tööhõivele (mittetöötamisel on teine tähendus, kui

isik samal ajal õpib). Hariduse omandamine võib kaasa tuua ka ajutise täiendava toe vajaduse lapsevanemale, eriti kui tegemist on üksikvanemaga.

Lõike 4 punkt 9 annab õiguse töödelda lapsevanema puude raskusastme, liigi, kestuse ja funktsiooni kõrvalekalde andmeid. Samu andmeid on õigus töödelda ka lapse kohta (vt § 34² lg 3 p 8 selgitused). PISTS § 2 lõikes 1 on puue määratletud kui inimese anatoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotus või kõrvalekalle, mis koostoimes erinevate suhtumuslike ja keskkondlike takistustega tõkestab ühiskonnaelus osalemist teistega võrdsetel alustel. PISTS § 2 lõike 1¹ kohaselt tuvastatakse puue lähtuvalt kõrvalabi, juhendamise või järelevalve vajadusest. Lapsevanema füüsiline või vaimne puue võib mõjutada lapse heaolu mitmel moel, mõjutades lapsevanema osalemist ühiskonnaelus ja seeläbi tema majanduslikku ja sotsiaalset toimetulekut, aga ka lapse kasvukeskkonda ja lapsevanema vanemlikku suutlikkust. Puudega lapsevanem võib vajada lapse eest hoolitsemisel täiendavat tuge, samuti võib vaimne puue vähendada lapsevanema suutlikkust tagada lapse hariduslike, psühholoogiliste, emotsionaalsete vm vajaduste rahuldamine. Seetõttu on teave puude kohta sageli oluline lapse abivajaduse hindamisel ja lapsele ning perele abi osutamisel.

Lõike 4 punkt 10 annab õiguse töödelda andmeid lapsevanema töövõime ja tööga hõivatuse kohta. Koosmõjus eelmises punktis nimetatud puude andmetega annab lapsevanema vähenenud või puuduv töövõime olulist infot lapse abivajaduse terviklikuks hindamiseks ja abistamise korraldamiseks. Lapsevanema töövõime alanemine või puudumine mõjutab suure tõenäosusega kogu pere, sealhulgas lapse majanduslikku ja sotsiaalset toimetulekut praegu või tulevikus. Lapsevanema töötamise andmed on vajalikud lapse ja pere elutingimuste ning majandusliku olukorra hindamisel.

Lõike 4 punkt 11 annab õiguse töödelda andmeid isikut ennast või lapse heaolu kahjustava käitumise kohta. Andmed lapsevanema ennast või last kahjustava käitumise kohta võivad lastekaitsetöötajale teatavaks saada ka terviseandmete koosseisus (sh andmed lapsevanema tervises seisundi, riskikäitumise, endale tekitatud traumade või vigastuste kohta), kuid isiku ennast või last kahjustav käitumine ei pruugi alati tuua kaasa tervisekahju. Selle punktiga on hõlmatud andmed lapsevanema igasuguse ennast või last kahjustava käitumise kohta, mille põhjal võib kahtlustada lapsel abivajadust (sh lapsevanema agressiivne ja vägivaldne käitumine lapse või teiste isikute suhtes).

Lõike 4 punkt 12 annab õiguse töödelda lapsevanema kohta karistusregistrisse kantud karistusandmeid. Andmed lapsevanema poolt toime pandud õigusrikkumiste ja kehtivate karistuste kohta on lastekaitsetöötajale oluline teave lapse abivajaduse hindamiseks ja lapse abistamiseks. Eriti oluline on see teave juhul, kui lapsevanem viibib vangistuses või sundravil, mis on üks täiendavaid olulisi lapse heaolu riskitegureid. KarRS täiendamist ei vaja, sest selle § 15 lõike 1 alusel saab registrist andmeid küsida vastavale õiguslikule alusele või eesmärgile viitamisel. Oluline on välja tuua, et kõnealune säte annab lastekaitsetöötajale õiguse saada registrist üksnes lapsevanema kehtivaid karistusandmeid. Õigust saada andmeid registri arhiivist reguleerib KarRS § 20 ning see õigus on antud piiratud hulgale asutustele teatud erandjuhtudeks, kus inimese taust ja minevikus kantud karistused on olulised isiku usaldusväärsuse hindamisel. Lastekaitsejuhtumi menetluses ei ole registri arhiivi andmetele juurdepääs hädavajalik.

Lõike 4 punkt 13 annab õiguse töödelda isiku suhtes käimas oleva kriminaal- ja väärteomenetluse andmeid koos selle esemeks oleva süüteo liigi ja toimepanemise asjaoludega, ja isiku suhtes kohaldatud tõkendi, karistuse, mõjutusvahendi ja kriminaalhoolduse andmeid. Lapsevanema suhtes alustatud kriminaal- ja väärteomenetluse andmete töötlemine lastekaitsetöös on vajalik eelkõige selleks, et lastekaitsetöötaja oleks kursis süüteomenetluse käigu ja asjaoludega (ulatuses, milles

uurimisasutus teavet väljastada saab) ning saaks sellega lapse abivajaduse hindamisel ja abi osutamisel arvestada. Nende andmete põhjal saab hinnata, kas lapsevanem võib kujutada ohtu ka lapsele ning millised on vanemlusega seotud riskitegurid lapse jaoks. Samuti võimaldavad need andmed hinnata lapse abivajadust seoses vanema osalemisega menetluses, mis arvatavasti mõjutab nii praktiliselt kui emotsionaalselt uurimise all olevat isikut ja tema lähedasi. Tõkendi, karistuse ja mõjutusvahendi andmed on olulised, et hinnata nendest tulenevaid riske lapse heaolule, näiteks juhul, kui lapsevanem on vahistatud ja viibib perest eemal. Viidatud on ka kriminaalhoolduse andmetele, mida lastekaitsetöötaja võib vajada selleks, et teada, kas isik on kriminaalhooldusalune. Muude andmete avaldamist piirab kriminaalhooldaja ametisaladuse hoidmise kohustus (kriminaalhooldusseaduse § 15²).

Lõike 4 punkt 14 annab õiguse töödelda andmeid isiku suhtes toime pandud vägivallajuhtumi kohta, koos vägivalla liigi ja toimepanemise ajaga ning juhtumi uurimiseks kriminaalmenetluse alustamise kohta. Lapsevanema suhtes toime pandud vägivald mõjutab alati lapsi, paljudel juhtudel on lapsed ka peres täiskasvanute vahel toimuva vägivalla tunnistajaks. Sellega seotud andmed on vajalikud juhtumiga seotud lapse abivajaduse hindamiseks ja talle vajaliku abi osutamiseks.

Paragrahvi 34² lõikes 5 on välja toodud lapse pereliikme isikuandmed, mida võib töödelda lapse abivajaduse hindamiseks ja sobiva abi osutamiseks. Andmete töötlemine on vajalik, et hinnata lapse abivajadust vastavalt LasteKS § 28 lõikele 2 ja arvestades lapse heaolu kolmnurgal kajastatud uurimisvaldkondi. Lapse lähimad sugulased ja temaga koos elavad muud isikud mõjutavad lapse heaolu suure tõenäosusega, sest on osa lapse perekeskkonnast. Siiski tuleb menetlust juhtival lastekaitsetöötajal igas menetluses eraldi hinnata ja otsustada, milliste lapse lähedaste andmeid on vaja töödelda ja millises ulatuses.

Lõike 5 punkt 1 annab õiguse töödelda lapse pereliikme üldandmeid. Paragrahvi 34² lõikes 1 nimetatud ülesannete täitmiseks on vajalikud järgmised üldandmed: isiku ees- ja perekonnanimi, isikukood või sünniaeg, sugu, kontaktandmed, elu- ja viibimiskoht. Lapse abivajaduse hindamiseks kaardistatakse lapse pereliikmed ja leibkonna liikmed ning need isikud tuleb identifitseerida. Neil võib olla oluline roll lapsega seotud menetluses ka lapse ja pere kohta teabe andmisel ning lapse abistamises osalemisel. Lapsele oluliste lähedaste kaasamiseks on vajalikud nende kontaktandmed. Elu- ja viibimiskoha andmed annavad teavet selle kohta, kas isik elab alaliselt või ajutiselt koos lapsega.

Lõike 5 punkt 2 annab õiguse töödelda andmeid isiku vanemluse ja eestkoste kohta. Lapsega koos elava isiku, aga mõnikord ka täiskasvanud õe-venna lapsevanema staatus ja eestkostja ülesannete täitmine võib olla lapse abistamise seisukohast oluline. Samuti võib olla oluline teave isiku enda piiratud teovõime ja eestkoste vajaduse kohta, mis võib mõjutada lapse heaolu.

Lõike 5 punkt 3 annab õiguse töödelda andmeid lapse pereliikme tervises seisundi ja -käitumise ning temale määratud ravi ja selle järgimise kohta ulatuses, milles isiku tervises seisund ja -käitumine võib mõjutada lapse heaolu. Lapsega koos elava isiku tervises seisund mõjutab tõenäoliselt lapse kasvukeskkonda ja arengut. Eriti olulised on lapse õdede-vennade tervisega seotud andmed. Näiteks võivad ühe lapse terviseprobleemid mõjutada lapsevanema hoolduskoormust ja suutlikkust teiste laste eest hoolitseda, seeläbi mõjutades pere kõiki lapsi. Samuti võib õe-venna tervises seisund, nt krooniline haigus, füüsiline puue või psüühikahäire, mõjutada laste vahelisi suhteid ja teiste laste vaimset või emotsionaalset heaolu, millega tuleb arvestada lapse abivajaduse hindamisel. Lapse kodukeskkonda ja seeläbi heaolu võib mõjutada ka muu lapsega koos elava isiku tervises seisund, sh mõne tõsisema haiguse ravi või vajaliku ravi mittejärgimine (nt psüühikahäire puhul). Töödeldavate

andmete ulatus ja detailsus sõltub ka siin konkreetsest juhtumist ja seda hindavad asjaga tegelevad spetsialistid – ühelt poolt lastekaitsetöötaja ja teiselt poolt tervishoiutöötaja.

Lõike 5 punkt 4 annab õiguse töödelda andmeid isikule tema toimetuleku toetamiseks osutatavate sotsiaal-, tervishoiu- ja ohvriabiteenuste kohta koos teenuse liigi, kestuse ja vajaduse korral teenuseosutaja isikuga ulatuses, milles isiku toimetulek võib mõjutada lapse heaolu. Kui lapse pereliige vajab toimetulekuks sotsiaal- või tervishoiusüsteemi tuge, võib see mõjutada ka lapse heaolu ja abistamise võimalusi. Seetõttu võib lastekaitsetöötaja vajada teavet lapse lähedastele osutatavate teenuste kohta ulatuses, milles isiku toimetulek võib mõjutada lapse heaolu.

Lõike 5 punkt 5 nimetab andmed hariduse omandamise ja tööga hõivatuses kohta. Need andmed võivad olla olulised ka lapse pereliikme kohta, andes teavet isiku õppimise ja tööga hõivatuses ning seeläbi majandusliku ja sotsiaalse toimetuleku kohta. Näiteks lapse leibkonnas elav töötav isik võib mõjutada kogu pere, sealhulgas lapse majanduslikku ja sotsiaalset toimetulekut.

Lõike 5 punkt 6 annab õiguse töödelda lapse pereliikme puude raskusastme, liigi, kestuse ja funktsiooni kõrvalekalde andmeid, kui isiku puue võib mõjutada lapse heaolu. PISTS § 2 lõikes 1 on puue määratletud kui inimese anatoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotus või kõrvalekalle, mis koostoimes erinevate suhtumuslike ja keskkondlike takistustega tõkestab ühiskonnaelus osalemist teistega võrdsetel alustel. PISTS § 2 lõike 1¹ kohaselt tuvastatakse puue lähtuvalt kõrvalabi, juhendamise või järelevalve vajadusest. Lapse pereliikmele, sealhulgas täiskasvanud õele-vennale määratud füüsiline või vaimne puue võib mõjutada lapse heaolu mitmel erineval moel, mõjutades isiku osalemist ühiskonnaelus ja seeläbi tema majanduslikku ja sotsiaalset toimetulekut, sellest tulenevalt ka lapse kasvukeskkonda ja peresuhteid.

Lõike 5 punkt 7 annab õiguse töödelda lapse pereliikme kohta karistusregistrisse kantud karistusandmeid. Andmed lapse lähisugulase või lapsega koos elava isiku poolt toime pandud õigusrikkumiste ja kehtivate karistuste kohta võivad olla lastekaitsetöötajale olulised lapse abivajaduse hindamiseks ja lapse abistamiseks. KarRS täiendamist ei vaja, sest selle § 15 lõike 1 alusel saab registrist andmeid küsida vastavale õiguslikule alusele või eesmärgile viitamisel. Nagu lapse enda ja lapsevanema kohta, on ka lapse pereliikme kohta õigus saada registrist üksnes kehtivaid karistusandmeid.

Lõike 5 punkt 8 annab õiguse töödelda isiku suhtes käimas oleva kriminaal- ja väärteomenetluse andmeid koos selle esemeks oleva süüteo liigi ja toimepanemise asjaoludega ning isiku suhtes kohaldatud tõkendi, karistuse, mõjutusvahendi ja kriminaalhoolduse andmeid, kui isiku arvatav tegu või tema suhtes kohaldatud meede võib mõjutada lapse heaolu. Nagu sõnastusest tuleneb, on nende andmete saamine piiratud juhtudega, kui nimetatud asjaolud võivad mõjutada lapse heaolu. Lapse pereliikme suhtes alustatud kriminaal- ja väärteomenetluse andmete töötlemine lastekaitsetöös on vajalik eelkõige selleks, et lastekaitsetöötaja oleks kursis süüteomenetluse käigu ja asjaoludega (ulatuses, milles uurimisasutus teavet väljastada saab) ning saaks sellega arvestada lapse abivajaduse hindamisel ning abi osutamisel. Nende andmete põhjal saab hinnata, kas isik võib kujutada ohtu ka lapsele või millised on muud riskitegurid lapse jaoks. Tõkendi, karistuse ja mõjutusvahendi andmed on olulised hindamaks nendest tulenevaid riske lapse heaolule. Kriminaalhoolduse andmeid võib lastekaitsetöötaja vajada selles osas, kas isik on kriminaalhooldusalune, muude andmete avaldamine ei ole kriminaalhooldusseaduse § 15² alusel lubatud.

Lõike 5 punkt 9 annab õiguse töödelda andmeid isiku suhtes toime pandud vägivallajuhtumi kohta koos vägivalla liigi ja toimepanemise ajaga ning juhtumi uurimiseks kriminaalmenetluse alustamise kohta. Lapse pereliikme suhtes toime pandud vägivald võib mõjutada ka last, eriti kui tegemist on

peresisese vägivallega. Sellega seotud andmed on vajalikud juhtumiga seotud lapse abivajaduse hindamiseks ja talle vajaliku abi osutamiseks.

Paragrahvi 34² lõikes 6 on nimetatud lapse sotsiaalsesse võrgustikku kuuluva isiku andmed, mida võib töödelda lapse abivajaduse hindamiseks ja sobiva abi osutamiseks. Paragrahvi 34² lõike 3 punkti 2 kohaselt kaardistatakse lapsega seotud menetluses lapse perekonna ja leibkonna koosseis, suhted ja sotsiaalne võrgustik. Selle käigus tuleb töödelda lisaks lapse, tema vanemate ja pereliikmete andmetele teatud ulatuses ka muude isikute isikuandmeid, vähemalt et isikud identifitseerida ja selgitada välja nende seos ja suhted lapsega.

Lõike 6 punkt 1 annab õiguse töödelda lapse sotsiaalsesse võrgustikku kuuluva isiku üldandmeid. Paragrahvi 34² lõikes 1 nimetatud ülesannete täitmiseks on vajalikud järgmised üldandmed: isiku ees- ja perekonnanimi, isikukood või sünniaeg, sugu, kontaktandmed, elu- ja viibimiskoht. Üldandmed on vajalikud lapse ja lapsevanema selgituste kohaselt nende sotsiaalsesse võrgustikku kuuluvate isikute identifitseerimiseks. Mõnel juhul võib lapse võrgustikku kuuluv isik (nt treener, õpetaja, naaber) olla oluline toetav ressurss lapse ja pere jaoks, kellega lastekaitsetöötajal on vajalik ühendust võtta ja isiku nõusolekul teda kaasata lapse abistamise protsessi.

Lõike 6 punkt 2 lubab töödelda ka andmeid, mis puudutavad isiku seost ja suhteid lapsega. See hõlmab teavet selle kohta, kes see isik lapse jaoks on (nt treener, õpetaja, naaber) ning millised on tema suhted lapse ja/või perega. Selle kaudu selgub isiku mõju lapse heaolule.

Paragrahvi 34² lõikes 7 sätestatakse SKA õigus töödelda KOV-iga samas mahus isikuandmeid osade SKA-le seadusega pandud ülesannete täitmisel – need on Lasteks § 15 lõike 2 punktides 2–4 ja lõike 3 punktides 6–7 nimetatud ülesanded, mille puhul SKA osaleb sisuliselt lapse abivajaduse hindamises ja lapsele abi osutamises või teeb KOV-i tegevuse üle järelevalvet. Neid ülesandeid täitvatel SKA ametnikel peab olema täielik ülevaade lapse juhtumi lahendamisel kogutud andmetest ning võimalus vajaduse korral ise andmeid koguda, samuti õigus kõiki neid andmeid töödelda. Ilma selleta ei ole SKA-l võimalik nõustada KOV-i lastekaitsejuhtumi lahendamisel, selgitada välja ja abistada hädaohus olevat last, pakkuda lapsele Lasteks §-s 29¹ sätestatud abi lastemajas või teha järelevalvet KOV-i lastekaitsetöö korralduse ja elluviimise üle, milleks seadus SKA-d kohustab.

Lõikes 8 sätestatakse KOV-i ja Lasteks §-des 29¹ ja 33 sätestatud juhtudel ka SKA õigus lapse abivajaduse hindamiseks ja sobiva abi osutamiseks kaasata selle lapsega töötavaid isikuid ning teisi asjaomaseid spetsialiste ja asutusi. Spetsialistide kaasamist lapse abivajaduse hindamisse võimaldab ka Lasteks § 28 lõige 1. Lasteks § 29 lõike 2 kohaselt tuleb lapsele abi osutamisel rakendada võrgustikutööd, järgides juhtumikorralduse põhimõtteid SHS-is sätestatud korras. Juhtumikorraldus tähendab pikaajalist ja mitmekülgset abi vajavale isikule abi andmise koordineerimist mitme organisatsiooni koostöös (SHS § 9 lg 1). Selline koostöös toimuv abistamine on lastekaitsejuhtumite puhul tavapärane – Lasteks § 29 lõike 4 kohaselt alustatakse abivajava lapse juhtumikorraldust, kui lapse abivajadust ei ole võimalik rahuldada ühekordse meetmega. Juhtumikorralduse raames antakse abi osutavate organisatsioonide koostöös hinnang lapse abivajadusele ja koostatakse tegevuskava sobivate abimeetmete rakendamiseks, mida kajastatakse kirjalikus juhtumiplaanis (SHS § 9 lg 3, § 10 lg 1). Selle saavutamiseks on vajalik koondada lapse ümber tegutsevate asutuste ja spetsialistide võrgustik, mida teeb tavapäraselt KOV lapse juhtumikorraldajana, kuid Lasteks §-des 29¹ ja 33 nimetatud ülesannete täitmisel võib seda teha ka SKA (vastavalt seksuaalse väärkohtlemise juhtumiga seotud lapse või hädaohus oleva lapse abistamiseks). Lapsega kokkupuutuvate võrgustikuliikmete koordineeritud tegevuse ja vastastikuse teabevahetuse abil on võimalik lapse

abivajadus igakülselt välja selgitada ja last edukamalt abistada.⁵⁰ See võib tähendada näiteks kogunemist võrgustiku ümarlual, kus luuakse ühine inforuum, mis võimaldab panna kokku tervikpildi lapse abivajaduse iseloomust, ulatusest ja tõsidusest, leida sobivad abimeetmed ja planeerida abistamise tegevuskava. Selleks on lõikes 8 sätestatud, et KOV-i või SKA kaasatud võrgustikuliikmetel on samuti õigus lõigetes 3–6 nimetatud andmeid töödelda, et lapse abivajadust hinnata ja pakkuda talle sobivaimat abi.

Lisatava peatüki teine paragrahv, LasteKS § 34³ sätestab võrgustikutöösse kaasatud spetsialistide konfidentsiaalsuskohustuse. Sätte kohaselt peavad LasteKS § 34² lõike 8 alusel infot saanud isikud hoidma konfidentsiaalsena neile lastekaitsejuhtumi menetlemise käigus teatavaks saanud isikuandmeid, kui seaduses või kokkuleppel asjaomase isikuga ei ole ette nähtud teisiti. Konfidentsiaalsuskohustus hõlmab ka seda teavet, millise lapse juhtumimenetluses spetsialist osaleb (osales). Kuna kõikidele võrgustikutöösse kaasatud spetsialistidele ei kohaldu ametialane konfidentsiaalsuskohustus, siis sätestatakse see lastekaitsejuhtumi menetlemisega seotud andmete osas lastekaitseseaduses.

Lisatava peatüki kolmas paragrahv, LasteKS § 34⁴ täiendab § 34² terviseandmete töötlemist puudutavas. Sätte kohaselt on KOV-il ja SKA-l õigus saada tervishoiuteenuse osutajalt lapse, lapsevanema ja last kasvatava isiku ning lapse pereliikme terviseandmeid LasteKS § 34² lõigete 3–5 asjakohastes punktides määratud ulatuses lapse abivajaduse hindamiseks ja sobiva abi osutamiseks. Viidatud punktides on nimetatud nende isikute terviseandmed, mille töötlemine lastekaitsetöö eesmärkidel on vajalik. Seega ei ole antud säte iseseisev alus terviseandmete töötlemiseks – isikuandmete sh terviseandmete töötlemise õigust ja ulatust reguleerib eelnõus LasteKS § 34². Antud säte on erisäte võlaõigusseaduse § 768 suhtes, mis paneb tervishoiuteenuse osutajale saladuse hoidmise kohustuse – erisäte annab selge seadusliku aluse abivajava lapse juhtumil saladuse hoidmise kohustusest kõrvale kalduda ja teatud terviseandmeid avaldada. Kuigi ka VÕS § 768 lõige 2 lubab saladuse hoidmise kohustusest teatud juhtudel mõistlikus ulatuses kõrvale kalduda, muu hulgas lapse heaolu kaitseks, on sellise kaalutusotsuse tegemine arsti jaoks delikaatne ja keeruline otsus.⁵¹ Lisatav säte koosmõjus lisatava §-ga 34² loob ühtsemad ja selgemad alused tervishoiutöötajale otsustamiseks, kas ja milliseid patsiendi andmeid ta võib lastekaitsetöötajale avaldada. Tervishoiuteenuse osutajale jääb siiski kohustus iga juhtumi puhul hinnata, kas andmete väljastamine küsitud ulatuses on põhjendatud. Terviseandmete edastamiseks valitakse asjaoludele sobiv ja turvaline kanal. Abivajavast lapsest teatamiseks (LasteKS § 27¹) luuakse ka veebipõhiselt kasutatav vorm (arvatavasti lasteabi.ee veebilehel), mis võimaldab andmeid turvaliselt edastada. Nii teatamisel kui edasise menetluse käigus võib lastekaitsetöötajale andmeid edastada elektrooniliselt (nt e-kirjaga) ka krüpteeritult. Vajadusel võib andmeid edastada suuliselt kohtumisel lastekaitsetöötajaga või võrgustiku ümarlual, kusjuures kõik võrgustiku osapooled peavad hoidma saadud andmeid konfidentsiaalsena eelnõuga lisatava LasteKS § 34³ kohaselt.

Lisatava peatüki neljas paragrahv, LasteKS § 34⁵ reguleerib lasteabitelefoni 116 111 tehtud kõnede salvestamist ning salvestiste säilitamist ja väljastamist. Paragrahvi 34⁵ lõikes 1 on sätestatud kõnede salvestamise eesmärgid, mis on seotud SKA ülesannetega lasteabiteenuse pakkumisel. Lasteabitelefoni tehtud kõned salvestatakse lapse abivajaduse väljaselgitamiseks ja abi paremaks osutamiseks, samuti salvestise kasutamiseks tõendina süüteo menetluses ja nõustamise kvaliteedi tagamiseks. Abivajava ja hädaohus lapse abistamise menetluses on teatud juhtudel oluline omada võimalust järele kuulata või lugeda pöördumise salvestust (nt lapse ütlused ja kirjeldused olukorra kohta, pöörduja emotsioonid ja olukorra kirjeldus, taustahelid jm). See võib olla vajalik ka

⁵⁰ Õiguskantsleri ja Andmekaitse Inspektsiooni juhend „[Abivajavast lapsest teatamine ja andmekaitse](#)“, lk 22.

⁵¹ Andmekaitse Inspektsiooni juhend „[Isikuandmed sotsiaalhoolekande- ja tervishoiusektoris](#)“, lk 16.

pöördumise andmete õigesti talletamiseks andmeregistris ja edastamiseks partneritele. Samuti võimaldab pöördumiste salvestamine hinnata ja parandada teenuse kvaliteeti, et tagada parim abi lastele ja peredele. Paragrahvi 34⁵ lõige 2 annab SKA-le õiguse kõne salvestise väljastamiseks Politsei- ja Piirivalveametile, prokuratuurile või kohtule nende nõudmise korral. Paragrahvi 34⁵ lõikes 3 on sätestatud salvestiste säilitamise tähtaeg. Salvestisi säilitatakse kuus kuud ja seni hoitakse neid Tervise ja Heaolu Infosüsteemide Keskuse (edaspidi TEHIK) haldusala serverites, kõnekeskuse programmis isikustamata kujul. Peale säilitamistähtaja möödumist kustuvad salvestused automaatselt ja jäädavalt ning neid ei ole võimalik taastada. Salvestiste säilitamise tähtaeg tuleneb salvestamise eesmärkidest, milleks on mh salvestiste kasutamine tõendina süüteo menetlustes ja nõustamise kvaliteedi tagamine. Kuus kuud on optimaalne ja praktikas vajalikuks osutunud periood, mille jooksul õiguskaitseasutused võivad salvestisi küsida seoses süüteo uurimisega või on vajadus salvestist kontrollida mõne isiku esitatud kaebuse lahendamiseks. Kuivõrd salvestisi kasutatakse ja väljastatakse piiratud juhtudel ning salvestistele on ligipääs vaid isikliku kasutajanime ja parooliga ning tööülesannete täitmisega seoses, millest jääb kõnekeskuses logi, on isikuandmed säilitamise ajal piisavalt kaitstud.

Eelnõu § 1 punktiga 16 muudetakse LasteKS § 38 lõiget 6 eesmärgiga tagada õigusselgus SKA haldusjärelevalve ulatuse kohta KOV-i lastekaitseülesannete täitmise üle. Kehtiva sätte kohaselt teeb SKA haldusjärelevalvet LasteKS §-s 17 KOV-i kohta sätestatud nõuete ja teatud lastekaitsetöötajale kehtestatud nõuete täitmise üle. Kuivõrd tegelikult sisaldavad ka muud LasteKS-i paragrahvid lisaks §-le 17 nõudeid KOV-i lastekaitsetööle, sealhulgas lastekaitsetöötaja (KOV-i ametniku) tegevusele, ja nende üle tehakse ka järelevalvet, on õigem ka kõnealuses sättes viidata laiemalt kõigi seaduse nõuete täitmisele. Samuti ei peaks lastekaitsetöötaja kui KOV-i ametnik olema eraldi haldusjärelevalve subjekt, vaid tema töö korraldamise ja nõuetekohase täitmise eest vastutab KOV.

Eelnõu § 1 punktiga 17 täiendatakse LasteKS-i §-ga 40¹, mis täpsustab LasteKS-i alusel haldusjärelevalve tegemiseks lubatavaid meetmeid. Eesmärk on täiendada Vabariigi Valitsuse seaduse (VVS) §-s 75² sätestatud meetmete loetelu, mida rakendatakse KOV-i ja eelkõige tema hallatavate lasteasutuste tegevuse kontrollimisel. VVS § 75² lõike 1 punkt 7 lubab eriseaduses sätestada täiendavaid haldusjärelevalve meetmeid. Muudatusega ühtlustatakse LasteKS-i nõuete täitmise üle tehtava haldus- ja riikliku järelevalve meetmed ning tagatakse õigusselgus järelevalvemeetmeid puudutavas.

Lisatavas paragrahvis nimetatakse kolm haldusjärelevalve meetet, mida SKA-l on õigus rakendada lisaks VVS-is sätestatud üldistele haldusjärelevalve meetmetele (VVS § 75¹ lg 4 ja § 75²):

- 1) külastada lasteasutust, vajaduse korral ka ette teatamata, et kontrollida käesolevas seaduses ja selle alusel lasteasutuse tegevusele kehtestatud nõuete täitmist;
- 2) küsitleda lasteasutuses teenuse saamise eesmärgil viibivaid lapsi ja nende seaduslikke esindajaid;
- 3) teavitada avalikkust ja vanemaid lasteasutuses tuvastatud rikkumistest.

Punktis 1 toodud lasteasutuse külastamise õigus ei ole sisuliselt uus meede, vaid kattub suuresti VVS § 75² lõike 1 punktiga 5, mis lubab haldusjärelevalve teostajal siseneda järelevalvatava territooriumile, piiratud või tähistatud kinnisasjale, ehitisse ja ruumi, sealhulgas avada uksi ja väravaid ning kõrvaldada muid takistusi. Üks põhjus asutuse külastamise õiguse eraldi välja toomiseks LasteKS-is on see, et selgesõnaliselt lubada sellise meetme rakendamist ka ette teatamata. VVS § 75² lõike 2 kohaselt tuleb järelevalvatavat järelevalve läbiviimisest võimaluse korral ette teavitada ning praktikas ei ole päris selge, millisel juhul on lubatud külastada asutust ette teatamata. Kuigi ka VVS seletuskiri kinnitab, et järelevalvest teavitamine ei ole alati nõutav ja sõltub

järelevalve eesmärgist, tulemusest jms asjaoludest⁵², on SKA järelevalvepraktikas ette tulnud vaidlusi kuni selleni, et SKA järelevalveametnikel ei ole lubatud asutusse siseneda. Lasteasutuste, eriti haavatavatele sihtrühmadele teenuseid osutava asutuste puhul on selline võimalus aga oluline, et kontrollida kaebuste põhjendatust ja saada objektiivne ülevaade asutuse töökorraldusest, igapäevasest toimimisest ning laste heaolu ja õiguste tagamisest.

Punktis 2 on järelevalvemeetmena toodud õigus küsitleda lasteasutuses teenuse saamise eesmärgil viibivaid lapsi ja nende seaduslikke esindajaid. Sarnast meedet VVS-is ei sisaldu. Samal ajal on isikute küsitlemine võimalik riiklikus järelevalves eraõigusliku isiku (teenuseosutaja) üle LasteKS § 38 lõike 2 ja § 38 lõike 3 alusel. Viidatud sätted lubavad SKA-l kohaldada mh KorS §-s 30 nimetatud erimeedet, s.o isikute küsitlemine ja dokumentide nõudmine, mida võib KorS § 23 lg 2 kohaselt rakendada ka isiku suhtes, keda ei ole alust pidada avaliku korra eest vastutavaks isikuks. Sellel alusel toimub praegu SKA tehtavate riiklike järelevalvete käigus ka teenusesaajatega vestlemine, et hinnata teenuse osutamisele kehtestatud nõuete täitmist. Samasugune järelevalvemeede peaks olema lubatud ka haldusjärelevalve raames, kui samasisulist teenust osutab lapsele KOV üksus või selle hallatav asutus. Puudub sisuline põhjus, miks peaks järelevalve läbiviimine ja lubatud meetmed erinema ainuüksi asutuse omandivormist tulenevalt. Eelnõu koostajate hinnangul ei ole võimalik teha lasteasutuses osutatava teenuse ning lapse õiguste ja heaolu tagamise üle sisukat järelevalvet ilma asutuses teenust saavate lastega vestlemata, eriti arvestades, et mõnes asutuses viibivad (elavad) lapsed ööpäevaringselt ja pikaajaliselt, nt asendushooldusteenu puhul. Sama oluline on võimalus vestelda ka nende laste vanemate või seaduslike esindajatega. Vahel ongi just lapsevanem pöördunud kaebusega järelevalveasutuse poole. Oluline on rõhutada, et ühtegi last ega vanemat ei kohustata vestlemiseks ega kohaldada nende suhtes sundi, see on vabatahtlik ja toimub üksnes nende nõusolekul. Praktikas on lapsed ja vanemad sageli väga huvitatud järelevalveametnikega vestlemisest. Laste küsitlemisel arvestatakse alati nende vanuse ja vajadustega, seejuures on SKA järelevalveametnikud koolitatud lastega vestlemiseks. Laste ja nende seaduslike esindajatega vestlemine on kooskõlas ka haldusmenetluse regulatsiooniga, mis samuti järelevalvemenetlustele kohaldub, sh võimaldab HMS § 39 kaasata haldusmenetlusesse tunnistaja tema nõusolekul.

Punktis 3 on järelevalvemeetmena toodud avalikkuse ja vanemate teavitamine lasteasutuses tuvastatud rikkumistest. Selline vajadus võib tekkida, kui asutuse üle järelevalvet tehes tuvastatakse suuremaid või tõsisemaid rikkumisi, samuti selliseid, mis võivad puudutada paljusid asutuses viibivaid lapsi. Isiku või avalikkuse teavitamine ohust või korrarikkumisest on ka riikliku järelevalve üldmeede (KorS § 26). Samasugune meede on lubatud ka nt koolide üle tehtavas haldusjärelevalves põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 86 punkti 5 alusel.

Eelnõu §-ga 2 muudetakse karistusregistri seadust (KarRS).

Muudatus on seotud LasteKS §-s 20 sätestatud võimalusega, et SKA saab isiku taotlusel isiku suhtes kehtiva lastega töötamise piirangu ümber hinnata ja teatud tingimustel piirangu kehtetuks tunnistada (vt ka eelnõu § 1 p 10). SKA otsus ei muuda aga karistusregistris olevaid isiku karistusandmeid ja vajalik on tagada, et piirangu kehtetuks tunnistamisel ei kajastuks piirang isiku kohta karistusregistrisse päringu tegemisel. Selleks täiendatakse KarRS § 20 lõiget 2¹, mis reguleerib LasteKS-i kohase lastega töötamise piirangu puudumise kontrollimiseks tehtava registripäringu vastuse kuvamist. Lõike 2¹ muudetud sõnastuse kohaselt kuvatakse päringu vastusena, kas isiku kohta on või ei ole kehtivaid või arhiveeritud karistusandmeid, ning vastuses ei kajastata sellise isiku karistusandmeid, kelle kohta on SKA teinud LasteKS § 20 lõikes 6 nimetatud lapsega töötamise

⁵² [Korrakaitseaduse muutmise ja rakendamise seaduse eelnõu \(424 SE\)](#) seletuskiri, lk 32.

piirangu ümberhindamise otsuse. Selleks edastab SKA vastava otsuse ka karistusregistri volitatud töötlejale (Registrite ja Infosüsteemide Keskus), kes eemaldab isiku karistusandmed vastava päringu vastusest.

Eelnõu §-ga 3 muudetakse psühhiaatrilise abi seadust (PsAS).

Eelnõuga muudetakse PsAS § 5 lõiget 2, et tagada sätte kooskõla eelnõus sisalduvate terviseandmete töötlemist puudutavate Lasteks-i muudatustega, aga ka täpsustada psühhiaatrilise abi kohta edastatava teabe sisu üldiselt. Lõike 2 esimeses lauses on praegu sätestatud, et psühhiaatrilist ravi ja diagnoosi puudutav teave on isiku eraelu saladus ja selle edastamine väljapoole raviprotsessi on lubatud ainult isiku või tema esindaja nõusolekul või seaduses nimetatud juhul. Selles lauses asendatakse sõnad „psühhiaatrilist ravi ja diagnoosi“ sõnadega „psüühilist seisundit, ravi ja diagnoosi“. Muudatus on vajalik selleks, et psühhiaatriline ravi ja diagnoos kõige kitsamas tõlgenduses hõlmab üksnes infot selle fakti kohta, kas isik on ravi saanud ning seoses millise diagnoosiga.⁵³ See ei ole aga üldjuhul piisav, et täita lõikes 2 nimetatud teabe edastamise eesmärke. Edastatav teave peab hõlmama isiku psüühilise seisundi kohta kogu teavet, mis on kogutud tervishoiuteenuse osutamisel. Psüühilise seisundi kirjeldus annab teavet, mis on eelkõige vajalik mõistmaks, kuidas inimene oma haigusega toime tuleb ning millist täiendavat abi võib inimene toimetulekuks vajada. Pelgalt diagnoos ja ravi saamise fakt seda infot ei anna, sest haigus väljendub igal inimesel individuaalselt. Muudatus on vajalik, et võimaldada vajaliku teabe edastamist isiku seisundi ja ravi kohta mitte ainult lastekaitsejuhtumi menetluses, vaid ka täiskasvanud isikute kohta PsAS § 5 lõikes 2 juba nimetatud eesmärkidel.

Teise muudatusena lisatakse § 5 lõikesse 2 kolmas lause, milles sätestatakse, et teavet lapse, lapsevanema ja last kasvatava isiku kohta on lubatud edastada ka KOV-ile ja SKA-le Lasteks § 34² lõigetes 3 ja 4 sätestatud ulatuses lapse abivajaduse hindamiseks ja sobiva abi osutamiseks. Täpsemalt viitab lisatav lause § 34² lõike 3 punktidele 4 ja 5 ning lõike 4 punktidele 5 ja 6, milles sätestatakse lastekaitsejuhtumi menetluses asjakohased lapse ja lapsevanema ning last kasvatava isiku terviseandmed – lapse puhul terviseandmed, mis annavad teavet lapse võimaliku abivajaduse kohta, eelkõige lapse arengu, tervise seisundi ja -käitumise, traumade ja vigastuste, lapsele määratud ravi ja selle järgimise ning ambulatoorsetel vastuvõttudel käimise andmed, samuti andmed lapsele osutatavate tervishoiuteenuste kohta; lapsevanema ja last kasvatava isiku puhul terviseandmed, mis annavad teavet lapse heaolu ohustamise ja isiku vanemliku suutlikkuse kohta, eelkõige isiku tervise seisundi ja -käitumise, raseduse, traumade ja vigastuste, isikule määratud ravi ja selle järgimise andmed, samuti andmed isikule osutatavate isiku toimetulekut või vanemlikku suutlikkust toetavate tervishoiuteenuste kohta. KOV-i ja SKA õiguse saada tervishoiuteenuse osutajalt selliseid andmeid sätestab ühtlasi Lasteks-i lisatav § 34⁴ (eelnõu § 1 p 15).

Muudatus on tingitud sellest, et lastekaitsetöötajal võib olla vajalik lapse abivajaduse õigeks hindamiseks ja lapse abistamiseks saada ja arvesse võtta ka lapse enda ja tema eest hoolt kandva isiku psüühilist seisundit, diagnoosi ja ravi puudutavaid terviseandmeid, mille kohta on PsAS-i kõnealuses sättes eriregulatsioon. Seejuures jääb PsAS-i lisatav täiendus Lasteks-i regulatsioonist kitsamaks, andes õiguse edastada psüühilise seisundi, ravi ja diagnoosi teavet lastekaitsetöötajale (sh ilma isiku nõusolekuta) üksnes lapse ning lapsevanema ja last kasvatava isiku kohta, aga mitte teiste pereliikmete kohta (kelle muid terviseandmeid, küll piiratud ulatuses, Lasteks § 34² töödelda võimaldab). Eelkõige on lapse abivajaduse hindamisel ja abimeetmete leidmisel vajalik teada ja arvesse võtta lapse enda vaimse tervise seisundit ja võimalikke psüühikahäireid. Lapse seisund võib põhjustada tema abivajaduse või isegi seada lapse hädaohtu, näiteks kõrgeenenud suitsiidiohu korral.

⁵³ Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 01.04.2022 otsus asjas nr [1-20-5071](#), p 28.

Mõnedel juhtudel on lastekaitse eesmärgil olulised andmed ka lapsevanema seisundi kohta, sest lapsevanem kui lapse eest peamiselt hoolitsev isik kujundab suurel määral lapse kasvukeskkonna ja arenguvõimalused ning vastutab lapse heaolu eest. Lapsevanema ja last kasvatava isiku kohta on andmed psüühilise seisundi ja ravi kohta üldjuhul olulised ulatuses, milles need võivad mõjutada lapse heaolu või isiku vanemlikku suutlikkust (vt ka selgitused eelnõuga lisatava LasteKS § 34² lg 4 p 5 juures). Uuringutes on kirjeldatud, et psüühikahäire sümptomid, eriti selle ägedas faasis, võivad takistada emasid laste eest hoolitsemisel, samuti võivad laste eest hoolitsemist mõjutada ravimite kõrvaltoimed nagu väsimus ja nõrkus, pärsitud tegevusvõime ning halb keskendumine.⁵⁴ Seetõttu võib psüühikahäirega lapsevanem vajada lapsevanema rollis ja oma terviseolukorraga toimetulemisel lastekaitseüsteemi toetust ning abi. Pere võib vajada toetavaid teenuseid nagu tugiisikuteenus või lapse ajutine asendushooldus, ajaks mil vanem peab viibima haiglas.⁵⁵ Teisest küljest võib lapsevanemale näidustatud ravi mittejärgmine ohustada lapse heaolu ja turvalisust, millest on samuti vajalik lastekaitsetöötajat teavitada. Lastekaitsetöötaja saab vanemat toetada ka sellega, et aitab (koostöös tervishoiutöötajaga) lapsevanema olukorda lapsele selgitada ja kaasata last eakohasel viisil vanema abistamisse. Nagu kõigi terviseandmete puhul, mis on eriliiki ehk eriti tundlikud isikuandmed, peavad spetsialistid ka isiku psüühilist seisundit puudutavate andmete küsimisel ja edastamisel alati professionaalselt hindama andmete töötlemise vajadust ja ulatust, samuti järgima info edastamisel ja kasutamisel vajalikku hoolt ja konfidentsiaalsusnõudeid.

Eelnõu §-ga 4 muudetakse puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadust (PISTS).

Eelnõuga täiendatakse PISTS-i §-ga 2⁶, milles sätestatakse puude raskusastme tuvastamise menetluse algatamise erisus terviseseisundist tingitud püsiva toevajadusega lapse puhul, kelle seisundi kohta on kantud andmed TIS-i ja kelle kohta on KOV edastanud SKA-le andmed puude raskusastme tuvastamiseks.

Lõikes 1 sätestatakse automaatne puude raskusastme tuvastamise menetluse algatamine SKA poolt, ilma et isik peaks selleks taotlust esitama, kui KOV on edastanud SKA-le lapse kohta vajalikud andmed.

Lõikes 2 sätestatakse volitusnorm valdkonna eest vastutavale ministrile terviseseisundist tingitud püsivat toevajadust põhjustavate seisundite loetelu kehtestamiseks.

Eelnõu §-ga 5 muudetakse sotsiaalhoolekande seadust (SHS).

Eelnõu § 5 punktiga 1 täiendatakse SHS § 45⁶ lõikega 6, milles sätestatakse hooldusperedele nõue valida endale sobiv perepõhise asendushoolduse tugiteenuste osutaja, et lapse perekonda paigutamisel oleks tagatud kohanemistoe teenuse pakkumine. Senine praktika on näidanud, et iga uue lapse perekonda lisandumisel võib peres juba toimiv dünaamika muutuda ning kohe võivad tekkida küsimused, mis vajavad suuremat tuge või spetsiifilisemat asendushoolduse kogemust. Selleks, et pakkuda tuge peredele ja ka KOV-idele, osutatakse edaspidi kõigile hooldusperedele iga uue lapse perekonda saabumisel kohanemistoe teenust. Teenuse mahu sätestamisel lähtutakse SHS § 130⁸ lõikes 2 sätestatud piirangust ja pere vajadustest.

Eelnõu § 5 punktiga 2 täiendatakse SHS § 45⁹ lõiget 4 punktidega 7 ja 8. **Punktis 7** täpsustatakse KOV-i kohustust asendushooldusteenuse korraldamisel hooldusperede leidmisel. Tegemist ei ole uue ülesandega, sest juba praegu on asendushooldusteenuse korraldamine KOV-i ülesanne. Teenust korraldades annab KOV ka panuse teenusekohtade loomisse, näiteks luues ise

⁵⁴ [Psüühikahäirega lapsevanemad ootavad usaldust ja toetust. Sotsiaaltöö \(01/2020\).](#)

⁵⁵ Samas.

asendushooldusteenust osutavaid pere- ja asenduskodusid. Samal viisil panustab KOV ka hooldusperede leidmisse. Praktiliselt KOV-id koostöös SKA-ga ja perepõhise asendushoolduse tugiteenuste osutajatega seda rolli juba täidavad. Seega täpsustakse sättega KOV-i ülesandeid ning osaliselt viiakse regulatsioon toimiva praktikaga kooskõlla. Senise praktika kohaselt on KOV-id seda rolli täitnud, jagades oma infokanalites hooldusperede leidmise üleskutseid, korraldades koostöös SKA ja perepõhise asendushoolduse tugiteenuste osutajatega oma KOV-is kohtumisi potentsiaalsete peredega ja luues täiendavaid toetusmeetmeid hooldusperedele. Kuna hooldusperede leidmise roll on lisaks KOV-idele ka SKA-l ning uute perede ligitõmbamise roll on ka perepõhise asendushoolduse tugiteenuste osutajatel, on KOV-idel võimalik seda rolli ka edaspidi täita koostöös nimetatud organisatsioonidega. KOV-ide roll hooldusperede leidmisel on oluline ka seetõttu, et peale süsteemi sisenemist ja ettevalmistuse saamist jääb peamiseks kontaktiks hooldusperele KOV, kelle eestkostel oleva lapse puhul on sõlmitud asendushooldusteenuse osutamise leping. Millise kogemuse saab hoolduspere ja kui hästi ta selles protsessis on toetatud, sõltub väga suurel määral ka KOV-ide tegevusest. Võib eeldada, et hästi toetatud hoolduspered kaaluvad suurema tõenäosusega hoolduspere rolli ka edaspidi ning jagavad oma positiivset kogemust ka teiste peredega, kellel võib olla soovi hooldusperena laste heaolu panustada. **Punktiga 8** pannakse KOV-ile kohustus informeerida hooldus- ja eestkosteperesid perepõhise asendushoolduse tugiteenuste olemasolust enne teenuselepingu sõlmimist või eestkoste määramise protsessis. Sätte eesmärk on tagada, et info tugiteenustest jõuaks õigel ajal peredeni ning pered oleksid oma teekonnal seeläbi paremini toetatud. Lapsendajaperede puhul jagab infot tugiteenustest peredele SKA, kes lapsendamise korraldamisega tegeleb. Ka hooldusperedele jagab täiendavat infot SKA hooldusperede ettevalmistamise ja hindamise protsessis, kuid oluline on, et pered saaksid info ka sel hetkel, kui toimub lapse perekonnaga liitumine ning seda infot saab hooldusperedele kõige operatiivsemalt jagada lapse eestkostjaks olev KOV lapse perega sobitamise ja paigutamise protsessis. Lisaks on väga oluline, et info tugiteenustest jõuaks ka eestkosteperedeni. Kogemused on näidanud, et eestkostepered kogevad sarnaseid raskusi kui teised kasupered, kuid tulenevalt eestkoste korralduse eripäradest võivad nad jääda oma muredega üksi. Kuna KOV-id on alati kaasatud eestkoste määramise protsessi ning suhtlevad arvamuse andmise või taotluse esitamise kaudu eestkostet taotleva perega, on loomulik, et KOV jagab perele infot ka toetavate teenuste kohta. Paljudel juhtudel see juba praktikas sellisel moel toimub. Samuti ei ole tegemist uue ülesandega KOV-ide jaoks, sest lastega perede abistamine ja selleks vajaliku info jagamine on juba praegu KOV-ide ülesanne.

Eelnõu § 5 punktiga 3 tunnistatakse kehtetuks SHS § 130² lõike 3 punkt 7. Kehtiva sätte kohaselt teeb KOV kinnisesse lasteasutusse paigutamise menetluse käigus kohtule avalduse, mis peab sisaldama ettepanekut lapsele sobivaima kinnise lasteasutuse teenuse osutaja kohta. Praegu omab infot vabade kohtade olemasolust SKA, kes on kinnise lasteasutuse teenuse korraldaja. KOV-idel puudub tihtipeale ülevaade erinevate asutuste sisust, sealhulgas vabade kohtade olemasolust. SKA saab KOV-i taotluse alusel koostöös teenuseosutajatega paremini välja selgitada sobivaima asutuse ja rühmapaigutuse vastavalt lapse profiilile, diagnoosile ja abivajadusele.

Eelnõu § 5 punktiga 4 täiendatakse SHS 3. peatükki (riigi korraldatav abi) ⁷². jaoga, milles on §-d 130⁶–130¹¹.

Paragrahvis 130⁶ sätestatakse perepõhise asendushoolduse tugiteenuste eesmärk, loetelu ja korraldus. **Lõige 1** koondab ühise nimetaja alla varem testitud, kuid õiguslikult reguleerimata nõustamisteenused ning sätestab sihtrühmad, kellele vastavaid teenuseid osutatakse. Teenuseid osutatakse perekondadele, kes on hooldus-, eestkoste- või lapsendajaperena võtnud enda perekonda kasvama teistest vanematest sündinud lapse. Teenust saama õigustatud isikuteks on selliste perekondade täisealised liikmed. Sama paragrahvi **lõige 2** sätestab pakutavate tugiteenuste eesmärgi, milleks on lapse perekonda tuleku ja kohanemise ning perede psühhosotsiaalse heaolu ja

toimetuleku toetamine. Teenused on vajalikud, et toetada asendushooldust vajavate laste suunamist asutuse asemel perepõhisele asendushooldusele, toetada laste ja kasuvanemate omavahelisi suhteid ning hooldus-, eestkost- ja lapsendajaperede toimetulekut kooskasvamise protsessi jooksul. **Lõikes 3** antakse sotsiaalkaitseministrile volitus kehtestada määrusega perepõhise asendushoolduse tugiteenuste loetelu ja täpsemad nõuded. Kuigi perepõhise asendushoolduse tugiteenuseid on osutatud projektipõhiselt juba aastaid, on oluline, et teenuseid ja neile kehtestatud nõudeid oleks võimalik vajaduse korral paindlikult muuta, et vastata paremini perede vajadustele ning täita ka muutuvates oludes teenuse eesmärki. Seetõttu sätestatakse teenused ja täpsemad nõuded määruses.

Määruse kavand on lisatud käesolevale seletuskirjale (lisa 1), täpsed nõuded töötatakse välja 2024. aasta jooksul koostöös praegu perepõhise asendushoolduse tugiteenuseid osutavate organisatsioonide, SKA ja KOV-idega. Täiendavaid täpsustusi teenuse osutamisel tehakse ka tugiteenuste osutaja ja SKA vahel sõlmitavas lepingus. Teenused, mida seaduse rakendamise järel pakkuma hakatakse, jagunevad individuaalseteks ja grupiteenusteks. Individuaalsetest teenustest jätkatakse psühholoogilise nõustamise, mentorluse, kohanemistoe ja peretoe teenuse osutamist. Lisaks pakutakse peredele tugigruppe. **Lõige 4** annab SKA-le õiguse ja kohustuse perepõhise asendushoolduse tugiteenuste korraldamiseks.

Paragrahvis 130⁷ nähakse ette nõuded perepõhise asendushoolduse tugiteenuseid vahetult osutavale isikutele. **Lõikes 1** sätestatakse üldised nõuded perepõhise asendushoolduse tugiteenuseid vahetult osutavale isikutele. Üheks selliseks nõudeks on sobivate isikuomaduste olemasolu. Kuigi mitme teenuse osutamiseks on oluline omada erialaseid teadmisi ja oskusi, on lisaks oluline see, et nõustamisteenuseid osutaval isikul oleksid olemas ka erialale sobivad iseloomuomadused. Olulised isikuomadused laste ja peredega töötamisel on kindlasti avatus ja lahendustele orienteeritus, väga hea kuulamis- ja suhtlemisoskus, empaatilisus, sallivus ja ausus. Teiseks üldiseks nõudeks on vastavus LasteKS §-s 20 sätestatud nõuetele. See on vajalik, kuna perepõhise asendushoolduse tugiteenuste osutajad puutuvad oma töös kokku ka lastega, sealhulgas külastavad teatud teenuste osutajad peresid nende kodus ning võivad teatud juhtudel suhelda lastega ilma täiskasvanu juuresolekuta. Kolmandaks nõudeks on erialase ettevalmistuse olemasolu nõustamisteenuste osutamiseks. Seda nõuet täpsustab sama paragrahvi **lõige 2**, mille kohaselt antakse sotsiaalkaitseministrile volitus kehtestada määrusega täpsemad nõuded perepõhise asendushoolduse tugiteenuseid vahetult osutavate isikute erialasele ettevalmistusele. Vaatamata sellele, et kõik pakutavad tugiteenused liigituvad üldises plaanis nõustamisteenusteks, eeldavad mõned neist spetsiifilisemat ettevalmistust ja varasemat töökogemust.

Vastavalt Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi (EL) 2018/958 (milles käsitletakse uute kutsealasid reguleerivate õigusnormide vastuvõtmisele eelnevat proportsionaalsuse kontrolli) rakendamise haldusjuhisele on proportsionaalsustesti punkte hinnates tuvastatud, et perepõhise asendushoolduse tugiteenuste osutajatele kvalifikatsiooninõuete kehtestamine ei ole liigselt nende õiguseid piirav, kuna kehtestatavad nõuded panustavad otseselt abivajavate inimeste ja nende pereliikmete toimetuleku tagamise. Proportsionaalsuse hindamisel tuleb muu hulgas hinnata avalikku huvi. Iga inimese parimaid huve, toimetulekut, tervist, (sh vaimset tervist) ja heaolu silmas pidades peab tuge pakkuma inimene, kes on professionaalne ja kellel on asja- ja ajakohased teadmised ja töövõtted. Proportsionaalsust hinnates on loodav õigusnorm sobiv, kuivõrd ka teiste sotsiaalala töötajate (nt tegevusjuhendajad, hooldustöötajad, perevanemad) puhul on seatud nõuded töötajate kvalifikatsioonile. Ettevalmistusnõuete kehtestamine on ka vajalik meede, kuna perepõhise asendushoolduse tugiteenuseid vahetult osutavate isikute tegevus eeldab erialaseid teadmisi, klienditöö meetodikate tundmist ning suurt professionaalsust. Tugiteenuste osutajad peavad orienteeruma asendushoolduse valdkonnas ning teadma selle spetsiifikat. Neil peavad olema teadmised laste arengupsühholoogiast, traumakogemusega laste käitumise eripäradest ning

vanemlusest. Töö spetsiifika eeldab häid suhtlemisoskusi ja analüüsivõimet. Sotsiaalvaldkond on pidevas arengus ning teadmised valdkonnast ja selle arengusuundadest peavad olema põhjalikud ja kaasaegsed ning võimaldama teenuse osutajatel oma igapäevast tööd teha kompetentselt ja targalt. Ettevalmistusnõuded tagavad, et teenust osutaval isikul on selleks tööks vajalikud teadmised ja oskused olemas.

Tugiteenuste osutajatele üldiste kvalifikatsiooninõuete kehtestamisel ei ole tegemist ülereguleerimisega ning tegemist on mõõduka abinõuga. Sotsiaalkaitseministri poolt kehtestatava määrusega, mis täpsustab perepõhise asendushoolduse tugiteenuseid otseselt osutavate isikute ettevalmistusnõudeid, kavandatakse nõuda küll enamuse tugiteenuste osutamiseks erialase või muu kõrghariduse olemasolu ja valdkondlikku kogemust, kuid ei nõuta kutseeksami läbimist või kohustust kuuluda erialaorganisatsiooni. Seega leiame, et tegemist ei ole ebamõistlikult kõrgete nõuetega, arvestades et perepõhise asendushoolduse tugiteenuste osutamise saab usaldada vaid koolitatud ning sellise töö tegemiseks sobiva ettevalmistusega inimesele.

PS §-s 29 on sätestatud, et isikul on õigus vabalt valida tegevusala, elukutset ja töökohta. Seadus võib sätestada selle õiguse kasutamise tingimused ja korra. Praegusel juhul on kavas kujundada seadusesäte ümber selliselt, et SHS §-s 130⁷ on sätestatud põhiõigusi puudutav piirang, mille kohaselt võib perepõhise asendushoolduse tugiteenuseid vahetult osutada isik, kellel on perepõhise asendushoolduse tugiteenuste osutamiseks vajalikud isikuomadused, kes vastab lastekaitseseaduse §-s 20 sätestatud nõuetele ning kellel on vajalik erialane ettevalmistus nõustamisteenuste osutamiseks. Sellega on seadusandja otsustanud ja reguleerinud põhiõiguste seisukohalt olulise küsimuse ning see vastab PS §-s 3 sätestatud olulisuse põhimõttele. Seadusandja võib anda ministrile volituse kehtestada määrus, milles sätestatakse väheintensiivsed põhiõiguste piirangud, kui seaduse raamist selgub, milliseid seaduses sätestatud põhiõiguste piiranguid võib määrusandja täpsustada. Praegusel juhul on kavas anda ministrile volitus täpsustada, millised on need täpsemad erialase ettevalmistuse nõuded, mis laienevad perepõhise asendushoolduse tugiteenuseid osutavatele isikutele.

Lõige 3 sätestab, et välisriigis omandatud kvalifikatsiooni vastavuse SHS-is ja selle alusel kehtestatud nõuetele otsustab SKA välisriigi kutsekvalifikatsiooni tunnustamise seaduse alusel, arvestades SHS-is sätestatud erisusi. Sätte eesmärk on võimaldada välisriigis omandatud kvalifikatsiooni tunnustamise kaudu tagada juurdepääs reguleeritud ametikohal või kutsealal töötamisele või füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemisele Eestis nõutava kvalifikatsiooniga võrdsetel tingimustel.

Paragrahvis 130⁸ sätestatakse perepõhise asendushoolduse tugiteenuste rahastamine. **Lõike 1** kohaselt rahastatakse perepõhise asendushoolduse tugiteenuseid riigieelarvest SKA kaudu ning **lõikega 2** antakse sotsiaalkaitseministrile volitus kehtestada määrusega tugiteenuste maht ja maksumus, sest mõlemad ühikud võivad ajas muutuda. Tugiteenuste maht ja maksumus on mõistlik sätestada määruse tasandil, et võimaldada vajaduse korral suuremat paindlikkust nende muutmisel. Määruste esialgsed kavandid on esitatud käesoleva seletuskirja lisas.

Paragrahvis 130⁹ sätestatakse perepõhise asendushoolduse tugiteenuste eest tasu maksmise kohustuse ülevõtmine SKA poolt. **Lõikes 1** sätestatakse SKA poolt tugiteenuste eest tasu maksmise kohustuse ülevõtmise tingimused. SKA võtab tugiteenuste eest tasu maksmise kohustuse hooldus-, eestkoste- või lapsendajaperelt üle kahel tingimusel. Üheks tingimuseks on lõike 1 punktis 1 sätestatud nõue, et tugiteenuste osutaja ja hooldus-, eestkoste- või lapsendajapere on kokku leppinud § 130⁶ lõike 3 alusel kehtestatud määruses sätestatud teenuste osutamises. Täpsemad nõuded, mil viisil selline kokkulepe loetakse sõlmituks, sätestatakse SKA ja perepõhise asendushoolduse

tugiteenuste osutaja vahel sõlmitavas lepingus. Teiseks tasu maksmise kohustuse ülevõtmise eelduseks on sama lõike punktis 2 sätestatud nõue, mille kohaselt peab perepõhise asendushoolduse tugiteenuste osutajal ja SKA-l olema omavahel sõlmitud §-s 130¹⁰ nimetatud tasu maksmise kohustuse ülevõtmise leping. SKA sõlmib nimetatud lepingu perepõhise asendushoolduse tugiteenuste osutajaga, kes vastab SHS-is perepõhise asendushoolduse tugiteenuste osutajale sätestatud nõuetele. Tasu ülevõtmise kohustuse lisatingimus on sätestatud **lõikes 2** ning see puudutab vaid SHS § 130⁶ lõike 3 alusel kehtestatud määruses sätestatud peretoe teenust. Kuna tegemist on vajaduspõhiselt osutatava intensiivse toega olukorras, kus perel on tekkinud raskused, on teenuse saamiseks vajalik selle KOV-i, kes on lapse eestkostja või mille territooriumil elab eestkostja- või lapsendajapere, hinnang peretoe teenuse vajaduse kohta. Seega võtab SKA SHS § 130⁶ lõike 3 alusel kehtestatud määruses sätestatud peretoe teenuse rahastamise üle siis, kui teenusevajadus on välja toodud lapse juhtumiplaanis. **Lõikes 3** sätestatakse tasu maksmise ülevõtmise kohustusega seotud esmategevus, milleks on teenuseid sooviva isiku pöördumine perepõhise asendushoolduse tugiteenuste osutaja poole. Eelnõu kohaselt annab kohalik omavalitsus edaspidi hooldus- ja eestkosteperele enne lapse perre asendushooldusele paigutamist või eestkostja määramisel infot perepõhise asendushoolduse tugiteenuste kohta. Lapsendajaperedele annab samalaadset infot Sotsiaalkindlustusamet. Saadud info põhjal valib hooldus-, lapsendaja- või eestkostepere sobiva teenuseosutaja ja see loetakse tasu maksmise kohustuse ülevõtmise taotlemiseks. Teenuseid sooviva isiku pöördumine otse teenuseosutaja poole teeb protsessi lihtsamaks, paindlikumaks ning vähendab kõigi osapoolte halduskoormust.

Lõikega 4 antakse sotsiaalkaitseministrile volitus kehtestada määrusega perepõhise asendushoolduse tugiteenuste eest tasu maksmise kohustuse ülevõtmise täpsemad tingimused ja kord, et reguleerida täpsemalt nii tasu maksmise kohustuse ülevõtmise taotlemist kui ka tasu maksmise protsessi.

Paragrahvis 130¹⁰ sätestatakse tasu maksmise kohustuse ülevõtmise lepingut puudutav. **Lõige 1** annab SKA-le volituse sõlmida tasu maksmise kohustuse ülevõtmise leping ning leppida teenuseosutajaga kokku täpsemad lepingutingimused, mis on vajalikud perepõhise asendushoolduse tugiteenuste eest tasu maksmise kohustuse ülevõtmiseks. Tasu maksmise kohustuse ülevõtmise puhul rahastatakse kõiki teenuseid õigustatud isiku põhiselt (käesoleval juhul on õigustatud isikuks hooldusperekonna, lapse eestkostja perekonna ja lapse lapsendaja perekonna täiskasvanud liikmed). See tähendab, et teenuste eest tasutakse tarbitud teenuste alusel vastavalt etteantud maksumusele ja mahtudele. Kui teenuse osutamisega kaasneb ka täiendavaid kulusi (nt administratiivkulud vm), arvestatakse need isikupõhiselt osutatava teenuse hinna sisse. **Lõige 2** lubab SKA-l sõlmida tasu maksmise kohustuse ülevõtmise leping vaid nende teenuseosutajatega, kes enne lepingu sõlmimist tõendavad, et suudavad pakkuda kõiki § 130⁶ lõike 3 alusel kehtestatud määruses loetletud tugiteenuseid ning tugiteenuseid hakkavad vahetult osutama isikud, kes vastavad §-s 130⁷ sätestatud nõuetele. Nõue, mille kohaselt tuleb tugiteenuse osutajal tagada kõigi § 130⁶ lõike 3 alusel kehtestatud määruses sätestatud tugiteenuste osutamine, tuleneb vajadusest pakkuda peredele asendushooldusspetsiifilist tuge kogu kasuperena tegutsemise teekonna jooksul, pakkudes stabiilset tuge nii ettevalmistuse, kohanemise kui ka intensiivsema toe vajaduse etapis, aga ka püsivat toetusvõrgustikku ja uusi teadmisi grupiteenuste näol. Kuna erinevas etapis võib pere vajadustest tulenevalt olla vajalik teenuseid omavahel kombineerida, on võimalik saavutada parem terviklik pilt teenuse pakkumisest ja selgem vastutus teenuse pakkumisel juhul, kui tugiteenuste osutajal endal on olemas kõik vajalikud perepõhise asendushoolduse tugiteenuste osutamise võimalused. Samuti aitab teenuste kompleksne pakkumine kaasa teenuste ja nende kvaliteedi arengule, sest mitmekülgsem vaade erinevatele vajadustele ja võimalustele loob paremad eeldused nii teenuste kui teenuseosutajate teadmiste ja oskuste arenguks. Kuigi teenuseosutajatel on kohustus pakkuda kõiki perepõhise asendushoolduse tugiteenuseid, säilib peredel vabadus tugiteenuse osutajate vahel

liikuda, kui nad seda soovivad. Siiski võib eeldada, et hea koostöösuhte puhul soovivad pered jätkata teenuste kasutamist juba tuttava teenuseosutaja juures. Nõue, et tugiteenuste osutaja peab olema valmis osutama kõiki perepõhise asendushoolduse tugiteenuseid, on kooskõlas ka toimiva praktikaga, kus SKA-ga lepingu sõlminud teenuseosutajad tagavad kõigi teenuste pakkumise. **Lõike 3** kohaselt peab SKA enne lepingu sõlmimist kontrollima perepõhise asendushoolduse tugiteenuste osutaja maksuvõla puudumist ning lubab jätta lepingu sõlmimata, kui ilmneb, et teenuseosutajal on maksuvõlg. **Lõige 4** lubab SKA-l jätta lepingu sõlmimata perepõhise asendushoolduse tugiteenuste osutajaga, kes on rikkunud eelnevalt sõlmitud tasu maksmise kohustuse ülevõtmise lepingut nii, et rikkumise tulemusena on leping üles öeldud, hüvitatud kahju või nõutud leppetrahvi. Samas lõikes tuuakse välja, millistel tingimustel võib siiski lepingu sõlmida ka nende tugiteenuste osutajatega, kes on varem lepingut rikkunud. Leping võib sõlmida, kui tugiteenuste osutaja esitab SKA-le vajaliku tõendi selle kohta, et ta on võtnud meetmeid oma usaldusväärsuse taastamiseks ja varasemast rikkumisest on möödas rohkem kui kolm aastat, leppetrahvi ei kohaldata maksimummääras või kahju ei olnud suur. **Lõige 5** määrab SKA ja perepõhise asendushooldusteenuse tugiteenuste osutaja vahel sõlmitava tasu maksmise kohustuse ülevõtmise lepingu miinimum- ja maksimumperioodi. Kuna teenused peavad olema peredele püsivalt ja stabiilselt kättesaadavad ning varasemale praktikale tuginedes võib eeldada, et toe saamiseks soovivad pered pöörduda selle teenuseosutaja poole, kellega neil on varem juba tihedam side tekkinud, on oluline, et seadus võimaldaks sõlmida pikemaajalisi lepinguid teenuse osutamiseks. Samas võib teatud juhtudel olla vajalik ka lühema perioodiga lepingu sõlmimine, näiteks uue teenuse käivitamisel, uue teenuseosutaja lisandumisel vms. Seetõttu on vajalik säilitada sõlmitava lepingu perioodi puhul paindlikkus.

Paragrahvis 130¹¹ sätestatakse teenuseosutaja kohustused. **Punktiga 1** pannakse teenuseosutajale kohustus tagada perepõhise asendushoolduse tugiteenuste osutamine vastavalt 13. jaos sätestatud nõuetele. **Punktis 2** sätestatakse teenuseosutaja kohustus tagada perepõhise asendushoolduse tugiteenuseid vahetult osutavate isikute vastavus §-s 130⁷ sätestatud nõuetele kogu lepinguperioodi jooksul. Lisaks seaduses sätestatud nõuetele on teenuseosutajale teatud teenuste puhul abiks SKA välja töötatud kompetentsimudelid, mida nii isikute tööle võtmisel kui töö jooksul hindamisel saab kasutada. Näiteks on selline kompetentsimudel varem loodud peretoetajatele ning see on kättesaadav [SKA kodulehel](#). **Punkti 3** kohaselt oodatakse teenuseosutajatelt, et nad aitaksid kaasa uute hooldusperede leidmisele. Meetmed tegevuse elluviimiseks lepatakse kokku koostöös SKA ja KOV-idega. Kuna tugiteenuste rahastus on isikupõhine, arvestatakse nii nagu ka teiste administratiivkulude puhul kulukomponent isikupõhiselt osutatavate teenuste hinna sisse. **Punktiga 4** kohustatakse teenuseosutajat tegema koostööd lapse ja pere elukohajärgse KOV-iga ning teiste asutuste ja isikutega, kui see on pere toetamiseks vajalik. Selle kohustuse täitmise täiendavad nõuded sätestatakse SKA ja perepõhise asendushoolduse tugiteenuste osutaja vahel sõlmitavas lepingus. Koostöö KOV-iga on oluline, kuna olukorras, kus perel on vaja täiendavat tuge või abi, peab KOV kui abivajavate laste ja nende perede esmane toetaja ja juhtumikorraldaja olema kaasatud.

Eelnõu § 5 punktiga 5 muudetakse SHS § 134 lõike 4 punkti 2. Sätte muutmise vajadus tuleneb asjaolust, et 1. jaanuaril 2024. a jõustub tööturumeetmete seadus (TöMS), mis asendab varasema tööturuteenuste ja -toetuste seaduse (TTTS). TöMS-i kohaldatakse vastavalt §-le 3 töötule, töötajale, muule isikule ja tööandjale ning erinevalt TTTS-ist ei ole TöMS-is enam mõistet „tööotsija“, kes vastavalt TTTS § 2 punktile 2 on isik, kes on Eesti Töötukassas tööotsijana arvele võetud ning otsib tööd ja pöördub vähemalt kord 90 päeva jooksul töövahendusteenuse saamiseks Eesti Töötukassa poole. Sellest tulenevalt ei ole võimalik rakendada SHS-is toimetulekutoetuse puhul aktiivsushooldusena tööotsijana registreerimist. Samuti on vastavalt TöMS-ile mõiste „töötuna registreerimine“ asendatud mõistega „töötuna arvele võtmine“. Mõiste sisu ei ole TTTS-i ja TöMS-i võrdluses muutunud.

Eelnõu § 5 punktiga 6 muudetakse SHS § 142¹ lõike 1 punkti 2. Sätte muutmine on seotud LasteKS-i lisatavate andmetöötlust täpsustavate normidega. Lapse juhtumi käsitlemisel töödeldakse STAR-is mitte ainult SHS-is, vaid ka LasteKS-is viidatud lapsega seotud ja tema heaolu mõjutavate isikute andmeid (lapsevanem ja last kasvatav isik, lapse pereliige).

Eelnõu § 5 punktiga 7 täiendatakse SHS § 144 lõikega 5³. Lõikes sätestatakse, milliseid andmeid ja mis tähtaja jooksul tuleb perepõhise asendushoolduse tugiteenuste osutajal kanda edaspidi STAR-i. Täiendus on oluline, kuna perepõhise asendushoolduse tugiteenuste pakkumine tuleb edaspidi kanda STAR-i, kus tekib ülevaade nii perele osutatud teenustest kui ka nende mahtudest. Täpsem loetelu sätestatakse STAR-i põhimääruses ja selle lisades.

Eelnõu § 5 punktiga 8 muudetakse SHS § 145¹ lõike 3³ sõnastust. Muudatus on seotud eelnõu § 1 punktis 12 esitatud LasteKS § 27² muutmisega (eelnõu § 1 p 11 kohaselt muudetud numeratsiooniga). Esiteks muudetakse eelnõuga paragrahvi numbrit ja seetõttu tuleb muuta ka SHSis sätestatud viidet paragrahvile. Teiseks, kuna LasteKS-isse lisatakse täiendav alus rahvastikuregistrisse kantud elukoha järgsel KOV-il abivajavate laste andmete saamiseks, siis sätestatakse nendele andmetele ka STAR-is säilitamise tähtaeg (lapse täisealiseks saamiseni).

Eelnõu § 5 punktiga 9 täiendatakse SHS-i §-ga 158¹. Muudatusega lisatakse uus paragrahv SKA rakendatavate haldusjärelevalve meetmete kohta. Sarnane norm lisatakse ka LasteKS-i (vt eelnõu § 1 p 16). Muudatuse eesmärk on selgemalt reguleerida haldusjärelevalve korda KOV-ide ja eelkõige KOV-i hallatavate hoolekandeesutuste tegevuse üle. VVS § 75² lõike 1 punkt 7 lubab eriseaduses sätestada täiendavaid haldusjärelevalve meetmeid. Muudatusega ühtlustatakse SHS-i nõuete täitmise üle tehtava haldus- ja riikliku järelevalve meetmed ning tagatakse õigusselgus järelevalvemeetmeid puudutavas.

Lisatavas paragrahvis nimetatakse kolm haldusjärelevalve meetet, mida SKA-l on õigus rakendada lisaks VVS-is sätestatud üldistele haldusjärelevalve meetmetele (VVS § 75¹ lg 4 ja § 75²):

- 1) külastada hoolekandeesutust, vajaduse korral ka ette teatamata, et kontrollida käesolevas seaduses ja selle alusel hoolekandeesutuse tegevusele kehtestatud nõuete täitmist;
- 2) küsitleda hoolekandeesutuses teenuse saamise eesmärgil viibivaid isikuid ja nende lähedasi;
- 3) teavitada avalikkust ja hoolekandeesutuses viibivate isikute lähedasi asutuses tuvastatud rikkumistest.

Punktis 1 toodud hoolekandeesutuse külastamise õigus ei ole sisuliselt uus meede, vaid kattub suuresti VVS § 75² lõike 1 punktiga 5, mis lubab haldusjärelevalve teostajal siseneda järelevalvatava territooriumile, piiratud või tähistatud kinnisasjale, ehitisse ja ruumi, sealhulgas avada uksi ja väravaid ning kõrvaldada muid takistusi. Üks põhjus asutuse külastamise õiguse eraldi välja toomiseks SHS-is on see, et selgesõnaliselt lubada sellise meetme rakendamist ka ette teatamata. VVS § 75² lõike 2 kohaselt tuleb järelevalvatavat järelevalve läbiviimisest võimaluse korral ette teavitada ning praktikas ei ole päris selge, millisel juhul on lubatud külastada asutust ette teatamata. Kuigi ka VVS seletuskiri kinnitab, et järelevalvest teavitamine ei ole alati nõutav ja sõltub järelevalve eesmärgist, tulemusest jms asjaoludest⁵⁶, on SKA järelevalvepraktikas ette tulnud vaidlusi kuni selleni, et SKA järelevalveametnikel ei ole lubatud asutusse siseneda. Et hoolekandeesutustes osutatakse teenuseid haavatavatele sihtrühmadele, on nende asutuste puhul selline võimalus oluline, et kontrollida kaebuste põhjendatust ja saada objektiivne ülevaade asutuse töökorraldusest, igapäevasest toimimisest ning teenuse kvaliteedist.

⁵⁶ [Korrakaitseaduse muutmise ja rakendamise seaduse eelnõu \(424 SE\)](#) seletuskiri, lk 32.

Punktis 2 on järelevalvemeetmena toodud õigus küsitleda hoolekandeesutuses teenuse saamise eesmärgil viibivaid isikuid ja nende lähedasi. Sarnast meetet VVS-is ei sisaldu. Samal ajal on isikute küsitlemine võimalik riiklikus järelevalves eraõigusliku isiku (teenuseosutaja) üle SHS § 157 lõike 1 ja § 158 alusel. Viidatud sätted lubavad SKA-l kohaldada mh KorS §-s 30 nimetatud erimeedet, s.o isikute küsitlemine ja dokumentide nõudmine, mida võib KorS § 23 lg 2 kohaselt rakendada ka isiku suhtes, keda ei ole alust pidada avaliku korra eest vastutavaks isikuks. Sellel alusel toimub praegu SKA tehtavate riiklike järelevalvete käigus ka teenusesaajatega vestlemine, et hinnata teenuse osutamisele kehtestatud nõuete täitmist. Samasugune järelevalvemeede peaks olema lubatud ka haldusjärelevalve raames, kui samasisulist teenust osutab isikule KOV üksus või selle hallatav asutus. Puudub sisuline põhjus, miks peaks järelevalve läbiviimine ja lubatud meetmed erinema ainult asutuse omandivormist tulenevalt. SHS-i § 157 lõige 3 kohustab SKA-d teostama haldusjärelevalvet muu hulgas sotsiaalteenuste kvaliteedi üle. Eelnõu koostajate hinnangul ei ole võimalik teha hoolekandeesutuses osutatava teenuse ning teenuse kvaliteedi üle sisukat järelevalvet ilma asutuses teenust saavate isikutega vestlemata, eriti arvestades, et kliendid viibivad (elavad) neis asutustes ka ööpäevaringselt ja pikaajaliselt, nt väljaspool kodu osutatava ööpäevaringse üldhooldusteenuse puhul. Sama oluline on võimalus vestelda ka klientide lähedastega, kes võivad olla teenuse osutamisega väga hästi kursis. Vahel ongi just asutuses viibiva isiku lähedased pöördunud kaebusega järelevalveasutuse poole. Oluline on rõhutada, et ühtegi teenusesaajat ega tema lähedast ei kohustata vestlemiseks ega kohaldada nende suhtes sundi, see on vabatahtlik ja toimub üksnes nende nõusolekul.

Punktis 3 on järelevalvemeetmena toodud avalikkuse ja teenusesaajate lähedaste teavitamine asutuses tuvastatud rikkumistest. Selline vajadus võib tekkida, kui asutuse üle järelevalvet tehes tuvastatakse suuremaid või tõsisemaid rikkumisi, samuti selliseid, mis võivad puudutada paljusid asutuses viibivaid isikuid. Isiku või avalikkuse teavitamine ohust või korrarikkumisest on ka riikliku järelevalve üldmeede (KorS § 26). Sarnane meede on ette nähtud ka LastekS-i alusel tehtavas haldusjärelevalves.

Eelnõu § 5 punktiga 10 tunnistatakse kehtetuks SHS § 159, mis reguleerib sunniraha määra ettekirjutuse täitmata jätmise korral. Tegemist on olnud erinormiga KorS 23 lõike 4 suhtes, mis kehtestab riikliku järelevalve käigus tehtud ettekirjutuse täitmata jätmisel rakendatava sunniraha üldiseks ülemmääraks 9600 eurot, kui eriseaduses ei ole sätestatud teisiti. Senine sunniraha määr SHS-is, mis on 2500 eurot, on kehtinud alates 2018. aastast. Selleks, et sunnirahal oleks mõjutusvahendina reaalselt mõju ja kaalu, on mõistlik sunniraha ülemmäär tõsta kuni üldkehtiva ülemmäärani. Arvestades majandusolukorra muutumist alates 2018. aastast ning sotsiaalteenuste olemust ja eesmärke, sealhulgas seda, et teenuste sihtrühmaks on kõige haavatavamad ühiskonnaliikmed, ei ole mõistlikku põhjust hoida nendele teenustele kehtestatud nõuete rikkumise korral määratava sunniraha suurust mitmeid kordi allpool üldiselt kehtestatud ülemmäärast. Muudatus on vajalik ka selleks, et ühtlustada sunniraha ülemmäärad KOV-i ja eraõiguslike teenuseosutajate osutatavate teenuste puhul. Samasisulise teenuse puhul samasuguse rikkumise eest määratav sunniraha ei peaks erinema üksnes sõltuvalt teenuseosutaja omandivormist, nagu on olukord praegu. KOV-i hallatava asutuse kui teenuseosutaja üle teeb SKA haldusjärelevalvet, mida reguleerib Vabariigi Valitsuse seaduse § 75¹ lõige 4 ja selle kohaselt on sunniraha ülemmäär 9600 eurot. Sunniraha suuruse igal konkreetsel juhul määrab SKA jätkuvalt kaalutlusotsusena, lähtudes tuvastatud rikkumise ulatusest ja võimalikust tekitatud kahjust. Samuti määratakse sunniraha vaid järelevalve käigus tehtud ettekirjutuse täitmata jätmise korral. Samas annab muudatus suurema kaalumisruumi SKA-le sunniraha suuruse määramisel, et see omaks mõjutusvahendina suuremat kaalu. Vastasel juhul võib juhtuda, et sunniraha maksmine on oluliselt odavam kui järelevalve käigus tuvastatud rikkumise kõrvaldamine ja ettekirjutus võidaksegi jätta täitmata.

Eelnõu §-s 6 on seaduse jõustumissätted.

Seaduse § 1 punkt 11 jõustub 2025. aasta 1. jaanuaril.

Seaduse § 5 punktid 1, 2 ja 4 jõustuvad 2026. aasta 1. jaanuaril.

Seaduse § 5 punkt 7 jõustub 2027. aasta 1. jaanuaril.

4. Eelnõu terminoloogia

Eelnõuga ei võeta kasutusele uut terminoloogiat.

5. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõu ei reguleeri Euroopa Liidu õigusega seonduvat, kuna lastekaitse ja -hoolekande korraldus on iga liikmesriigi poolt riigisiselt otsustatud ja reguleeritud.

6. Seaduse mõjud

Seaduseelnõul on mõju lastekaitse- ja hoolekandevaldkonnas tegutsevatele spetsialistidele, laiemalt lastega töötavatele ja kokkupuutuvatele spetsialistidele teistel elualadel (hariduses, huvihariduses, noorsootöös, tervishoius, siseturvalisuse valdkonnas, politseis jt), samuti lastekaitsejuhtumite käsitlemisega seotud asutustele, eelkõige KOV-idele ja SKA-le, kes peamiselt lastekaitset korraldavad. Perepõhise asendushoolduse toetamiseks tehtavad muudatused mõjutavad perepõhise asendushoolduse pakkujaid: hooldus-, eestkoste- ja lapsendajaperesid ning nendele peredele toe pakkujaid.

Muudatuste eesmärk on paremini toetada erinevatel põhjustel abi vajavaid lapsi ja nende peresid, soodustades abivajaduse märkamist ja sellele reageerimist ning tõhustades lapsi abistavate asutuste ja spetsialistide koostööd ja andmevahetust lapse abistamise protsessis. Samuti on muudatuste eesmärk arendada ühe lastekaitsevaldkonnas olulise teenuse pakkimist, määratledes ja reguleerides perepõhise asendushoolduse tugiteenused hooldus-, eestkoste- ja lapsendajaperedele.

Eelnõus esitatud muudatuste rakendamisel võib eeldada mõju esinemist järgmistes valdkondades: **sotsiaalne mõju**, sealhulgas mõju inimeste heaolule ja sotsiaalsele kaitsele, täpsemalt sotsiaalhoolekandele ning abivajavate laste ja perede õigustele (mõju laste heaolu kaitsele ja hooldusele); **mõju riigivalitsemisele**, sealhulgas mõju lastekaitset ja laste hoolekannet korraldavatele KOV-idele, kuid ka valitsusasutustele (SKA) ja seotud avalike teenuste pakkujatele; **mõju majandusele**, kuivõrd lastega töötavad isikud ning lastele ja peredele teenuste ja toe pakkujad võivad tegutseda ka vabaühendustes ja erasektoris, mis samuti on muudatustest puudutatud.

IT-arendusi ja andmevahetust ettenägevatel muudatustel on lisaks eesmärgistatud positiivsele mõjule lastele ja peredele ning lastega töötavatele spetsialistidele ka **mõju infotehnoloogiale ja infoühiskonnale** (infotehnoloogilised arendused). Kuna eelnõus reguleeritakse isikuandmete, sealhulgas füüsiliste isikute tundlike isikuandmete töötlemist, on eraldi koostatud ka **andmekaitsealane mõjuhindang** (vt p 6.5).

Alljärgnevalt on hinnatud nende eelnõu punktide mõju, mis toovad kaasa muudatusi ja omavad keskmist või olulist mõju, mõnel juhul on hinnatud mõju välja toodud, kui mõju on väike (nt mõju infotehnoloogilistele arendustele). Mõjude olulisuse tuvastamiseks on mõjuvaldkondi hinnatud nelja

kriteeriumi alusel: mõju ulatus, mõju avaldumise sagedus, mõjutatud sihtrühma suurus ja ebasoovitavate mõjude kaasnemise risk.

6.1. Sotsiaalne mõju: inimeste (laste ja perede) heaolule, õigustele ja sotsiaalsele kaitsele

Mitme eelnõuga tehtava muudatuse eesmärk on soodustada abivajavate laste paremat märkamist ja abi jõudmist nendeni. Teatud lastega töötavate isikute (n-õ võtmespetsialistid⁵⁷) kõrgendatud hoolsuskohustuse rõhutamine abivajavast lapsest teatamisel ning sellega koos lapse abivajadust kirjeldavate andmete edastamise õigusliku aluse sätestamine Lasteks-is loovad paremad võimalused lapse abivajaduse märkamiseks, tõhusaks hindamiseks ja lapsele vajaliku abi.

2022. aastal tehtud lastekaitse juhtumikorralduse analüüsis toodi probleemina välja, et lastekaitsetöötajateni jõuavad juhtumid sageli liiga hilja, mil lapse ja pere probleemid on juba sügavad ja keerukad; samuti toodi välja, et lapse ja tema olukorra kohta vajaliku info kogumine ja pärimine erinevatest asutustest ja spetsialistidelt on keeruline.⁵⁸ Eelnõus sätestatud abivajaduse märkamist ja sellest teavitamist soodustavad muudatused loovad paremad eeldused, et abivajavad lapsed jõuaksid varem lastekaitse vaatevälja ning saaksid kohast abi ja tuge juba enne probleemide süvenemist.

Nimetatud muudatustel on sotsiaalne mõju eelkõige **abivajavate laste ja perede sihtrühmale**. Muudatustest potentsiaalselt mõjutatud sihtrühma võib hinnata suureks – need on kõik abivajavad lapsed. Kuivõrd eelnevalt nimetatud n-õ võtmespetsialistide ring hõlmab valdkondi, millega põhimõtteliselt kõik lapsed kokku puutuvad ja üldjuhul ka regulaarselt (tervishoid, haridus, huviharidus, sotsiaalteenused jne), saab muudatuste mõju avaldumise sagedust hinnata suureks. Pigem on vähe neid lapsi, kes nimetatud valdkondades töötavate spetsialistidega regulaarselt kokku ei puutu. Kuigi ei saa eeldada, et spetsialistidega kokkupuude tagab igal juhul abivajaduse märkamise ja kohase tegutsemise, on see tõenäosus edaspidi suurem. Muudatuse mõju ulatust on keeruline hinnata. Kuivõrd kehtiv õigus juba kohustab igaüht (sh lapsega töötavaid spetsialiste) teavitama abivajavast lapsest, ei ole võimalik täpselt öelda, kui paljud lastega töötavatest spetsialistidest seda kohustust ei täida ja kui suur osa sihtrühmast (lastest) jääb seetõttu praegu õigeaegse abita. Andmed siiski viitavad, et selliseid juhtumeid on arvestatav hulk, sest paljud spetsialistid ei ole enda sõnul teatamiskohustusest teadlikud (sh sellest, et teatamist ei takista erialane konfidentsiaalsuskohustus) või ei oska hästi eristada juhtumeid, mis nõuavad lastekaitsetöötaja sekkumist (vt eespool eelnõu § 10 punkt 11). Arvestades seaduse selgitavat mõju ja lähtudes eelnõu koostamisel toimunud aruteludest spetsialistidega, võib oodata, et märkamise ja teavitamise kohustuse täpsustamine mõjutab sihtrühma käitumist ja seeläbi soodustab märgatavalt laste abivajaduse varasemat tuvastamist ja tõhusamat abistamist. Sellest tulenevalt võib mõju ulatust sihtrühmale pidada vähemalt keskmiseks.

N-õ võtmespetsialistide ringi kindlaks määramine, kellel on kõrgendatud hoolsuskohustus abivajavat last märgata ja temast teatada, võib tuua kaasa KOV-ides registreeritud abivajavate laste arvu kasvu. Teisalt kasvabki seeläbi võimalus, et päriselt abivajav laps ja ta pere saavad õigel ajal vajalikku abi. 2023. aasta andmed pole tänaseks veel koondatud, kuid kolme eelneva aasta andmete põhjal on näha trendi, et lastekaitсени jõuab aasta-aastalt üha enam lastega seotud pöördumisi ja avatakse ka rohkem lastekaitse ja -hoolekandega seotud juhtumeid. 2022. aastal registreerisid KOV-

⁵⁷ Lasteks-is nimetatud n-õ võtmespetsialistid on alus-, põhi-, kesk-, kutse- ja huvihariduse ning lastehoiu õpetajad ja tugispetsialistid, lastehoius töötavad lapsehoidjad, laste hoolekandeesutuse töötajad, noorsootöötajad, lapsega töötavad treenerid, huviringi juhendajad, tervishoiutöötajad, politseiametnikud ja ohvriabitöötajad.

⁵⁸ Civitta. [Tänapäevase lastekaitse juhtumikorralduse, andmevahetuse ja e-teenuste analüüs](#), 2022, lk-d 11, 13 ja 14.

id ligi 10 000 lastekaitsega seotud pöördumist (9919), 2020. aastal oli sarnaste pöördumiste arv 7000 ringis (6863). Nende laste arv, kellega seonduvalt algatati juhtum ehk hinnatud oli kompleksne või pikemaajaline abivajadus⁵⁹, kasvas samal perioodil 3052 lapselt 3893 lapseni ehk viimasel kolmel aastal kasvas pöördumiste arv 1,4 korda ja juhtumite arv 1,3 korda. Kokku tegelesid KOV-id 2022. aastal ligi 15 000 lapsega seotud juhtumiga (2022. aastal 5,7% Eesti laste arvust).⁶⁰

Abivajavate laste sihtrühmale avaldavad teatavat mõju ka sätted, mis reguleerivad SKA ülesandeid lasteabitelefoni pidamisel ja lasteabi korraldamisel. Lasteabitelefoni pidamisega kaasnevate SKA ülesannete selgitamine ja selle kaudu füüsiliste isikute nõustamise ülesande selge määratlemine seaduses annab kindluse, et praktikas lasteabitelefoni kantav oluline roll anda nõu ja vajaduse korral abi lastele ja last ümbritsevatele täiskasvanutele jääb püsima SKA seadusest tuleneva kohustusena (2023. a tehti lasteabile kokku 16 918 pöördumist, millest ca 40% tulid lastelt ja lapsevanematelt ehk füüsilistelt isikutelt⁶¹). Lasteabitelefoni tehtud kõnede salvestamise õigus ja kohustus annab aga kindlama aluse ja võimaluse kasutada salvestisi laste kaitseks ka kohtumenetlustes tõenditena.

Kokkuvõttes on muudatustel laste ja pere sihtrühmale pikemaajaline positiivne sotsiaalne mõju, mis avaldub eelkõige abivajaduse parema märkamise ja seeläbi ka õigeaegse abini jõudmise kaudu. See omakorda toetab riskirühmadesse kuuluvate laste õiguste kaitset ja tagab abivajavatele lastele parema sotsiaalse kaitse. Muudatuste mõju avaldumise sagedus on suur, kuid mõju ulatus keskmine, kuivõrd seadusemuudatus iseenesest vaid täpsustab juba kehtivat õiguslikku kohustust. Mõju ulatus sõltub kokkuvõttes sellest, kuivõrd lastega töötavad isikud tervishoiust, haridusest, huviharidusest, politseist, sotsiaalhoolekandest hakkavad seadusemuudatuse tõttu sellest rohkem teatama ning kuivõrd KOV-idel on võimekust nende laste abivajadusele kohaselt reageerida. Nimetatud tegurite kombinatsioonist sõltub, kuivõrd oluliseks kujuneb oodatav positiivne sotsiaalne mõju.

Muudatustega ebasoovitava mõju kaasnemise risk on väike. Kui spetsialistid hakkavad rohkem teavitama ka abivajaduse kahtlusega lastest, võib lapse abivajadust hinnates selguda, et abivajadust tegelikult ei esine. Seega võib ebasoovitava riskina välja tuua, et mõnel juhul võib lastekaitsetöötaja pere või võrgustikku asjata tülitada. Selle riski maandamiseks ja spetsialistide abistamiseks abivajava lapse märkamisel ja olukorra tõsiduse hindamisel on kavas luua spetsialistidele abistavad töövahendid (vormid ja juhendid), mille abil hinnata lapse heaolu ja otsustada, kas olukord nõuab lastekaitse teavitamist. Isegi kui mõnel juhul tehakse teavitus lapse kohta, kelle puhul lastekaitse hiljem abivajadust ei tuvasta, saab selle riski võtmist siiski lugeda õigustatuks, kuivõrd päriselt abi vajades sellest ilma jäämine tooks lapsele suuremat kahju. Arvestades kaalul olevaid hüvesid, on lapse võimaliku abivajaduse puhul alati parem reageerida pigem üle kui kõhelda ja jätta reageerimata. Ühtlasi saab abivajaduse kahtluse korral lapse ja pere abivajaduse asjakohase ja kaasava hindamise kaudu anda perele teavet abi võimalikkusest, mis võib samale perele ja lapsele osutada vajalikuks tulevikus ning toetada neid edaspidi tekkivate vajaduste korral ise abi otsima.

Hooldusperede värbamise funktsioonide selgem reguleeritus annab paremaid võimalusi hooldusperede leidmiseks, mis omakorda loob kaasnevalt ka asendushooldust vajavatele lastele paremad võimalused sobiva hoolduspere leidmiseks ja prepehiseks asendushoolduseks.

⁵⁹ Lastekaitse/-hoolekande liigiga juhtum avatakse juhul, kui lapse turvalisus, areng ja heaolu on kergemal või raskemal määral ohustatud ja KOV on hinnanud vajaduse rohkemaks kui ühekordseks sekkumiseks või on hinnanud pikemaajalise abi pakkumise vajalikuks. Lapse abivajadus võib tuleneda sotsiaalsest või hariduslikust erivajadusest, tervise seisundist, vanema või pere toimetulekuraskustest, lapse hooletusse jätmisest, lapse väärkohtlemisest või selle kahtlusest või muust lapse õigusi rikkuvast olukorrast.

⁶⁰ Allikad: Sotsiaalteenuste ja -toetuste andmeregister (STAR), Statistikaamet (rahvastikuandmed).

⁶¹ <https://lasteabi.ee/et/2023a-statistika>

Teine eelnõu muudatustest otseselt puudutatud **sihtrühm on vanemliku hooleta jäänud asendushooldusel kasvavad lapsed ja neile asendushooldust pakkuvad pered**: eestkoste-, hooldus- ja lapsendajapered. Tegemist on kitsama riskirühmaga abivajavate laste seas. Asendushooldusel viibis 2022. aasta lõpu seisuga 2320 last ja noort, neist perepõhisel hooldusel viibis 67%, arvuliselt eestkosteperedes 1404 ja hooldusperedes 151 last (asutusepõhisel asendushooldusel asendus- ja perekodudes oli 765 last ja noort). Lapsendajate peredes on kasvamas u 500 last⁶². Igale aastal lisandub perepõhisele hooldusele uusi lapsi, 2022. aastal lapsendati 20 last, hooldusperre läks 69 last⁶³ ja eestkosteperre 355 last (0–15-aastast last eestkoste toetuse alguskuupäeva järgi)⁶⁴.

Eelnõu muudatuste kohaselt tagatakse edaspidi lapse perekonda (hooldus-, eestkoste- või lapsendajaperre) paigutamisel perepõhise asendushoolduse tugiteenused hooldust pakkuvale perele (täisealistele pereliikmetele). Tugiteenuste eesmärk on toetada lapse perekonda tulekut ja kohanemist ning perede psühhosotsiaalset heaolu ja toimetulekut. Teenused on peredele vabatahtlikud, välja arvatud kohanemistoe teenus hooldusperedele, mida osutatakse kõigi uute laste hooldusperekonda tulekul. SKA on ESF-i toetuste kaudu selliseid tugiteenuseid (psühholoogiline nõustamine, mentorlus ja tugigrupid) pakkunud osaliselt juba alates 2016. aastast ja laiemalt alates 2021. aastast. 2023. aastal pakuti peretoe teenust 85 perele (38 hooldus-, 35 eestkoste- ja 13 lapsendajaperet)⁶⁵, tugigruppides osales 234 isikut, mentorlust pakuti 36-le ja psühholoogilist nõustamist 26-le perepõhise hoolduse pakkujale, individuaalset supervisiooni sai 4 isikut (tabel 1).

Tabel 1. Perepõhise asendushoolduse tugiteenuste saajad aastatel 2021–2023 (unikaalsed isikud teenuste järgi)

	2021	2022	2023
Peretoe teenus	126	149	85
Tugigruppides osalemine	336	239	234
Mentorlus	72	71	36
Psühholoogiline nõustamine	79	40	26
Individuaalne supervisioon	3	32	4

Allikas: Sotsiaalkindlustusamet

Muudatuse kohaselt tagab SKA edaspidi teenuse kättesaadavuse riigi rahastusel kõigile peredele, kuhu tuleb uus asendushooldust vajav laps. Muudatusel on positiivne toetav mõju nii hoolduse pakkujatele kui ka perre tulevatele ja peres juba kasvavatele lastele. Mõjutatud sihtrühm on küll arvuliselt väike, kuid muudatus puudutab üht kõige haavatavamat sihtrühma. Asendushooldusele saabuvad lapsed on sageli traumakogemusega ja vajavad erilist hoolt, mille pakkumisel saavad tugiteenused kogu peret toetada. Mõju ulatus ja avaldumise sagedus on eelduslikult keskmine, kuivõrd teenuste saamine sõltub konkreetse lapse ja pere vajadusest teenuste järele. Tugiteenuste rahastuse maht kehtestatakse ministri määrusega, mistõttu võib kaasneda ka risk, et teenusevajadus ei saa täielikult kaetud. Sellest hoolimata on tegemist sihtrühma jaoks olulise ja positiivse mõjuga muudatusega, sest siiani ei ole selliseid teenuseid sihtrühmale seadusega ette nähtud ja neid on pakutud ainult projektipõhiselt.

⁶² Sotsiaalministeerium: lapsendatud laste arvestusmetoodika (arvestab laste arvu igal aastal uude perre lapsendatud laste arvu jt rahvastikusündmuste järgi) kohaselt kasvas 2022. aasta lõpu seisuga peredes 552 lapsendatud last (0–18-aastaseid).

⁶³ Hooldusperre lisandunud laste arv võib hõlmata ka lapsi, kes tegelikult ei liikunud uude perre, vaid vanem täitis hooldusperevanema nõuded 2022. aastal.

⁶⁴ Allikas Sotsiaalkindlustusamet / Sotsiaalministeerium.

⁶⁵ Perevorm on mõnel juhul aasta jooksul muutunud, mistõttu on vormide summa suurem kui unikaalsete teenusesaajate arv.

Eelnõuga luuakse ka võimalus varajaseks märkamiseks ja info liikumiseks kui lapse andmed terviseseisundist tingitud püsiva toevajaduse kohta on kantud TIS-i. Sellisel juhul liigub info abivajaduse kohta otse KOV-i töölauale STAR-is, et peredele proaktiivset tuge pakkuda. Lisaks võib sellise info saamisel nende laste puhul proaktiivselt algatada puude raskusastme tuvastamise menetluse, kui KOV lapsevanemalt vastava nõusoleku saab ja SKA-le vastava automaatse taotluse esitab. See lihtsustab oluliselt pere jaoks lapsele puude määramise menetlust ja vähendab ka SKA koormust puudetaotluste menetlemisel tänu andmete automaatsele liikumisele TIS-i, STAR-i ja SKAIS-i vahel.

Terviseseisundist tingitud püsiva toevajadusega seisundite hulka loetakse vaimset alaarengut, mõlema silma pimedust, harvikaigust, vähidiagnoosi ja tserebraalparalüüsi – sellise diagnoosi saab aastas u 100 last (2021. a hinnang TIS-i andmete põhjal). Avaliku teabe seadus ja riikliku statistika seadus näevad andmete kogumisel ette nende ühekordse küsimise põhimõtte, et vähendada andmete esitajate halduskoormust ja tagada riigi tõhusam toimimine. Kui andmeid on kodaniku või ettevõtte käest juba küsitud, ei tohiks neid enam uuesti küsida, vaid tuleks kasutada riigi infosüsteemi juba hõivatud andmeid. Näiteks ei peaks vanem lapse isikuandmeid igas järgmises etapis uuesti esitama, vaid süsteemis liiguvad juba olemasolevad andmed. Seeläbi väheneb oluliselt lapsevanema halduskoormus, mis 2020. aastal tehtud lapsevanemate küsitluse alusel on märkimisväärne. Laps võib ühes aastas teenuste ja toeni saamiseks läbida kuni 11 erinevat hindamist (tervise-, sotsiaal- ja haridusvaldkonnas), igale hindamisele eelneb taotlus ja olukorra selgitamine. Andmete liikumise automatiseerimine võimaldab esimeses etapis (kus ei ole hõlmatud haridusvaldkond) vähendada vajalikke hindamisi poole võrra. Kokkuvõttes on muudatusel positiivne keskmine sotsiaalne mõju, mis avaldub väiksele sihtrühmale (terviseseisundist tingitud püsiva toevajadusega lapsed ja pered), mõju avaldumise sagedus on ühekordne (eelkõige abivajaduse alguses), kuid selle ulatust saab lugeda keskmiseks, kuivõrd esmaste uste avamine abivajajate jaoks omab olulist rolli ja võib olla võtmetähtsusega raske diagnoosiga toimetuleku halvenemisel ja edasise toe saamise seisukohast. KOV-ile parema märkamise ja abipakkumise võimaluse andmisega perele lisakoormust tekitamata (info võimaliku abi ja toe vajaduse kohta liigub KOV-i automaatselt) saab neile peredele pakkuda abi proaktiivselt ja võimalikult vara. Ebasoovitava kaasneva riskina saab välja tuua eraelupuutumatused riive, mille kohta on selle vajalikkus ja põhjendatus laste ja nende vanemate tervise kaitse aspektist lähtuvalt esitatud seletuskirja 2. punkti osas “Eelnõu põhiseaduslikkuse analüüs”.

6.2. Mõju riigivalitsemisele: SKA-le, KOV-idele ja muudele riigi ja KOV-i teenuseid pakkuvatele asutustele

Eelnõuga tehtavad muudatused mõjutavad **riigiasutustest SKA-d**, mille lastekaitsealaseid ülesandeid LasteKS-is täiendatakse ning lisaks antakse SHS-i muudatustega SKA-le perepõhise asendushoolduse tugiteenuste korraldamisega seotud ülesanded.

LasteKS-i muudatus, millega SKA-le antakse lastekaitsetöötajate täienduskoolituste korraldamise ülesanne, ei too kaasa praktilisi muutusi, sest juba alates 2023. aastast täidab SKA seda ülesannet Sotsiaalministeeriumi volitusel (vt sotsiaalkaitseministri määruse „Lastekaitsetöötajate täienduskoolituse tingimused ja kord“ § 3 lg 1). Eelnõuga määratakse see ülesanne otse SKA ülesandeks (LasteKS § 15 lg 3 p 4¹) ning seda täidetakse jätkuvalt vastavalt valdkonna eest vastutava ministri kehtestatud täienduskoolituse tingimustele ja korrale. Seega ei ole eelnõul selles osas sisulist mõju Sotsiaalministeeriumile ega SKA-le. Lastekaitsetöötajaid oli KOV-ides 2022. aasta lõpu seisuga 296 ning 2023. aasta jooksul läbis SKA korraldatud 24-l lastekaitse suunalise täienduskoolituse kumulatiivselt 444 lapse heaolu valdkonna spetsialisti, kelle hulgas oli 148

unikaalset lastekaitsetöötajat, mis tähendab, et umbes pooled lastekaitsetöötajad on osalenud koolitustel aasta jooksul.

Eelnõus täiendatakse ka SKA hooldusperede leidmisega seotud ülesandeid, mis seni ei olnud hooldusperede sobivuse hindamise ja hooldusperede ettevalmistamisega seotud ülesannete kõrval sõnaselgelt nimetatud. Tegelikult on SKA viimastel aastatel juba teinud uute hooldusperede leidmiseks vajalikke tegevusi (teavitus- ja meediakampaaniad, materjalide väljatöötamine, seminarid ja üritused jm). Kuigi asendushooldusteenuse korraldamine ja selleks sobivate teenuseosutajate leidmine on SHS-i alusel KOV-ide ülesanne, on hooldusperede leidmine KOV-ide ja SKA koostöös mõistlik lahendus, kuna SKA-l on juba praegu hooldusperede ettevalmistamise ja hindamise roll ja KOV-idel on kohustus tagada asendushooldusteenuse osutamine oma piirkonna lastele. Üleriigilisi teavitustegevusi on ellu viidud ESF-i vahenditest, sealhulgas on neist kaetud tööjõukulud. Kuna üleriigiline tegevus nõuab jätkuvalt nii tööjõuressurssi, kui ka tegevuskulusid kampaaniate ja muude üleriigiliste tegevuste elluviimiseks, kaetakse edaspidi tööjõu- ja tegevuskulud riigieelarve vahenditest, mis on alates 2024. aastast SKA-le eraldatud (välja toodud ptk-s 7).

Eelnõus reguleeritakse ka SKA ülesandeid lasteabitelefoni 116 111 pidamisel ja sellega seotud teenuste korraldamisel. Lasteabi poole saab pöörduda lisaks telefonile ka e-kirja ja veebivestluse kaudu. Lasteabi on tänaseks kujunenud üheks SKA keskseks teenuseks abivajavate ja hädaohus olevate laste abistamisel ning on asjakohane see ka seaduses välja tuua. Selleks lisatakse praegusele üldsõnalisele telefoni pidamise ülesandele ka sellega seotud sisulised tegevused, milleks on teabe vastuvõtmine, lapse abivajaduse väljaselgitamine ja hädaohus oleva lapse ajutise perekonnast eraldamise otsustamine. Viimati nimetatud ülesannet täidab SKA eelkõige töövälisel ajal, kui KOV lapse ajutise perekonnast eraldamise otsuseid teha ei saa. Lisaks täpsustatakse LasteKS § 15 lõike 3 punktis 3 nimetatud SKA ülesannet nõustada ööpäev läbi abivajava või hädaohus oleva lapse abistamise teemadel ametiasutusi ja juriidilisi isikuid, lisades sihtrühma loetellu ka füüsilised isikud, kes on lasteabiteenuse oluline sihtrühm. 2023. aastal tehti lasteabile kokku 16 918 pöördumist, millest ca 40% tegid lapsed ja lapsevanemad ehk füüsilised isikud.⁶⁶ Kokkuvõttes puudutavad muudatused SKA funktsioone, mida täidetakse lasteabi kaudu juba praegu, seega viiakse muudatustega seadus praktikaga kooskõlla ja antakse SKA-le selgem õiguslik alus nendeks tegevusteks. Lisaks välistatakse eelnõuga võimalus anda lasteabitelefoni pidamist ja sellega seotud tegevusi halduslepinguga üle eraõiguslikule isikule, millist võimalust SKA praegu ei kasuta ja lasteabi täidetavate ülesannete olemust arvestades ka ei saaks kasutada (abivajavatele lastele saab seaduses sätestatud abi pakkuda lastekaitsetöötaja, kes LasteKS § 18 lõike 1 kohaselt on ametnik). Lasteabiga seoses sätestatakse veel lasteabitelefoni tehtud kõnede salvestamine ja salvestiste säilitamine, mis ei ole samuti SKA jaoks uus nõue, kuna kõnesid salvestatakse juba praegu. Salvestisi säilitatakse digitaalselt kuus kuud ja salvestiste väljastamine toimib seaduse alusel eelkõige uurimisasutustele ja kohtule kohtumenetluses tõendina kasutamiseks.

SKA-d puudutab veel muudatus, millega täpsustatakse kehtiva LasteKS § 20 lõikes 4 sätestatud võimalust isikul vaidlustada nende suhtes kehtivat alalist lapsega töötamise keeldu. Eelnõuga kehtestatakse täpsem menetluskord sellise taotluse lahendamisel. SKA on ühe sellise menetluse läbi viinud ja selle raames kerkisid esile praktilised küsimused just seoses menetluse tähtaja, kaalutusotsuse aluseks olevate asjaolude ja otsuse praktiliste tagajärgedega (sh kas selle alusel tehakse muudatusi karistusregistri andmetes). Nende küsimuste täpsustamine seaduses ei oma SKA tegevusele suurt mõju, arvestades et taolisi menetlusi tuleb läbi viia väga harva.

⁶⁶ <https://lasteabi.ee/et/2023a-statistika>

Lisaks muudetakse eelnõuga SKA haldusjärelevalvet puudutavaid sätteid. LasteKS § 38 lõike 6 muudatus ei ole niivõrd sisuline kui sõnastuslik, et välistada ebaselgus ja võimalikud vaidlused SKA haldusjärelevalve ulatuse üle. Järelevalve eesmärk on kontrollida kõigi LasteKSi nõuete järgimist KOV-ide lastekaitsealaste ülesannete täitmisel, mistõttu on parem seda ka selliselt öelda, mitte viidata üksikutele seaduseparagrahvidele. Uue sätte lisamine haldusjärelevalve meetmete kohta nii LasteKS-i kui SHS-i ei too samuti SKA-le täiendavaid ülesandeid ega kohustusi, vaid kirjeldab juba praegu kasutusel olevaid vältimatuid meetmeid KOV-i hallatavate laste- või hoolekandeesutuste kontrollimisel, sealhulgas asutuse külastamine ja seal viibivate isikute küsitlemine.

Terviseseisundist tingitud püsiva toevajaduse puhul TIS-i andmete liikumisel KOV-i ja SKA töölauale eelnõus ette nähtud muudatustel on mõju puude raskusastme tuvastamisele ehk puude taotlusi menetlevale SKA-le. 2023. aastal menetles SKA umbes 2000 lapse esmast puudetaotlust, millest kolmandiku puhul tehti negatiivne puude otsus ja 1412 lapse puhul tehti positiivne otsus. Eelnõu muudatuste kaudu toimuks terviseseisundist tingitud püsiva toevajadusega laste puhul puude taotlemine KOV-ilt vanema nõusolekul SKA-le automaatselt edastatavate andmete kaudu. SKA-le toob see kaasa hinnanguliselt umbes 100 lapse andmete liikumise automaatselt nende töölauale. See tähendab andmeid, mis on seotud lapse puude taotlusega, kaasa arvatud andmed koos diagnoosiga seotud andmetega, mis on puude otsuse tegemisel määravaks. Ühtlasi võib eeldada, et koos nende andmete automaatse liikumisega ja varem loodud võimalusega puude otsuse tegemiseks kuni lapse 16-aastaseks saamiseni omab muudatus mõju SKA puude taotluste menetlemiseks kuluvale ressursile, vähendades selleks kuluvat koormust.

Samas tuleb arvestada ka sellega, et puude taotluste arv võib mõningal määral kasvada, kuivõrd kõigi terviseseisundist tingitud püsiva toevajaduse diagnoosi saanud laste vanemad ei ole eeldatavasti SKA-le lapse puude taotlust esitanud ja nüüd, kui KOV teeb vanematele selle ettepaneku, võib taotlusi ka enam tulla. Siiski, arvestades et aastast on umbes 100 last, kellele taoline diagnoos pannakse, ei saa see kasv olla oluline ehk koormuse kasvu risk on minimaalne.

SHS-is tehtavate muudatuste kohaselt hakkab SKA korraldama perepõhise asendushoolduse tugiteenuste pakkumist ja sõlmima vastavaid lepinguid teenuseosutajatega. SKA on ESF-i toetuste abil selliseid tugiteenuseid pakkunud ja rahastanud juba alates 2016. aastast (vt eespool tabel 1). Muudatuse kohaselt peab SKA tagama kohustusliku kohanemistoe teenuse kättesaadavuse kõikidele hooldusperedele, kuhu paigutatakse uus laps, ja vabatahtlikud vajaduspõhised tugiteenused kõikidele hooldus-, eestkostes- ja lapsendajaperedele. Lisaks sellele peab SKA hindama tugiteenuste osutajate vastavust kehtestatud nõuetele ja nende võimekust, sõlmima teenuseosutajatega lepingu ning korraldama aruandlust, teenuse rahastamist ja järelevalvet teenuste kvaliteedi üle. SKA jaoks on tegemist seniste tegevuste jätkumisega, mida edaspidi viiakse ellu ESF-i toetuse asemel riigieelarvest rahastatuna ja seadusest tuleneva ülesandena. Tugiteenuste korraldamisega seonduv kompetents ja inimressurss – 5 töökohta kõigi lisanduvate ülesannete täitmiseks, sealhulgas 2 töökohta teavitustegevuste jaoks – on SKA-s olemas, samuti on planeeritud riigieelarve vahendid tegevuse elluviimiseks. Muudatusega kaasneb risk, et SKA koormus võib kasvama hakata, kui teenust soovivate perede arv ajas suureneb ning tugiteenuste pakkumine saab sihtrühmale enam omaseks ja kättesaadavaks. Riski saab maandada iga-aastase ressurside vajaduse ülevaatamisega ja ühtlasi maandavad seda riski ka planeeritavad STAR-i arendused, mis vähendavad edaspidi tegevuse aruandluseks ja teenuste rahastamise korraldamiseks kuluvat tööaega praegusega võrreldes. Samas on mõju positiivne, sest seadusemuudatus lisab õigusselgust ja annab parema aluse tegevuste jätkusuutlikkuse, sh ressurside tagamiseks. SKA-le kaasneb lühiajaline ühe-aastane koormuse kasv tulenevalt eelnõu kooskõlastusringil tehtud ettepanekust maandada infotehnoloogilisi riske, lükates STAR-i puudutavate sätete jõustumist seoses arendustele kuluva ajaga aasta võrra edasi. Samas tugiteenuste korraldamine ja riiklik rahastamine algab ikkagi 2026.

aastast. See on vajalik, et tagada tugiteenuste jätkusuutlik pakkumine pärast teenuseosutajatega hanke tulemusena sõlmitud lepingute lõppemist 2025. aasta lõpus. See tähendab, et SKA peab välja töötama ajutise korralduse tugiteenuste rahastamiseks ja arvestuse pidamiseks 2026. aastal. Sellega realiseerub ebasoovitav risk, mis seisneb SKA-le 2026. aastal suurema koormuse tekkimises, kuid SKA on sellega arvestanud ja saab ajutise korralduse luua viisil, mis on kergesti integreeritav edasise korraldusega pärast STAR-i arenduste valmimist.

Koondhinnanguna on eelnõu muudatuste mõju SKA-le keskmine, mõju avaldumise sagedus on küll suur, kuivõrd mitu muudatust puudutavad SKA igapäevategevusi, kuid muudatused ei too SKA tegevuses kaasa pikemas perspektiivis kohanemist vajavaid muutusi, suurel määral on tegemist juba olemasoleva olukorra õigusliku reguleerimisega, millega ei lisandu SKA-le täiesti uusi tegevusi ega ülesandeid. Enamiku muudatustega kohanemine on ühekordne, mõnel juhul etapiviisiline, kuid sellega on asutus arvestanud. Samas on muudatuste mõju eelduslikult pikaajaline ja positiivne, lisades õigusselgust ja andes parema aluse tegevuste jätkusuutlikuks arenguks.

Muudatustel on mõju **KOV-idele, eelkõige lastekaitsetööle ja abivajavate laste ja nende perede toetamisele**. Lasteks-is reguleeritav nn võtmespetsialistide kohustus teatada abivajavast lapsest ja edastada seonduvad andmed võimaldab lastekaitsetöötajal lapse kohta kompaktsemalt infot saada ja sellest lähtuvalt ka kiiremini lapse abivajadust hinnata. Lisaks toetab KOV lastekaitsetöö kiirust ja tõhusust Lasteks § 33 muudatus, mille kohaselt peab isik ja asutus, kellel on hädaohus oleva lapse olukorra ja abivajaduse hindamiseks või § 33 lõikes 1 nimetatud otsuse tegemiseks vajalikku teavet ja andmeid, vastama viivitamata lastekaitsetöötaja asjakohasele nõudele teabe ja andmete saamiseks. Niisamuti toetab lastekaitsetööd juhtumipõhise võrgustikutöö ja sellega seotud andmevahetuse reguleerimine eelnõus, mille kohaselt on KOV-il lapse abivajaduse hindamiseks ja sobiva abi osutamiseks õigus kaasata selle lapsega töötavaid isikuid ja teisi asjaomaseid spetsialiste ja asutusi ning sel juhul on ka kaasatud osapooltel õigus töödelda, sealhulgas jagada omavahel juhtumiga seotud andmeid. Muudatused, mis on seotud tervises seisundist tingitud püsiva toevajadusega laste ja nende perede andmete liikumisega X-tee kaudu KOV-i töölauale, vähendavad kõigi seotud isikute, sealhulgas KOV-i töötajate koormust teabe ja dokumentide kogumisel. Koosmõjus peaksid kõik need muudatused KOV-ide tööd toetama ja omavad seega olulist positiivset mõju, vähendades takistusi, mida lastekaitsetöötajad on esile toonud lapsega seotud andmete kättesaamise ja vahetamise puhul.⁶⁷ Samal ajal võib eeldada, et abivajavast lapsest teatamise kohustuse rõhutamine võtmespetsialistide puhul ja ka automaatne andmevahetus toovad kaasa KOV-idele saadetatavate teadete ja abivajavate lastega seotud menetluste arvu kasvu. See ongi üks nende muudatuste eesmärk, et abivajavaid lapsi rohkem ja varem märgataks. Seega võib eeldada, et esialgu kaasneb muudatustega KOV-idele lastekaitsetöö valdkonnas teatud koormuse kasv, kuigi otseselt uusi ülesandeid KOV-idele ei lisandu. Teisalt peaks lastekaitsetöötajate koormust leevendama andmete edastamist ja töötlemise õigust täpsustavad muudatused. Andmete automaatne edastus vähendab KOV-i koormust, samuti tagavad nii andmete automaatne liikumine kui ka andmete töötlemise regulatsioon spetsialistidelt sisukamate teadete saabumise. Seeläbi peaks vähenema ka KOV-i töötaja vajadus teha täiendavaid päringuid, sealhulgas samale spetsialistile. Muudatused annavad lastekaitsetöötajale ka selgema aluse lapse menetluses andmepäringute tegemiseks ja vähendavad takistusi vajalike andmete koondamisel. Kuivõrd varajane sekkumine aitab ennetada probleemide süvenemist, peaks varasem abivajadusele reageerimine pikemas perspektiivis vähendama tõsisemate (nii rahaliselt kui ajaliselt kulukamate) juhtumite jõudmist lastekaitsetöötajateni. Seega, kuigi muudatuste tulemusel võib KOV-i töölauale jõuda mõnevõrra enam teateid ja abivajavate laste menetluste arv võib hakata kasvama, peaks KOV-idele sellest tulenev koormus mõne aja jooksul stabiliseeruma. Lisaks võib eeldada, et abivajavate laste teadete

⁶⁷ Civitta. [Tänapäevase lastekaitse juhtumikorralduse, andmevahetuse ja e-teenuste analüüs](#), 2022.

ja menetluste kasv ei toimu seaduse jõustumisel hüppeliselt, vaid sujuvalt. Tervises seisundist tingitud püsiva toevajadusega laste arv ei ole suur (kuni 100 last aastas), mistõttu ei tohiks nende laste diagnoosi andmete jõudmine KOV-i töölauale kasvatada KOV-i koormust ja samal ajal annab võimaluse võimalikult vara perele tuge pakkuda ehk ühtlasi ennetab probleemide süvenemist ja vähendab KOV-i jaoks suuremat juhtumilahendamise koormuse riski. Abivajavast lapsest teavitamise puhul on eelnõu muudatuste rakendumise võtmetegur lapsega vahetult töötavate spetsialistide teadlikkus ja oskus lapse abivajadust hinnata ning sellest lähtuvalt KOV-ile lapsest teatada. Eeldatavasti suureneb praktikas märkamine aegamööda teavitustöö, koolituste ja hindamisjuhiste toel.

SHS-is tehtavad muudatused asendushoolduse valdkonnas mõjutavad samuti mõningal määral KOV-ide koormust. SHS-is reguleeritakse eraldi uues jaos perepõhise asendushoolduse tugiteenused ja tehakse veel mõned seonduvad muudatused, mille raames KOV-id saavad selgemad suunised hooldus-, eestkoste- ja lapsendajaperede toetamiseks. Samas ei seata perepõhise asendushoolduse tugiteenuste rahastamist ja osutamist otseselt KOV-ide ülesandeks, vaid teenust rahastab riik SKA eelarve kaudu ning sarnaselt varasemaga korraldab teenuste osutamist SKA. KOV saab peredele tugiteenuste vahendamise, nende informeerimise ja vajaduspõhise hindamise ülesande. Need ei ole praegusega võrreldes lisaülesanded, kuna KOV on hooldusperes kasvava lapse juhtumikorraldaja, üldjuhul ka eestkostja rollis ning peab sellest tulenevalt juba praegu pakkuma lapsele ja perele vajalikku tuge, sealhulgas toetama hooldusperes last ja vanemat nii teenuste kui toetuste pakkumisega. Tugiteenuste pakkumine riigi poolt hõlbustab lapse perre tulles lapse ja pere kohanemist ning toetab sellega ka KOV-i olemasolevate ülesannete täitmist. Perepõhise asendushoolduse tugiteenuste pakkumine toetab uute hooldusperede leidmist ja vanemliku hoolitsuseta jäänud laste kasvamist hooldus-, eestkoste- ja lapsendajaperedes, mis on oluliselt lapsesõbralikum ja tulemuslikum. Alates 01.01.2024 on asendushoolduse korraldamise vahendid eraldatud KOV-idele tulubaasi ja tasandusfondi kaudu, perepõhise asendushoolduse tugiteenuste riigieelarvest rahastamine võimaldab KOV-idel asendushooldusele kuluvat eelarvet enam suunata ennetustegevusse või keerulisemate asendushooldusteenusega seotud juhtumite lahendamisse. Pikaajalisem mõju KOV-idele võib seega olla eelduslikult ka asendushooldusele suunatavate laste vähenemise kaudu, sest kui ennetusse ja peres kasvamise toetamiseks on võimalik enam ressursse suunata, peaks see lapse perest eraldamise ja asendushoolduse vajaduse riske kahandama.

Kokkuvõttes saab öelda, et LasteKS-i ja SHS-i muudatustel on oluline mõju KOV-ide lastekaitsetööle, mõju ulatus ja avaldumise sagedus on keskmised, muudatustest on mõjutatud kõik KOV-id.

Eelnõu avaldab mõju ka **muudele riigi ja KOV-i asutustele**, peamiselt tulenevalt LasteKS-i lisatavast täiendusest abivajavast lapsest teavitamise kohustuse kohta. Rõhutatakse teatud lastega kokkupuutuvate nn võtmespetsialistide erilist hoolsuskohustust laste heaolu tagamisel. Nimetatud spetsialistid on: alus-, põhi-, kesk-, kutse- ja huvihariduse ning lastehoiu õpetajad ja tugispetsialistid, lastehoius töötavad lapsehoidjad, laste hoolekandenasutuse töötajad, noorsootöötajad, treenerid, huviringi juhendajad, tervishoiutöötajad, politseiametnikud ja ohvriabitöötajad, kes puutuvad töös või kutsetegevuses vahetult lastega kokku kas iga päev või harvem. Puudutatud spetsialistide ring on lai ja hõlmab väga erinevates asutustes ja organisatsioonides (sh riigiasutustes, riigi osalusel SA-des, KOV-ides ja nende hallatavates asutustes, eraõiguslike juriidiliste isikute alluvuses) töötavaid isikuid. Ainuüksi õpetajaid oli 2022/23. õppeaastal alushariduses 7966, üldhariduses 16 942, kutsehariduses 2121, lisaks tugispetsialiste alus-, üld- ja kutsehariduses kokku 1946 (sh logopeedid, koolipsühholoogid, sotsiaal- ja eripedagoogid). Huvihariduses oli pedagooge samal õppeaastal 6219 (Haridussilm). Laste ja noortega töötavad ka noorsootöötajad, huvitegevuse juhendajad ja treenerid, keda on hiljutise noortevaldkonna uuringu järgi hinnanguliselt 12 300:

huvikoolide õpetajaid u 5300, treenereid u 3400⁶⁸, huvitegevuse juhendajaid u 1800 ja noorsootöötajaid u 1700⁶⁹. Neid noorte ja lastega töötavaid isikuid ei saa muudatusest mõjutatud sihtrühma suuruse arvestamiseks summeerida, kuivõrd osaliselt need töötajad kattuvad (hariduses töötavad õpetajad või tugispetsialistid võivad olla samal ajal noortevaldkonna või huviringide töötajad) ning kõik nad ei tegele lastega (nt on õpetajaid, treenereid või noorsootöötajaid, kes tegelevad üksnes täisealistega). Siiski võib eeldada, et lastega töötavate isikute ring on lisaks formaalharidusele huvihariduse kaudu lai, kuivõrd huvihariduses osalevate laste arv on märkimisväärne. Statistikaameti andmetel osales 2022. aastal huvihariduses 143 073 last ja noort (0–19-aastased kõige enam spordis 75 372⁷⁰ ja muusika-kunsti valdkonnas 36 382) ja kui kokku ligi pooled Eesti lapsed-noored osalevad huvihariduses, siis 5–14-aastastest koguni 71%.⁷¹ Lastega töötavaid isikuid on ka laste hoolekandenasutustes, ohvriabis ja tervishoiuteenuse osutajate seas. Asendus- ja perekodudes oli 2022. aasta lõpu seisuga 540 lastega tegelevat põhitöötajat, turvakoduteenust osutas 96 isikut (sotsiaalhoolekande statistika. Sotsiaalministeerium). Tervishoiutöötajaid oli 2022. aastal kokku 26 302, sealhulgas perearste 944, pereõdesid 1604, lasteõdesid 288, pediaatreid 130, ämmaemandaid 517 (Tervise Arengu Instituut. Tervisestatistika THT002). Politsei- ja Piirivalveametis töötab kokku üle 5000 inimese, kuigi kõik nad ei puutu oma töös kokku lastega. Arvestades 2022. aastal käivitunud infosüsteemide MIS ja STAR vahelist andmevahetust, on politsei praeguseks niigi üks olulisemaid abivajavatest lastest teavitajaid spetsialistide seas, kuid selle kohustuse rõhutamise toetab teadlikkuse kasvu ja jätkuvat tähelepanu pööramist inimeste sotsiaalsele abivajadusele.

Kokkuvõttes on suurendatud teatamiskohustus eelnõuga määratud isikutele, kes oma töös iga päev või harvem, aga suure tõenäosusega puutuvad kokku lastega, sealhulgas abivajavate lastega. Puudutatud spetsialistide ring on küll lai, kuid eeldatavasti ei too muudatus neile kaasa olulist töökoormuse kasvu. Võib eeldada, et abivajava lapse teateid ei ole vaja teha väga tihti ja andmed, mis tuleks lapse kohta edastada, on lapsega töötaval isikul oma tööst tulenevalt juba olemas ega nõua eraldi kogumist. Kuna teatega edastatavad andmed on eelnõus täpsemalt määratud, annab see teatajatele kindluse, et neil on õigus neid – sageli väga isiklikke andmeid – edastada. See vähendab kaalumise ajakulu. Lisaks luuakse spetsialistidele abistavad töövahendid (vormid ja juhendid), mille abil on hõlpsam hinnata lapse heaolu ja otsustada, kas olukord nõuab lastekaitse teavitamist.

Ebasoovitava riskina võib välja tuua, et mõne spetsialisti jaoks võib abivajavast lapsest teavitamine osutuda koormavaks või on tema asutuses juba välja kujunenud teistsugused protsessid ja vastutus abivajavate lastega tegelemisel. Selle riski maandamiseks on eelnõus ette nähtud, et teatamiskohustuse võib täita ka asutuses selleks määratud kontaktisiku kaudu. Seega saab asutus vajaduse korral selle ülesande täitmist hõlbustada, määrates selliste juhtumitega tegelemiseks kontaktisiku.

Kokkuvõttes võib eeldada, et muudatustel on erinevates valdkondades riigiasutustes, riigi osalusega organisatsioonides, KOV-ides ja nende hallatavates asutustes ning erasektoris lastega

⁶⁸ Treenerikutega isikuid on 2024. aasta jaanuari seisuga Eesti spordiregistri andmete kohaselt üle 4200 ning treenereid või juhendajaid, kes tegutsevad noorte harrastajatega tegelevates spordiklubides ja -koolides, on ligi 5000, kuid kõik nad ei tööta lastega (0–17-aastastega, kelle osas teatamise ja võrgustikutöösse kaasatuse kohustused muudatustega seoses täpsustuvad).

⁶⁹ Uuring „Eesti noortevaldkonna töötajaskonna töötingimused“ (2023). MTÜ Balti Uuringute Instituut. K. Kivistik, M. Käger jt. Uuringu aruandes lk 25 on esitatud ühendatud registrite andmed.
<https://haridusportaal.edu.ee/uuringud/eesti-noortevaldkonna-t%C3%B6%C3%B6tajaskonna-t%C3%B6%C3%B6tingimused-0>

⁷⁰ Eesti spordiregistri andmetel on noorte harrastajate arv enam kui 123 000 isikut.

⁷¹ Statistikaamet: HTH02 Huvikoolides õppijad ja rahvastiku andmed 2022. aasta kohta.

kokkupuutuvatele isikutele ja asutustele keskmine mõju. Muudatustest puudutatud sihtrühm on suur, kuid muudatustel võib eeldada hajusat ja erineva sagedusega mõju.

6.3. Mõju majandusele: lastele ja peredele teenuseid ja tuge pakkuvatele vabaühendustele ja erasektori asutustele, sealhulgas nende halduskoormusele

Majanduslike mõjude alla kuuluvad erasektorile ja vabaühendustele ilmnevad mõjud seoses lastega töötavate isikute teavitamiskohustuse täpsustamisega eelnõus. Kuigi suures osas tegutsevad lastega kokku puutuvad õpetajad ja tugispetsialistid, lapsehoidjad, laste hoolekandenasutuse töötajad, noorsootöötajad, treenerid, tervishoiutöötajad ja ohvriabitöötajad KOV-i või riigiasutustes, on ka erasektoris ja vabaühendustes nimetatud lastega töötavaid spetsialiste arvestatav hulk. Sellegipoolest ei ole muudatusest tulenev mõju ja halduskoormuse kasv erasektorile ja vabaühendustele eeldatavasti suur. Esiteks on lapsega töötavatel isikutel, nagu ka kõigil teistel isikutel, juba praegu kohustus abivajavast lapsest teada anda. Lisaks ei ole eeldatavasti igal spetsialistil vaja selliseid teateid teha väga tihti ning andmete esitamine ei tohiks kaasa tuua olulist lisatööd, arvestades väljatöötatavate vormide ja juhendite toega. Pigem leevendab eelnõu teataja koormust, andes kindluse, et tal on õigus lapsesse puutuvaid andmeid lastekaitsele edastada. Ka majanduslike mõjude puhul on oluline välja tuua eelnõus ette nähtud võimalus spetsialisti halduskoormust leevendada seeläbi, et teatamiskohustuse võib täita ka asutuses selleks määratud kontaktisiku kaudu.

Majanduslikud mõjud kaasnevad ka perepõhise asendushoolduse tugiteenuste pakkumist puudutavate muudatustega. Tugiteenuste pakkujaid oli 2023. aastal kolm, teenuseid pakkunud spetsialiste 38.

Muudatustega sätestatakse hooldusperedele nõue valida endale sobiv perepõhise asendushoolduse tugiteenuste osutaja, seega saavad perepõhise asendushoolduse tugiteenuste pakkujad otsekontakti hooldusperega. Perepõhise asendushoolduse tugiteenuste loetelu, nõuded teenustele ja teenust vahetult osutavate isikute erialasele ettevalmistusele ning tugiteenuste maht ja maksumus reguleeritakse ministri määrusega, mille kavand on käesoleva eelnõu juures ja mille vastuvõtmisel hinnatakse nende mõju teenuseosutajatele täpsemalt. Üldjoontes on korraldus tulevikus teenuseosutajate jaoks sarnane nagu seni ESF-i projekti kaudu tugiteenuste korralduse puhul. SKA korraldab ja sõlmib tugiteenuste osutajatega vastavad lepingud, tugiteenuste osutaja osutab perele teenuseid määratud mahtude piires ja kehtestatud tingimuste korras. Perepõhise asendushoolduse tugiteenuste osutajal tekib 2027. aastaks kohustus kanda STAR-i perepõhise asendushoolduse tugiteenust saanud isikute, teenuse osutamise ja rahastamise andmed, mis saab teenuseosutajate uueks ülesandeks, kuid samas peaks STAR-i kantav andmestik hõlbustama SKA ja teenuseosutaja vahelist arveldamist ning sellest kohustusest saab üks ülesande osa, mis nähakse ette SKA ja teenuseosutaja omavahelises lepingus.

Kokkuvõtvalt saab majanduslikku mõju perepõhise asendushoolduse tugiteenuste osutajatele lugeda keskmiseks. Positiivselt poolelt kaasneb regulatsioonide kehtestamisega seaduse ja määruse tasandil eelkõige kindlus tuleviku ees, mis on teenuseosutajatele oluline. Mõjutatud sihtrühm on väike (2023. aastal 3 teenusepakkujat, 38 spetsialisti), kuigi tänu edaspidisele, stabiilsemale pakkumise korraldusele võib sihtrühm tulevikus kasvada. Mõju avaldumise sagedus ja ulatus on keskmised, teenuseosutajate kokkupuude korraldusega on reeglipärane, kaasnevate muudatustega kohanemiseks on ette antud piisav aeg ja kavandavad IT-lahendused peaks kohanemist ka toetama (STAR-i lahendused 2027. aastaks).

6.4. Mõju infotehnoloogiale ja infoühiskonnale

Eelnõu muudatuste kaudu on kavandatud terviseseisundist tingitud püsiva toevajadusega laste andmete liikumine infosüsteemide vahel (STAR, TIS, rahvastikuregister) ja arendused, mille kaudu perepõhise asendushoolduse tugiteenuste osutamise ja rahastamise andmed kantakse edaspidi STAR-i.

Perepõhise asendushoolduse tugiteenustega seonduvad IT-arendused on kavandatud uue STAR-i arendamise protsessi ühe osana valmimisega 2027. aasta alguseks. Uute lahendustega tagatakse efektiivne andmevahetus teenuseosutaja ja SKA vahel, mis võimaldab teenuseid planeerida, hinnata ja rahastada. Lisaks operatiivsele teenuste korraldamiseks ja rahastamiseks vajalikule andmevahetusele saab muudatuse kaudu kaetud ka valdkonna statistiliste andmete laekumine ja sellega välditakse lisaaruandluse vajadust (teenusesaajate info ja teenuste mahud registreeruvad registris ning sellest saab ka statistilise ülevaate).

Terviseseisundist tingitud püsiva toevajadusega laste diagnoosimisel TIS-ist vastavate andmete liikumiseks KOV-i töölauale on ette nähtud arendused X-tee kaudu, mille valmimise aeg selgub 2024. aasta jooksul.

Eelnõul võib eeldada ka infotehnoloogilisi mõjusid muude väiksemate andmevahetuse automatiseeritud protsesside loomise näol (nt võib olla vajadus kohendada STAR-i ja rahvastikuregistri vahel loodud ühendusi, mis võimaldaks võimalikust abivajadusest teate saamisel ka andmevahetust menetlust avamata), need kavandatakse detailsemalt arendusprotsessis koostöös TEHIK-u ja SKA-ga ning on kavandatud allasutuste arendustegevustesse aastatel 2024–2025. Infotehnoloogilised arendused eeldavad koostööd TEHIK-u, SKA, KOV-ide ja perepõhise asendushoolduse tugiteenuste pakujatega ning samuti valdkonna poliitikakujundajatega (Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakond ning analüüsi ja statistika osakond).

Eelnõus sisalduv karistusregistri seaduse muudatus IT-arendusi ei nõua. Kuna lastega töötamise piirangu ümberhindamise juhtumeid esineb harva, siis registri volitatud töötleja (Registrite ja Infosüsteemide Keskus) sulustab andmed Lasteks-i alusel tehtavast päringust käsitsi.

Kuivõrd IT-lahendustel on otsene mõju sisuliste muudatuste rakendatavusele, võib ühe ebasoovitava riskina ilmnedagi IT-arenduste hiline mine või lahenduse praktikale ja eelnõu eesmärkidele mittevastavus. IT-arenduste puhul on riski maandamiseks ette nähtud tihe koostöö osapoolte vahel, et lahendused oleksid eesmärkide kohased ja kasutajatele praktiliselt mugavad. Terviseseisundist tingitud püsiva toevajadusega laste andmete liikumiseks TIS-ist STAR-i KOV-i töölauale kavandatavate arenduste ajaraam ja maht on hindamisel ning selle sätte jõustumine praktikas sõltub IT-arenduste valimisest. Perepõhise asendushoolduse tugiteenuste osutajate STAR-i kasutuse ja andmete edastamise jaoks vajalike IT-arenduste puhul aitab riski maandada eelnõu kooskõlastamise tulemusena jõustumisaja pikendamine (muudatused pidid algselt jõustuma 2026. aastal ja nüüd on jõustumisajaga pikendatud aastani 2027).

Kokkuvõtvalt on eelnõu muudatustel infotehnoloogilistele arendustele ja infoühiskonnale pigem väike mõju. Muudatused nõuavad infosüsteemide liidestamisi ja olemasolevate riigi infosüsteemide arendusi. Muudatuste mõju ulatust, avaldumise sagedust ja sihtrühma suurust saab lugeda siiski väikseks, kuivõrd muudatuste ulatus ei ole mastaapne ega hõlma suuremaid infosüsteemide muutusi, kuid eeldab siiski teatud kohanemist nii arenduste kui kasutajate seisukohast ning samuti on muudatustel edaspidi reeglipärane mõju.

6.5. Andmekaitsealane mõjuhinna

Eelnõu on seotud isikuandmete töötlemisega kolme muudatuse puhul:

- 1) LasteKS-is täpsustatakse lapsega töötavate isikute kohustust teatada KOV-ile või SKA-le abivajavast lapsest ja edastada sellega koos vajalikud andmed lapse abivajaduse kohta;
- 2) LasteKS-is ja PsAS-is täpsustatakse KOV-i ja SKA seadusest tulenevate lastekaitsealaste ülesannete täitmisel töödeldavate isikuandmete koosseise;
- 3) LasteKS-i muudatuste tulemusena hakatakse andmekogude kaudu töötleva lapse andmeid tervises seisundist tingitud püsiva toevajaduse korral.

6.5.1. Lapsega töötava isiku kohustus teatada abivajavast lapsest

Eelnõu § 1 punktiga 11 lisatakse LasteKS-i uus säte, § 27¹, mille sisuks on täpsustada lapsega töötava isiku kohustust teavitada abivajavast lapsest. Tegemist ei ole olemuslikult uue kohustusega, sest kehtiv LasteKS § 27 lõige 1 juba kohustab kõiki isikuid, kellel on olemas teave abivajavast lapsest, andma sellest lastekaitsele teada. Paraku näitavad andmed ja mõönavad ka spetsialistid, et lapse abivajadusele ei reageerita alati õigel ajal ja tõenäolisemalt antakse teada suuremate probleemidega lapsest ja perest, kelle abivajadus on juba suur ja abistamine keerulisem (seda on selgitatud põhjalikumalt eespool eelnõu § 1 p 11 juures). Seaduses selgesõnaliselt sätestatud kohustus aitab kaasa sellele, et lapse abivajadusest teavitatakse enne probleemide kuhjumist.

Lisatava LasteKS 27¹ lõike 1 kohaselt tuleb selles nimetatud spetsialistidel teatada abivajavast lapsest kas KOV-ile või lasteabitelefoni SKA-le ning edastada koos teatega kohe ka vajalikud ulatuses teadaolevad LasteKS § 34² lõigetes 3 ja 4 nimetatud andmed, s.o vajalikud andmed lapse ning lapsevanema ja last kasvatava isiku kohta. Ka see, vajalike andmete edastamise kohustus, ei ole põhimõtteliselt uus, kuigi annab selgema aluse isikuandmete, sealhulgas eriliiki andmete edastamiseks abivajavast lapsest teatamisel. Õiguskantsleri ja Andmekaitse Inspeksiooni juhendis on juba praegu selgitatud, et abivajavast lapsest võib teatada ja vajaduse korral edastada lapse abivajadusega seotud (sh delikaatsed ehk eriliigilised) isikuandmed valla- või linnavalitsusele, SKA lasteabitelefoni ja politseile ilma lapse ja/või tema seadusliku esindaja teadmise ja nõusolekuta.⁷² Eelnõuga tehtav muudatus seega üksnes täpsustab, milliseid andmeid tuleks teatamisel edastada. Muudatuste rakendamise toetamiseks luuakse spetsialistidele abistavad töövahendid (vormid ja juhendid), mille abil hinnata olukorda ja otsustada, kas lastekaitset teavitada ja milliseid andmeid seejuures edastada.

Andmete töötlemise eesmärk on võimaldada abivajava lapse asjakohast ja võimalikult kiiret abistamist. Andmevahetuse eesmärk ei ole saavutatav ilma isikustatud andmete töötlemiseta. Eelnõu kohaselt on edastatavad andmed piiratud lapse ning lapsevanema ja last kasvatava isiku andmetega, mis on esmatähtsad lapse abivajaduse kirjeldamisel. Teiste isikute, nt lapse pereliikmete andmeid, ei ole selles etapis vajalik edastada. Seejuures viitab andmete edastamist puudutav säte veel ka eelnõuga lisatava LasteKS § 34² lõigetele 3 ja 4, milles on loetletud need lapse ja lapsevanema või last kasvatava isiku isikuandmed, mis võivad olla lastekaitsetöötajale vajalikud lapse abivajaduse hindamiseks. Seaduses ei ole võimalik edastatavate andmete koosseisu rohkem piiritleda, sest iga lapse olukord ja abivajadus on eripärane. Samuti sõltub spetsialisti edastatavate andmete liik, maht ja täpsus sellest, millise spetsialistiga on tegemist ja millist teavet tal lapse kohta on. Lapsega töötavalt spetsialistilt võimalikult sisuka teate ja andmete saamine võimaldab lastekaitsetöötajal kiiremini ja suurema täpsusega hinnata lapse abivajaduse olemasolu, selle olemust ja tõsidust ehk teha otsuseid edasiseks tegutsemiseks. 2022. aasta uuringus leidis enamik lastekaitsetöötajaid, et

⁷² Õiguskantsleri ja Andmekaitse Inspeksiooni juhend „[Abivajavast lapsest teatamine ja andmekaitse](#)“.

kriitiliselt olulise info kättesaamine lapse kohta võib võtta aega rohkem kui kümme päeva. Uuringu raames tehtud küsitlusest selgus, et 25%-l lastekaitsetöötajatest on ette tulnud juhtumeid, kus kriitilise tähtsusega info on jäänud õigel ajal saamata ning seetõttu pole laps saanud piisavalt kiiresti abi.⁷³ Kuigi andmete saamine lapsest teavitavalt spetsialistilt ei pruugi täielikult välistada teistelt asutustelt teabe küsimise vajadust ja sellega seotud ajakulu, on see vajadus seda väiksem, mida sisukama ja täpsema info saab lastekaitsetöötaja abivajadust märganud isikult.

Andmed, mida spetsialist võib ja peaks abivajava lapse teates edastama vajalikus ulatuses, on sätestatud LasteKS § 34² lõigetes 3 ja 4 (vt eelnõu § 1 punkt 15). Nende seas on ka eriliiki isikuandmed, sealhulgas terviseandmed. Andmete edastamiseks ei kehtestata ühte kanalit, nagu ei ole seda ka kehtivas seaduses. Teate abivajavast lapsest võib LasteKS § 27 alusel edastada nii kirjalikult, suuliselt kui telefoni teel (sh lasteabitelefoni). Õiguskantsler on juhendis kinnitanud, et ei oma tähendust, kas teatada abivajajast telefonitsi, elektrooniliselt või kirja teel, oluline on, et kõiki neid kanaleid kasutades peavad KOV, SKA ja politsei võtma isikuandmete kaitseks meetmeid, muu hulgas tuleb kontrollida oma andmesidevahendeid ning riist- ja tarkvara.⁷⁴ Lapsega töötav spetsialist peab teate ja sellega kaasnevate andmete edastamiseks valima võimalikult turvalise kanali, mis on talle kättesaadav ja vastab edastatavate andmete liigile. Näiteks edastab Politsei- ja Piirivalveamet juba praegu teateid abivajavast lapsest MIS-STAR andmevahetusliidese kaudu. Tervishoiutöötajad edastavad reeglina terviseandmeid lastekaitsetöötajale e-kirja teel krüpteeritult. Kuivõrd eelnõu eesmärk on suurendada lastega töötavatelt spetsialistidelt lastekaitsele edastatavate teadete ja andmete hulka, on kavas eelnõu jõustumise ajaks välja töötada ja kasutusele võtta uued valdkonnapõhised vormid, mille abil saaks teateid lihtsalt ja turvaliselt edastada. Kaalumisel on veebipõhise vormi loomine lasteabi.ee veebilehele, mille kaudu saaks teavet edastada turvalise ühenduse kaudu KOV-ile või SKA-le.

Lastekaitsetöötaja (KOV-i või SKA ametnik) kannab KOV-i või SKA-sse jõudnud teabe abivajava lapse kohta STAR-i. Lastekaitsetöötaja töötleb juhtumiga seotud andmeid edasi STAR-i keskkonnas. SHS § 142¹ ja STAR-i põhimääruse § 13 sätestavad, milliseid andmeid STAR-is töödeldakse. SHS § 145¹ sätestab andmete säilitamise tähtajad. Seega ei muutu olemasolev protsess KOV-is ja SKA-s andmete töötlemise viisi ja ulatuse poolest. Vaata täpsemaid selgitusi STAR-is andmete töötlemise kohta järgmises punktis.

Kokkuvõttes võib muudatuse andmekaitsealast mõju pidada pigem väikeseks, sest põhimõttelisi muudatusi abivajavast lapsest teatamise korras ei tehta. Kuigi eeldatavasti edastatavate teadete arv ja ka nendes edastatav andmete hulk mõnevõrra suureneb, jääb teadete edastamise kord samaks ning spetsialistil tuleb ka edaspidi valida andmete edastamiseks andmete liigi ja tundlikkusega arvestav viis ja kanal. KOV-ile ja SKA-le edastatud andmeid töötlevad ka edaspidi STAR-is volitatud isikud (ametnikud).

6.5.2. Isikuandmete töötlemine KOV-s ja SKA-s lapse õiguste ja heaolu tagamiseks

Eelnõu § 1 punktiga 15 lisatakse LasteKS-i uus § 1. peatükk (§-d 34²–34⁵), milles kehtestatakse selge alus isikuandmete töötlemiseks KOV-i ja SKA seadusest tulenevate lastekaitsealaste ülesannete täitmisel ja täpsustatakse töödeldavate isikuandmete koosseisu. Eelnõuga ei tehta põhimõttelisi muudatusi senises andmete töötlemise korralduses ega põhimõtetes, kuid täpsustatakse KOV-i ja SKA ülesannete täitmisel töödeldavate andmete koosseisu ja andmete töötlemist võrgustiku osapoolte poolt. Lastekaitsevaldkonnas töödeldakse sageli ja märkimisväärses ulatuses isikuandmeid nii abivajava lapse kui tema lähedaste isikute kohta, seejuures ka eriliiki andmeid.

⁷³ Civitta. [Tänapäevase lastekaitse juhtumikorralduse, andmevahetuse ja e-teenuste analüüs](#), 2022, lk 14.

⁷⁴ Õiguskantsleri ja Andmekaitse Inspektsiooni juhend „[Abivajavast lapsest teatamine ja andmekaitse](#)“, lk 18.

Samas ei anna kehtiv seadus piisavat kindlust ametnikele ega võrgustikuliikmetele isikuandmete töötlemise aluste ja ulatuse kohta. Eelnõuga suurendatakse õigusselgust lastekaitsetöös toimuva andmetöötlemise eesmärkide, aluste ja ulatuse kohta nii lastekaitsevõrgustiku osapooltele kui ka lastekaitsejuhtumite menetlemisega seotud inimestele (andmesubjektidele).

Kehtiva LasteKS § 17 lõike 1 punkt 3 kohustab KOV-i abivajavast lapsest teada saamisel viivitamata hindama lapse abivajadust ja pakkuma lapse abistamiseks meetmeid. Kehtiva LasteKS § 28 kohaselt peab lastekaitsetöötaja enne abivajavale lapsele sobiva meetme kohaldamist hindama lapse abivajadust ning selleks peab lastekaitsetöötaja andma hinnangu lapse füüsilisele, tervislikule, psühholoogilisele, emotsionaalsele, sotsiaalsele, kognitiivsele, hariduslikule ja majanduslikule seisundile, samuti last kasvatava isiku vanemlikele oskustele. Vajaduse korral kaasatakse abivajaduse hindamisse asjaomane spetsialist. Selliseks laiapõhjaliseks lapse heaolu hindamiseks tuleb koguda ja analüüsida vajalikke andmeid lapse enda, lapsevanema ja muu last kasvatava isiku ning vajaduse korral teiste lapsega seotud isikute kohta, kes tema heaolu mõjutavad. Kuivõrd seaduse alusel tuleb muu hulgas hinnata ka lapse füüsilist, tervislikku, psühholoogilist ja emotsionaalset seisundit, on mõõdapääsmatu selleks koguda ja töödelda vajalikul määral eriliiki andmeid, sealhulgas terviseandmeid. See on hädavajalik, et hinnata lapse abivajadust ja planeerida temale sobiva abi osutamist. Lastekaitsetöö toimub haldusmenetluse korras ning HMS § 7 lõike 5 alusel võib haldusorgan haldusmenetluses haldusakti andmise, toimingute tegemise või halduslepingu sõlmimise eesmärgil töödelda isikuandmeid menetletavas asjas vajalike asjaolude kohta, kui seadusega või selle alusel antud õigusaktidega ei ole ette nähtud teisiti.

Kehtiv LasteKS § 29 nõuab abi osutamisel võrgustikutöö rakendamist (järgides SHS §-s 9 sätestatud juhtumikorralduse põhimõtteid), mis eeldab andmete töötlemist ka võrgustikuliikmete poolt, kuid selle täpsem regulatsioon praegu puudub. Eelnõuga see lisatakse ja sätestatakse, et KOV ja teatud ülesannete täitmisel SKA võib lapse abivajaduse hindamiseks ja sobiva abi osutamiseks kaasata selle lapsega töötavaid isikuid ning teisi asjaomaseid spetsialiste ja asutusi. Eelviidatud eesmärkide täitmiseks on ka menetlusse kaasatud osapooltel õigus töödelda käesoleva paragrahvi lõigetes 3–6 nimetatud andmeid. See võimaldab lapsega töötavatel isikutel ja menetlusse kaasatud spetsialistidel ja asutustel edastada vajalikku teavet mitte üksnes KOV-ile ja SKA-le, vaid ka üksteisele kas võrgustiku ümarlaual või muus formaadis juhtumipõhist koostööd tehes. Jagatud teadmine lapse abivajaduse eri aspektide kohta võimaldab täpsemalt hinnata lapse abivajadust ja paremini planeerida sobivaid abimeetmeid.

Andmete töötlemise eesmärk on võimaldada abivajava lapse vajaduste igakülgset hindamist ja sellest lähtudes sobiva abi osutamist. Andmevahetuse eesmärk ei ole saavutatav ilma isikustatud andmete töötlemiseta. Eelnõu kohaselt võib lastekaitsetöös töödelda lapse, lapsevanema ja last kasvatava isiku, lapse pereliikme isikuandmeid, sealhulgas eriliiki isikuandmeid, ning lapse sotsiaalsesse võrgustikku kuuluva isiku isikuandmeid, mis on vajalikud lapse abivajaduse hindamiseks ja sobiva abi osutamiseks. Ilma eelnõus ette nähtud isikuandmete töötlemiseta ei ole võimalik lapse abivajadust hinnata ega abivajavale lapsele abi pakkuda.

Lapse abivajaduse hindamine toimub võimaluse korral alati koostöös lapse ja tema vanemate või muude last kasvatavate isikutega. LasteKS § 28 lõige 3 nõuab, et lapse abivajaduse hindamisse tuleb alati kaasata laps ja last kasvatav isik või lasteasutus, kus laps viibib. Kui koostöö perega toimib, hõlmab see ka andmete kogumist ja töötlemist – sel juhul saab lastekaitsetöötaja suure osa andmeid lapse ja lapsevanema käest ning vajadus pöörduda andmete saamiseks võrgustikuliikmete poole väheneb või tehakse päringuid lapsevanema soovil või teadmisel. Samas tegelevad lastekaitsetöötajad sageli ka juhtumitega, kus lapse heaolu ohustab kas tegevuse või tegevusetusega lapsevanem või last kasvatav isik, kes ei pruugi ise lapse abivajadust näha ega lastekaitsetöötaja

sekkumisega pere ellu nõustuda. Neil juhtudel ei saa lapse abistamine ja tema heaolu ja turvalisuse tagamine sõltuda lapsevanema koostöövalmidusest ega -võimest. Samuti võib mõnel juhul oht lapse heaolule olla niivõrd suur, et vajab kohest otsustamist, mistõttu ei ole lapsevanema kaasamine enne andmete kogumist ajaliselt võimalik. Kuivõrd abivajava või hädaohus oleva lapse abistamine tema õiguste ja heaolu tagamiseks on avaliku võimu ülesanne, võimaldab eelnõu andmeid töödelda sõltumata andmesubjektide nõusolekust. Hea lastekaitsetöö praktika nõuab aga lastekaitsetöötajalt igal juhul avatud ja usalduslikku koostööd lapse ja lapsevanemaga, mis hõlmab ka andmetöötluse küsimusi.

Andmed, mida lastekaitsetöö tegemisel võib vajalikus ja põhjendatud ulatuses töödelda, on sätestatud LasteKS § 34² lõigetes 3 - 6 (vt eelnõu § 1 punkt 15). Seal on välja toodud täpsemad andmekoosseisud iga eespool nimetatud andmesubjekti (laps, lapsevanem/last kasvatava isik, lapse pereliige, lapse sotsiaalsesse võrgustikku kuuluv isik) kohta. Kuigi loetelus on palju erinevat liiki andmeid, ei tähenda see, et neid kõiki igas lapsega seotud menetluses tingimata töödeldakse. Igas menetluses töödeldavate andmete hulk ja koosseis on erinev, sõltudes lapse olukorrast ja vajadustest. Lastekaitsetöötaja peab igal juhtumil hindama, milliste ja millises mahus andmete töötlemine (sh kogumine, dokumenteerimine, säilitamine, edastamine jne) on antud juhul lapse abivajaduse hindamiseks ja sobiva abi osutamiseks vajalik.

Lisaks KOV-idele täidab ka SKA seaduse kohaselt ülesandeid abivajavate või hädaohus olevate laste abistamiseks ja KOV-i lastekaitsetöö toetamiseks, samuti KOV-i tegevuse kontrollimiseks (vt eelnõu § 1 p 15). Nende ülesannete täitmiseks vajab SKA õigust töödelda KOV-iga samas mahus andmeid. Nimetatud ülesandeid täidavad ja sellega seotud andmeid töötlevad SKA-s lastekaitsetöötajad või järelevalveametnikud. Seega ei muuda eelnõuga tehtavad muudatused põhimõtteliselt SKA ülesandeid ega õigusi, vaid täpsustavad SKA õigust nende ülesannete täitmiseks andmeid (sh nii KOV-i kogutud andmeid kui ka vajaduse korral ise kogutud andmeid) töödelda.

KOV ja SKA võivad andmeid saada erinevate kanalite kaudu, sealhulgas suuliselt, telefoni või kirja teel. Mõned andmed jõuavad KOV-i ja SKA-sse automaatsete andmevahetuslahenduste kaudu (nt Politsei- ja Piirivalveameti teated abivajavatest lastest). KOV-ile ja SKA-le saabunud isikuandmete töötlemine abivajava lapsega seotud menetlustes toimub STAR-is, mida lastekaitsetöötajad kasutavad ka praegu peamise töövahendina. STAR on sotsiaalvaldkonna keskne andmekogu, mis on loodud sotsiaalteenuste ja -toetuste ning muu abi osutamise menetlemiseks ja dokumenteerimiseks, juhtumikorralduse põhimõttel tehtava sotsiaaltöö toimingute läbiviimiseks ja dokumenteerimiseks, lapsendamise ja eestkoste korraldamiseks ja dokumenteerimiseks ning sotsiaalhoolekandelas teabe ja statistika kogumiseks (SHS § 141 lg 1). Vastavalt Vabariigi Valitsuse 18. septembri 2020. a määrusele nr 15 „Infosüsteemide turvameetmete süsteem“ on STAR-ile ISKE rakendamisjuhistest kohalduv turvaklass K2T2S2 ning registri turbeaste on keskmine (M). STAR-i põhimääruses, mis on kehtestatud sotsiaalkaitseministri 27. detsembri 2017. a määrusega nr 72, on sätestatud registri pidamist ja andmete kaitset puudutav reeglistik. Ligipääs registrile on piiratud ja registriandmed on ette nähtud vaid ametialaseks kasutamiseks. Ligipääsu registrile annab asutuse STAR-i administraator ning STAR-i töökeskkonnas on võimalik ennast autentida ja autoriseerida ainult ID-kaardiga. Nii KOV-i kui SKA ametnikele kohaldub avaliku teenistuse seadus (ATS § 55) ja ametnik ei tohi ei teenistussuhte ajal ega ka pärast teenistussuhte vabastamist avaldada talle teenistuse tõttu teatavaks saanud teiste inimeste perekonna- ja eraellu puutuvaid andmeid ega muud asutusesiseseks kasutamiseks tunnistatud teavet. STAR-i kantud andmed on ette nähtud ainult ametialaseks kasutamiseks registri eesmärgiga seotud ülesannete täitmisel.

Kokkuvõttes võib muudatuse andmekaitsealast mõju hinnata väikeseks. Kuigi eelnõuga ei tehta põhimõttelisi muudatusi KOV-ide ja SKA senises andmete töötlemise korralduses ega põhimõtetes, täpsustatakse töödeldavate andmete koosseisu ja andmete töötlemist võrgustiku osapoolte poolt. Sellega seoses võib mõnevõrra suurened lastekaitsetöös töödeldavate andmete maht, samuti andmete töötlemine võrgustiku osapoolte poolt. Eeldatavasti aitab see täpsemalt hinnata lapse abivajadust ja pakkuda sobivamat abi, mis on lapse huvidega kooskõlas. Andmete töötlemise mahu kasv KOV-is ja SKA-s ei suurenda andmetöötlusega kaasnevaid riske, sest andmeid töötlevad ka edaspidi STAR-is üksnes volitatud isikud (ametnikud). Ka võrgustikuliikmetevahelise andmevahetuse puhul on mõju pigem väike, sest paljud lastega töötavad spetsialistid (sh tervishoiu- ja õiguskaitsevaldkonnas) ja ATS § 55 alusel töötavad ametnikud ei tohi juba kehtiva õiguse alusel neile teatavaks saanud andmeid avaldada. Lisaks sätestatakse veel ka eelnõus võrgustikku kaasatud spetsialistide konfidentsiaalsuskohustus, mis kaitseb menetlusega seoses neile teatavaks saanud isikuandmeid (LasteKS-isse lisatav § 34³, vt eelnõu § 1 p 15).

6.5.3. Andmetöötlus terviseseisundist tingitud püsiva toevajaduse korral

Eelnõu § 1 punktis 12 esitatud LasteKS § 27² muutmisega antakse alus KOV-ile selgitada välja lapse ja pere abivajadus omal algatusel, kui lapsel on TIS-i kantud andmed terviseseisundist tingitud püsiva toevajaduse kohta. Luuakse alus andmete automaatseks edastuseks rahvastikuregistrijärgse elukoha KOV-ile, et selgitada välja võimalik abivajadus ning pakkuda proaktiivselt tuge. Muudatusega võimaldatakse KOV-idele tervikvaade enda abivajavatest lastest, tuues pilti ka need pered, kelle kohta KOV-il on varem info puudunud.

Lapsevanemal või eestkostjal on võimalus nimetatud andmetöötlusest loobuda pärast seda, kui KOV on perega ühendust saanud. Andmetöötlusest loobumiseks piisab sellest, kui lapsevanem või eestkostja keeldub KOV-i pakutavast edasisest toest, kui KOV on ühendust võtnud. Seega ei muutu olemasolev protsess oma andmete töötlemise ulatuse poolest, vaid sellega parandatakse laste ja perede võimalust abi saada.

Abivajavate laste isikuandmete töötlemine on toimunud siiani ja toimub ka terviseseisundist tingitud püsiva toevajadusega laste abivajaduse hindamise puhul STAR-is, mille turvatase on keskmine. Ligipääs registrile on piiratud ja registriandmed on ette nähtud vaid ametialaseks kasutamiseks. Ligipääsu registrile annab asutuse STAR-i administraator ning STAR-i töökeskkonnas on võimalik ennast autentida ja autoriseerida ainult ID-kaardiga. Andmete töötlejaks on jätkuvalt vaid STAR-i volitatud töötleja, kelleks terviseseisundist tingitud püsiva toevajadusega laste abivajaduse hindamisel on KOV. KOV-i ametnikele kohaldub avaliku teenistuse seadus (ATS § 55) ja ametnik ei tohi ei teenistussuhte ajal ega ka pärast teenistussuhtest vabastamist avaldada talle teenistuse tõttu teatavaks saanud teiste inimeste perekonna- ja eraellu puutuvaid andmeid ega muud asutusesiseseks kasutamiseks tunnistatud teavet.

Andmetöötlus toimub riiklike andmekogude vahel, mille turvaklass on keskmine.

Kokkuvõttes võib muudatuse andmekaitsealast mõju hinnata väikeseks, kuna andmetöötlusele rakenduvad kõik senised tingimused (juurdepääsude haldus, andmekogu auditeerimine vastavalt turvaklassile jne), mistõttu on tagatud nii organisatoorsed kui tehnilised meetmed. Seega rakendatakse ka andmekaitse üldmääruse artikli 25 nõudeid (ehk lõimitud ja vaikimisi andmekaitse põhimõtete rakendamine) – vastavalt vajadusele on andmestik teatud juhul kas avaram või piiratum ning töötlustoimingud kontrollitud.

7. Seaduse rakendamisega seotud riigi ja kohaliku omavalitsuse tegevused, eeldatavad kulud ja tulud

Seaduse rakendamisega kaasnevad kulud seoses perepõhise asendushooldusteenuse tugiteenuste rakendamisega on otsustatud riigi eelarvestrateegias 2024–2027 alljärgnevalt:

- 1) SKA-le teenuste osutamise, teavitustegevuste ja tööjõuga seotud kuludeks kokku 5 569 500 eurot (2024. a 1 239 500 eurot, 2025. a 1 460 000 eurot, 2026. a 1 440 000 eurot, 2027. a 1 430 000 eurot);
- 2) TEHIK-ule IKT-lahenduste ülalpidamise kuludeks kokku 170 000 eurot (2025. a 40 000 eurot, 2026. a 60 000 eurot, 2027. a 70 000 eurot).

Tugiteenustega seotud STAR-i arenduskulud kogusummas hinnanguliselt 350 000 eurot kaetakse ESF-i vahenditest.

LasteKS-i muudatustega riigi ega KOV-ide eelarvele otseseid lisakulusid ei kaasne. Samas on ESF-i vahenditest planeeritud sel ja järgnevatel aastatel teha kulusid, mis toetavad muudatuste praktilist rakendamist eelkõige abivajavate laste parema märkamise toetamiseks. Kulud on seotud lastega töötavatele spetsialistidele abistavate tööriistade (vormid, juhendid) väljatöötamisega, nende teadlikkust ja märkamise oskust suurendava e-koolituse väljatöötamisega ning muudatuste jõustumisele eelneva ja järgneva teavitustööga. Nendeks tegevusteks on 2024. aastal ette nähtud ESF-i vahendid ca 70 000 euro ulatuses (SKA eelarves), järgmiste aastate kulud selguvad edaspidi.

Terviseseisundist tingitud püsiva toevajadusega laste andmevahetuse ja sündmusteenuse loomiseks kasutatakse RRF-i ja vajadusel ESF-i vahendeid. Hinnanguliselt on kulud järgmised:

- 1) andmevahetus TIS-i ja STAR-i vahel abivajaduse väljaselgitamiseks ja proaktiivse toe pakkumiseks – 150 000 + km;
- 2) andmevahetus seadusliku esindaja nõusoleku (ja sellest loobumise) edastamiseks STAR-i ja SKAIS-i vahel puude raskusastme tuvastamiseks ja SKA teenuste pakkumiseks – 150 000 + km;
- 3) lapsele (ja vanemale) vajalike teenuste haldus SKA iseteeninduses – 100 000 + km;
- 4) STAR-i töölaud KOV-i ametnikule – 150 000 eurot + km;
- 5) SKAIS-i töölaud SKA ametnikule – 100 000 eurot + km.

Kokku on kõigi terviseseisundist tingitud püsiva toevajadusega laste arenduste eeldatav maksumus 730 000 eurot + km (millest detailanalüüs – 80 000 eurot + km ja arendus – 650 000 eurot + km).

Terviseseisundist tingitud püsiva toevajadusega lastele andmevahetuse lahendust arendatakse STAR-i põhiselt, mille infosüsteemi ülalpidamis- ja hoolduskulud on ka praegu TEHIKu katta, seetõttu täiendavat kulu ei teki. Teine oluline osa loodavast lahendusest e sündmusteenuste portaali ja sinna arendatav lapsevanema töölaud on samuti juba olemasoleva lahenduse täiendamine ehk et samuti ei teki täiendavat ülalpidamiskulu (sündmusteenuste portaali kulud on RIA katta).

Seaduse rakendamisega kaasnevad riigile tulud seoses SHS-is sunniraha ülemmäära tõstmisega kehtivalt 2500 eurolt 9600 euron. Tulude iga-aastast suurust on raske prognoosida, kuna sunniraha suurus määratakse iga menetluses kaalutusotsusena ja selle nõudmine on pigem erandlik meede isikule riikliku järelevalve käigus tehtud ettekirjutuse täitmata jätmise korral. Seni on sunniraha nõudmiseni jõudnud aastas 2–6 järelevalvemenetlust, kuid see sõltub osaliselt ka iga-aastasest järelevalvete arvust. Igal juhul on muudatusel positiivne mõju riigi tuludele.

8. Rakendusaktid

Eelnõu seadusena vastuvõtmisel tuleb uute volitusnormide lisandudes kehtestada järgmised sotsiaalkaitseministri määrused:

- 1) „Perepõhise asendushoolduse tugiteenuste loetelu, nõuded teenustele ja teenust vahetult osutavate isikute erialasele ettevalmistusele, tugiteenuste maht ja maksumus ning teenuste eest tasu maksmise kohustuse ülevõtmine“ (SHS § 130⁶ lg 3, § 130⁷ lg 2, § 130⁸ lg 2 ja § 130⁹ lg 4 alusel);
- 2) „Terviseseisundist tingitud püsiva toevajadusega seisundite loetelu“ (PISTS § 2⁶ lg 2 alusel).

Volitusnormi asukoha muutumise tõttu tuleb muuta sotsiaalkaitseministri 3. veebruari 2016. a määrust nr 8 „Lastekaitsetöötajate täienduskoolituse tingimused ja kord“ (Lasteks § 15 lg 3¹ alusel).

Eelnõu seadusena vastuvõtmisel on vaja muuta sisulise täiendamise vajaduse tõttu ka järgmisi määruseid:

- 1) sotsiaalkaitseministri 27. detsembri 2017. a määrus nr 72 „Sotsiaalteenuste ja -toetuste andmeregistri põhimäärus“;
- 2) sotsiaalkaitseministri 5. märtsi 2019. a määrus nr 12 „Sotsiaalkaitse infosüsteemi põhimäärus“ (kavand töötatakse välja määruse muutmise käigus);
- 3) Vabariigi Valitsuse 1. detsembri 2016. a määrus nr 138 „Tervise infosüsteemi põhimäärus“ (kavand töötatakse välja määruse muutmise käigus).

Rakendusaktide kavandid on esitatud seletuskirja lisas 1.

9. Seaduse jõustumine

Seadus jõustub üldises korras, kuna enamiku selles ette nähtud muudatuste rakendamiseks ei ole vaja pikemat ettevalmistusaega.

Seaduse § 1 punkt 11 jõustub 2025. aasta 1. jaanuaril. Lastega töötavate spetsialistide teatamiskohustusega seotud muudatused vajavad pikemat üleminekuaega, sest muudatuste edukaks rakendamiseks on vaja välja töötada ja kättesaadavaks teha abivahendid (vormid ja juhendid), mille valmimine jääb eelduslikult 2024. aasta teise poolede. Samuti valmib hiljemalt 2024. aasta lõpuks spetsialistidele mõeldud e-koolitus, mis annab teadmisi ja oskusi abivajavate laste märkamiseks ja sellele reageerimiseks. Samuti tuleb muudatuste kohta teha sihitatud teavitustööd pärast eelnõu seadusena vastuvõtmist Riigikogus, milleks on samuti vajalik ajavaru.

Seaduse § 5 punktid 1, 2 ja 4 jõustuvad 2026. aasta 1. jaanuaril. Kuni muudatuste jõustumiseni pakutakse tugiteenuseid hanke alusel. SKA-l on kuni 2025. aasta lõpuni sõlmitud perepõhise asendushoolduse tugiteenuste osutamise leping nelja teenuseosutajaga.

Seaduse § 5 punkt 7 jõustub 2027. aasta 1. jaanuaril, mis on seotud STAR-i arendustega. Perepõhise asendushoolduse tugiteenuste arendamine on aeganõudev, kuna sellele eelnevad STAR 2-s suuremahulised eeltööd, mis võimaldavad ühtset tegutsemise platvormi nii teenuseosutajatele kui SKA-le ning ligipääsu süsteemi ka peredele endile.

10. Eelnõu kooskõlastamine, huvirühmade kaasamine ja avalik konsultatsioon

Eelnõu esitati eelnõude infosüsteemi (EIS) kaudu kooskõlastamiseks Justiitsministeeriumile, Regionaal- ja Põllumajandusministeeriumile, Haridus- ja Teadusministeeriumile,

Kultuuriministeeriumile, Siseministeeriumile, Rahandusministeeriumile, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumile ning Eesti Linnade ja Valdade Liidule.

Eelnõu saadeti arvamuse avaldamiseks Sotsiaalkindlustusametile, Tervise ja Heaolu Infosüsteemide Keskusele, Politsei- ja Piirivalveametile, Andmekaitse Inspektsioonile, Õiguskantslerile, Lastekaitse Liidule, Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsioonile, Eesti Puuetega Inimeste Kojale, Eesti Perearstide Seltsile, Eesti Psühhiaatrite Seltsile, Eesti Lastearstide Seltsile, Eesti Õdede Liidule, Eesti Perinatoloogia Seltsile, Eesti Ämmaemandate Ühingule, Eesti Naistearstide Seltsile, Eesti Pereõdede Ühingule, Eesti Logopeedide Ühingule, Eesti Sotsiaalpedagoogide Ühendusele, Eesti Haridustöötajate Liidule, Eesti Lasteaednike Liidule, Eripedagoogide Liidule, Eesti Koolipsühholoogide Ühingule, Eesti Noorsootöötajate Kogule, Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendusele, Eesti Huvikoolide Liidule, Eesti Õpilasesinduste Liidule, Eesti Noorteühenduste Liidule, Eesti Antidopingu ja Spordieetika SA-le, Spordikoolituse ja -Teabe SA-le, SA-le Tallinna Koolitervishoid, Tartu Ülikooli Kliinikumi Lastekliinikule ja Tallinna Lastehaiglale.

Lisaks saadeti eelnõu arvamuse avaldamiseks seni projektipõhiselt perepõhise asendushoolduse tugiteenuseid osutavatele organisatsioonidele: Tallinna Lastekodu, MTÜ Oma Pere, SOS Lasteküla Eesti Ühing, MTÜ Igale Lapsele Pere ja Teadlik Lapsevanem MTÜ. Eelnõu saadeti arvamuse avaldamiseks ka Eesti Laste ja Noorte Hoolekandeesutuste Ühendusele ja Eesti Sotsiaalasutuste Juhtide Nõukojale.

Kooskõlastamisel saabunud märkused koos märkega nende arvestamise kohta on esitatud kooskõlastustabelis, mis on seletuskirja lisa 2.

Algatab Vabariigi Valitsus

2024. a.